

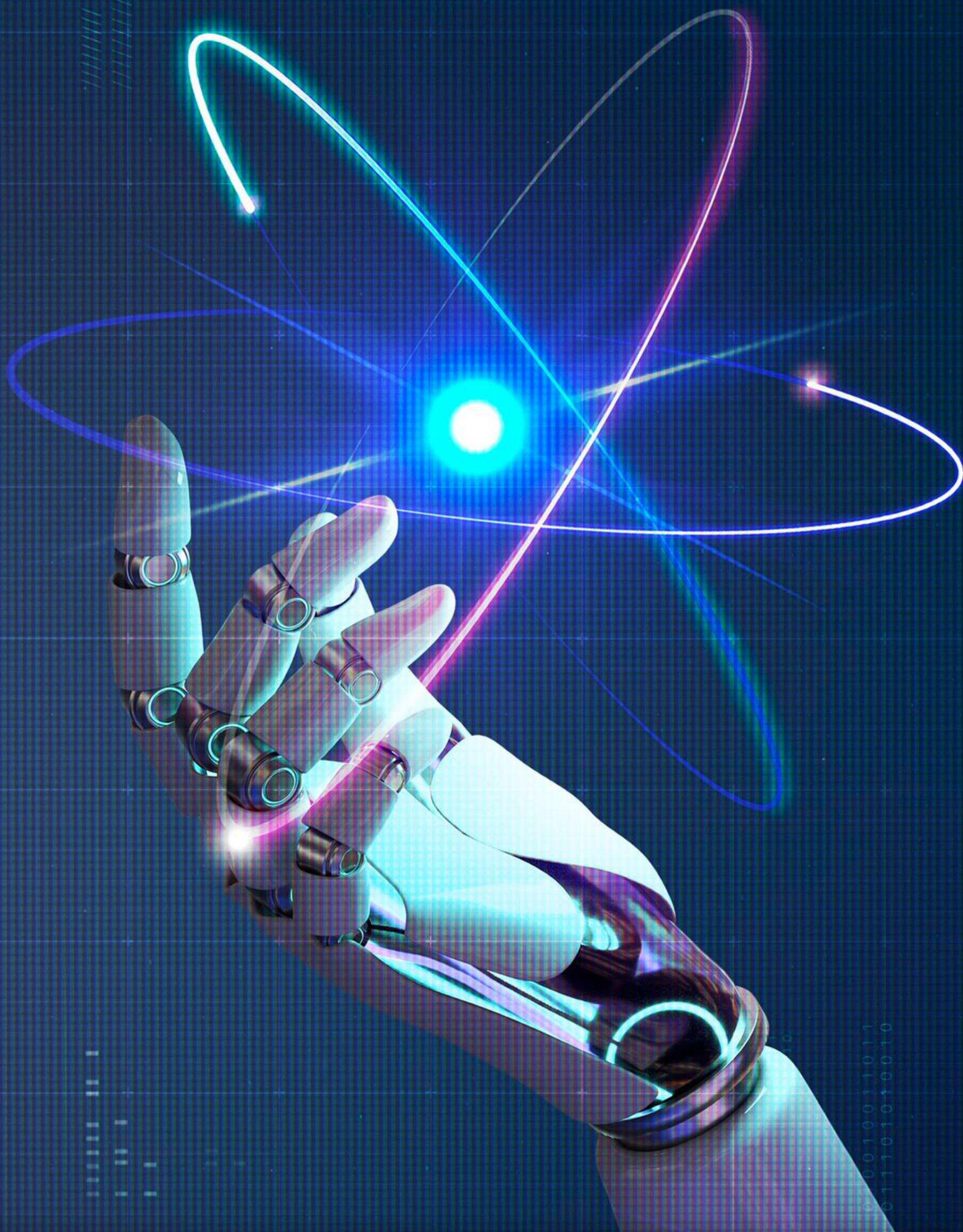
**СУЧАСНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ
СФЕРИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД**

**MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF ECONOMIC AND SOCIAL
SECTORS: NATIONAL AND INTERNATIONAL EXPERIENCE**

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ / COLLECTION OF REPORTS ABSTRACT

**Міжнародна науково практична конференція
здобувачів освіти та молодих учених /
The international Scientific Conference of
students and Young Scientists**

8 листопада 2024 року / Kyiv, November 8, 2024

СПІЛКА ЕКОНОМІСТІВ УКРАЇНИ

Київський
регіональний
центр підвищення
кваліфікації

**Маріупольський
університет**

КИЇВ 2024

Міжнародний європейський університет (Україна)
LUXMED Group (Польща)
Польське товариство медицини катастроф (Польща)
Служба екстреної медичної допомоги «Meditrans» у Варшаві (Польща)
Маріупольський державний університет (Україна)
Київська міська організація Спілки економістів України (Україна)

«СУЧАСНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД»

Збірник тез доповідей

**II Міжнародна науково-практична конференція
здобувачів вищої освіти та молодих учених**

08 листопада 2024 року

Київ – 2024

Рекомендовано до видання вченою радою ПЗВО «Міжнародний європейський університет» (протокол № 4 від 12 грудня 2024 року)

УДК [33+614+37+001]-027.1'06

Сучасні тренди розвитку галузей економіки та соціальної сфери: вітчизняний та міжнародний досвід: збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених (08 листопада 2024 року). – Київ : ПЗВО «Міжнародний європейський університет». – 2024. – 155 с.

ISBN 978-617-95381-4-8

Тези доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених «Сучасні тренди розвитку галузей економіки та соціальної сфери: вітчизняний та міжнародний досвід» містять результати пошукових досліджень учасників конференції. Метою конференції є популяризація та апробація результатів досліджень студентів, аспірантів та молодих учених у вітчизняній та міжнародній академічних спільнотах, обмін дослідницьким досвідом, розвиток наукових комунікацій і співпраця у вирішенні актуальних питань розвитку в галузях економіки, охорони здоров'я, освіти та науки.

Для здобувачів вищої освіти, наукових, науково-педагогічних працівників, представників бізнесу і соціальної сфери.

© Міжнародний європейський університет, 2024

Редакційна колегія:

Наволокіна Алла, президент Міжнародного європейського університету, канд. екон. наук, доцент, член-кореспондент Академії економічних наук України;

Олег Падалка, ректор Міжнародного європейського університету, член-кореспондент НАПН України, заслужений працівник освіти України, д-р. пед. наук, професор;

Боярко Ірина, проректор з наукової та навчально-методичної роботи Міжнародного європейського університету, д-р. екон. наук, професор;

Доан Світлана, проректор з науково-педагогічної роботи та післядипломної освіти Міжнародного європейського університету, д-р. мед. наук, професор;

Бельський Карл, член Ради сприяння розвитку Міжнародного європейського університету, Директор служби екстреної медичної допомоги «Meditrans» у Варшаві (Польща);

Шарпак Лукаш, Президент правління Польського товариства медицини катастроф, Директор департаменту клінічних досліджень та розробок, LUXMED Group, консультант міжнародного Клубу молодих дослідників МСУ, штатний професор, PhD, MD, DPH, MBA, DBA, почесний професор Міжнародного європейського університету;

Моніка Томашевська, Директор департаменту медичної стратегії та профілактики та директор департаменту клінічного нагляду та координації екстреної стаціонарної допомоги, Luxmed Group, Варшава (Польща), PhD, RN;

Міщенко Володимир, д-р економ. наук, професор, Голова Правління Київської міської організації Спілки економістів України;

Тарасов Денис, директор навчально-наукового інституту управління Маріупольського державного університету, доктор економічних наук, професор;

Галенін Роман, директор ННІ «Європейська школа бізнесу» Міжнародного європейського університету, канд. екон. наук;

Вовк Олег, директор ННІ «Європейська медична школа» Міжнародного європейського університету, д-р. мед. наук, професор.

Редакційна колегія не несе відповідальності за достовірність статистичної та іншої інформації, наданої в рукописах, і залишає за собою право не поділяти погляди авторів. За достовірність фактів, дат, назв, цитат тощо відповідальність несуть автори. Матеріали друкуються в авторській редакції. Зменшено втручання в обсяг і структуру матеріалів.

International European University (Ukraine)
LUX MED Group (Poland)
Polish Society of Disaster Medicine (Poland)
Emergency Medical Service Dispatcher “Meditrans” in Warsaw (Poland)
Mariupol State University (Ukraine)
Kyiv City Organization of the Union of Economists of Ukraine (Ukraine)

**MODERN TRENDS IN THE
DEVELOPMENT OF ECONOMIC
AND SOCIAL SECTORS:
NATIONAL AND INTERNATIONAL
EXPERIENCE**

A Collection of Abstracts of Reports

**The II-end International Scientific Conference
of Students and Young Scientists
November 08, 2024**

Kyiv – 2024

Recommended for publication by the Academic Council of the International European University (Protocol No. 4, dated December 12, 2024)

UDC [33+614+37+001]-027.1'06

Modern trends in the development of economic and social sectors: national and international experience: a collection of reports abstracts of the II-end International Scientific Conference of Students and Young Scientists (November 08, 2024). – Kyiv: International European University. – 2024. – 155 p.

ISBN 978-617-95381-4-8

The abstracts of the reports of the International Scientific and Practical Conference of Higher Education Graduates and Young Scientists "Modern Trends in the Development of Economic and Social Spheres: domestic and International Experience" contain the research results conducted by the conference participants. The purpose of the conference is to popularize and approve the results of the study of students, graduate students, and young scientists in the domestic and international academic communities, exchange research experience, develop scientific communications, and cooperate in solving urgent development issues in the fields of economy, health care, education, and science.

This is for students of higher education, scientific and pedagogical workers, and representatives of business and the social sphere.

© International European University, 2024

Editorial Board:

Alla Navolokina, President of International European University, PhD in Economics, Associate Professor, Corresponding Member of the Academy of Economic Sciences of Ukraine;

Oleh Padalka, Rector of International European University, Corresponding member of the NAPS of Ukraine, Honored Worker of Education of Ukraine, Doctor of Pedagogy, Professor;

Iryna Boiarko, Vice-Rector for Scientific, Educational, and Methodical Work of International European University, Doctor of Economics, Professor;

Svitlana Doan, Vice-Rector for Educational and Scientific Work and Postgraduate Education of International European University, Doctor of Medical Science, Professor;

Karol Bielski, Member of International European University Advisory Board, Director of Emergency Medical Service Dispatcher “Meditrans” in Warsaw (Poland);

Lukasz Szarpak, President of the Polish Society of Disaster Medicine, Director of Department of Clinical Research and Development, LUXMED Group, Warsaw, Poland, Advisor to the IEA's Young Researchers Club, Professor (Full), PhD, MD, DPH, MBA, DBA, Honorary Professor of International European University (Poland);

Monika Tomaszewska, Director of the Department of Medical Strategy and Prevention and Director of the Department of Clinical Supervision and Coordination of Emergency Hospital Care, Luxmed Group, Warsaw (Poland), PhD, RN;

Denys Tarasenko, Doctor of Economics, Professor, Director of the Educational and Scientific Institute of Management of the Mariupol State University;

Volodymyr Mishchenko, Doctor of Economics, Professor, Chair of the Board of Kyiv City Organization of the Union of Economists of Ukraine;

Roman Halenin, Director of the European Business School of International European University, PhD in Economics;

Oleh Vovk, Director of the European Medical School of International European University, Doctor of Medical Science, Professor.

The Editorial Board is not responsible for the reliability of statistical and other information in manuscripts and reserves the right not to share the authors' views. The authors are responsible for the reliability of facts, dates, names, quotations, etc. Materials are published in the author's edition. Interference in the volume and structure of materials is reduced.

ЗМІСТ / CONTENT

Секція 1. / Section 1.

ВИКЛИКИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ЇЇ МЕДИЧНИХ НАСЛІДКІВ / CHALLENGES OF THE WAR IN UKRAINE AND WAYS TO OVERCOME ITS MEDICAL CONSEQUENCES

<i>Дубас Наталія</i>	РОЛЬ ХІМІЧНИХ ЗНАНЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ ПІД ЧАС ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ	14
<i>Колесніченко Олександр, Алексєєнко- Лемовська Людмила</i>	ЕФЕКТИВНА ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА, ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ТА ГОТОВНІСТЬ ДО ВИКЛИКІВ ТРИВАЛОЇ ВІЙНИ	16
<i>Скорук К. М., Закордонець Людмила</i>	ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ УКРАЇНИ У 2024 РОЦІ	19
<i>Цитович Ольга, Вишне夫ська Олена</i>	ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА: ПСИХОЛОГІЧНІ РИЗИКИ ТА ЗАХИСТ СВІДОМОСТІ	23

Секція 2. / Section 2.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ / INFORMATION TECHNOLOGIES FOR THE DEVELOPMENT OF ECONOMIC AND SOCIAL SPHERES

<i>Буж'ян Анастасія, Сиротенко Андрій</i>	ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ: КЛЮЧОВІ НАПРЯМКИ, ПЕРЕВАГИ ТА ВИКЛИКИ	27
<i>Дутчак Костянтин, Нестеренко Олександр</i>	КЛЮЧОВІ НАПРЯМКИ ПРОГРАМУВАННЯ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ВЛАСНОГО СЕРВЕРУ	29
<i>Конопко Олександр, Нестеренко Олександр</i>	ІНФОРМАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ КОНТРОЛЮ ВІДВІДУВАНOSTІ ЗАНЯТЬ СТУДЕНТАМИ	31

<i>Назаренко Дмитро, Боярко Ірина</i>	РОЗВИТОК СИСТЕМ ЗАХИСТУ ДАНИХ В УМОВАХ ЗРОСТАЮЧИХ ЗАГРОЗ В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ	33
<i>Назаренко Дмитро</i>	ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	34
<i>Сиротенко Андрій</i>	ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК КАТАЛІЗАТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ: АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ТА ПЕРСПЕКТИВ	37

Секція 3. / Section 3.

**ІННОВАЦІЙНІ ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СФЕРИ
ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я / INNOVATIVE FUNDAMENTAL AND PRACTICAL
ASPECTS OF HEALTH CARE**

<i>Тимченко Андрій</i>	МЕТОД ПОКРАЩЕННЯ МОЗКОВОГО КРОВООБІГУ ЗА ДОПОМОГОЮ БОКСЕРСЬКИХ ТА ОРТОДОНТИЧНИХ КАП	40
<i>Гриньків Оксана, Алексєєнко- Лемовська Людмила</i>	ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ РОБОТИ З ЕМОЦІЙНИМ ГОЛОДОМ І ХАРЧОВИМИ РОЗЛАДАМИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ УКРАЇНИ	41
<i>Дуднікова Марія, Алексєєнко- Лемовська Людмила</i>	МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДИСКОЛОРИТУ ЗУБІВ	43
<i>Жолуденко Анна, Дубас Наталія</i>	БІОХІМІЧНІ АСПЕКТИ ХАРЧУВАННЯ ЛЮДИНИ	45
<i>Іпатій Наталія, Кись Марина, Гнилоскуренко Ганна</i>	ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МЕТОДІВ ПРИКОРМУ VLW ТА КЛАСИЧНОГО ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ АНКЕТУВАННЯ БАТЬКІВ	47

<i>Іпатій Наталія, Кись Марина, Гнилоскуренко Ганна</i>	ПІДХОДИ МАТЕРІВ ДО ВВЕДЕННЯ АЛЕРГЕНІВ У РАЦІОН ДІТЕЙ	49
<i>Матвійчук Софія</i>	РОЛЬ ЛІКУВАЛЬНОГО МАСАЖУ ТА АКУПУНКТУРИ В РОБОТІ З ДІТЬМИ, ЯКІ СТРАЖДАЮТЬ НА ДИТЯЧИЙ ЦЕРЕБРАЛЬНИЙ ПАРАЛІЧ	50
<i>Орел Ольга, Малишев Віктор</i>	СВІТОВИЙ РИНОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	53
<i>Свистунова Юлія, Кондаурова Ганна</i>	МОЖЛИВІ ПРИЧИНИ РОЗВИТКУ ВАД НЕРВОВОЇ ТРУБКИ	56
<i>Хмара Віра, Калейнікова Оксана</i>	МОЖЛИВІ ПРИЧИНИ ПОЯВИ РАННЬОЇ СИВИНИ В УМОВАХ СТРЕСУ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ФІЗІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ	58
<i>Хмара Віра, Кондаурова Ганна</i>	ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДІАГНОСТИКИ ТРИХОТИЛОМАНІЇ У ДІТЕЙ	60

Секція 4. / Section 4.

ІННОВАЦІЙНІ ТРЕНДИ В УПРАВЛІННІ ТА АДМІНІСТРУВАННІ ГЛОБАЛЬНИМ БІЗНЕСОМ / INNOVATIVE TRENDS IN GLOBAL BUSINESS MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

<i>Баннікова Орина, Приймак Наталія</i>	КРИЗОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ: СТРАТЕГІЇ ВИХОДУ КОМПАНІЙ ІЗ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ	63
<i>Войчак Катерина, Шурпенкова Руслана</i>	SWOT-АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ УКРАЇНИ	65
<i>Галеніна Єкатерина</i>	УПРАВЛІННЯ МОТИВАЦІЄЮ ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ УКРАЇНИ	67

<i>Дмишко Юрій, Шурпенкова Руслана</i>	ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ АГРЕГОВАНОЇ ОЦІНКИ	70
<i>Єременко Андрій</i>	ІННОВАЦІЙНІ ТРЕНДИ В УПРАВЛІННІ НЕМАТЕРІАЛЬНИМИ АКТИВАМИ	73
<i>Зубрицька Валерія, Осьмина Олена</i>	ІНТЕГРАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УПРАВЛІННІ ЯК ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ У ГЛОБАЛЬНОМУ БІЗНЕСІ	76
<i>Ільїна Анастасія, Мазаракі Анатолій</i>	КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ	78
<i>Назаренко Дмитро</i>	ЛІДЕРСТВО В ЕПОХУ ЗМІН: АДАПТАЦІЯ СТИЛЯ УПРАВЛІННЯ ДО НОВИХ РЕАЛІЙ ТА ВИКЛИКІВ	81
<i>Назаренко Дмитро</i>	ІННОВАЦІЙНІ ТРЕНДИ В УПРАВЛІННІ ГЛОБАЛЬНИМ БІЗНЕСОМ	82
<i>Панченко Ольга, Шинкарьова Наталія</i>	РОЛЬ БРЕНД-МЕНЕДЖМЕНТУ У ФОРМУВАННІ ЛОЯЛЬНОСТІ КЛІЄНТІВ РОЗДРІБНОЇ КОМПАНІЇ	83
<i>Панченко Ольга, Циганок Марія</i>	СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ НЕЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ ТА РОЛЬ МЕНЕДЖМЕНТУ В ЇХ РЕГУЛЮВАННІ	86
<i>Піонтковський Олексій, Школенко Оксана</i>	НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕРСОНАЛУ ОРГАНІЗАЦІЇ	88
<i>Ремига Юлія</i>	ЛОГІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ ПІДПРИЄМСТВА	90
<i>Шайдецька Катерина, Сиротенко Андрій</i>	АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА РОБОТИЗАЦІЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ: КЛЮЧОВІ ПЕРЕВАГИ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	92

<i>Шатько Ірина, Алексєєнко- Лемовська Людмила</i>	АДАПТАЦІЯ НОВИХ СПІВРОБІТНИКІВ: РОЛЬ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ПРОФЕСІЙНОГО НАСТАВНИКА	95
<i>Ориненко Яна, Кузьменко Ольга</i>	СИСТЕМНЕ МИСЛЕННЯ В МЕНЕДЖМЕНТІ	97

Секція 5. / Section 5.

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТУРИЗМУ ТА СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ
НАУК / CURRENT PROBLEMS OF TOURISM AND SOCIAL AND
HUMANITARIAN SCIENCES**

<i>Анчева Ольга, Алексєєнко- Лемовська Людмила</i>	КОНФЛІКТИ У СІМ'Ї: ПСИХОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПОДОЛАННЯ	100
<i>Безверхий Денис, Куракіна Олена</i>	ЗНИЩЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ПАМ'ЯТОК ПІД ЧАС УКРАЇНО-РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ	102
<i>Гордуладзе Євгенія, Куракіна Олена</i>	ПРОБЛЕМАТИКА ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ	105
<i>Євтушенко Анастасія, Алексєєнко- Лемовська Людмила</i>	СІМЕЙНІ РОЛІ ТА ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	107
<i>Журавель Максим, Алексєєнко- Лемовська Людмила</i>	ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА СФЕРУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ, НАСЛІДКИ, ПРОГНОЗИ	110
<i>Завацька Софія, Алексєєнко- Лемовська Людмила</i>	ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МАРКЕТИНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ТУРИСТИЧНІЙ ІНДУСТРІЇ	112

<i>Кобзар Дмитро, Алексєєнко- Лемовська Людмила</i>	УКРАЇНСЬКІ ОБ'ЄКТИ ЮНЕСКО: ВИКОРИСТАННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ В ТУРИСТИЧНІЙ ГАЛУЗІ	114
<i>Кононенко Дар'я</i>	ІНТЕГРАЦІЯ СОЦІАЛЬНО- ГУМАНІТАРНИХ НАУК У МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО ТУРИЗМУ: АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ТА ПЕРСПЕКТИВ	117
<i>Кумака Анна, Алексєєнко- Лемовська Людмила</i>	МІСТИЧНИЙ ТУРИЗМ У ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ: РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	119
<i>Lebyd M. V., Aleksieienko- Lemovska L. V.</i>	THE INFLUENCE OF SOCIAL NETWORKS ON THE MENTAL HEALTH OF YOUNG PEOPLE	121
<i>Lebyd M. V.</i>	COLLABORATION STRATEGY: THE KEY TO SUCCESS IN TODAY'S BUSINESS ENVIRONMENT	123
<i>Луценко Любов, Козловський Євген</i>	ЗАСТОСОВУВАННЯ НОВІТНІХ ЗАСОБІВ КОМУНІКАЦІЇ ТА ЗВ'ЯЗКУ, ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОЇ РОБОТИ ГОТЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ	125
<i>Макарчук Олександр, Коваленко Любов</i>	ФОРМУВАННЯ ЗЕМЛЕВОЛОДІНЬ І ЗЕМЛЕКОРИСТУВАНЬ ІЗ РІЗНИМИ ФОРМАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ	128
<i>Миросєді Ольга, Панова Ірина</i>	АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	130
<i>Орловська Маргарита, Алексєєнко- Лемовська Людмила</i>	РОЛЬ БАТЬКА І МАТЕРІ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ	133

<i>Остапенко Євген, Алексєєнко- Лемовська Людмила</i>	ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ СТИГМАТИЗАЦІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДЧУЖЕНОСТІ ВЕТЕРАНІВ З ПТСР	136
<i>Приліпко Кароліна, Козловський Євген</i>	МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ТУРИСТИЧНІЙ СФЕРІ	139
<i>Савкіна Ольга, Алексєєнко- Лемовська Людмила</i>	РОЛЬ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ У СТВОРЕННІ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ КОМПАНІЇ ТА ЇЇ ПРАЦІВНИКІВ	141
<i>Самусенко Евеліна, Куракіна Олена</i>	ВОЛОНТЕРСТВО В УКРАЇНІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	144
<i>Соломикіна Дар'я, Алексєєнко- Лемовська Людмила</i>	КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЛЯ УСПІШНИХ ПРОФЕСІЙНИХ ВІДНОСИН: РОЛЬ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ У ЇХ ФОРМУВАННІ	146
<i>Тетера Анастасія, Куракіна Олена</i>	ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА СТАНОВИЩЕ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	149
<i>Фіщук Єлизавета, Зараховський Олександр</i>	ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	151

Секція 1.
ВИКЛИКИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ЇЇ
МЕДИЧНИХ НАСЛІДКІВ

Дубас Наталія, викладачка вищої кваліфікаційної категорії, завідувач лабораторії, відокремлений структурний підрозділ «Ірпінський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України», м. Ірпінь.

РОЛЬ ХІМІЧНИХ ЗНАНЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ ПІД ЧАС ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ

В умовах сучасних воєнних конфліктів забезпечення безпеки харчових продуктів є однією з найважливіших проблем, що стоять перед людством. Хімічна наука відіграє вирішальну роль у гарантуванні якості та безпечності продуктів харчування, особливо у нестабільних умовах, коли руйнування інфраструктури і дефіцит ресурсів стають звичним явищем [1, с.23]. Воєнний стан суттєво підвищує ризики для здоров'я населення через порушення ланцюгів постачання, нестабільність водних та енергетичних ресурсів, а також збільшення випадків забруднення навколишнього середовища. У таких умовах хімічна безпека продуктів набуває нової актуальності.

Безпека харчових продуктів базується на контролі хімічних та біологічних загроз, що можуть бути пов'язані як з природними процесами, так і з антропогенними факторами. Під час війни ризики харчового забруднення суттєво зростають через пошкодження інфраструктури водопостачання, погіршення санітарних умов та недостатній контроль над використанням хімічних речовин у сільському господарстві [2, с.45]. Наприклад, важкі метали, такі як свинець, кадмій та ртуть, можуть потрапляти до харчових продуктів через забруднені ґрунти та води, а використання пестицидів і гербіцидів без належного контролю лише посилює загрозу. Хімічний аналіз продуктів дозволяє виявляти такі забруднення та мінімізувати ризики для здоров'я населення. Сучасні методи, такі як газова хроматографія, атомно-абсорбційна спектроскопія та мас-спектрометрія, дають можливість виявляти навіть мінімальні концентрації шкідливих речовин у продуктах харчування [1, с.78], що є особливо важливим під час воєнних дій, коли доступ до безпечної їжі обмежений.

Окрім контролю забруднень, важливим аспектом є збереження якості харчових продуктів у складних умовах. Воєнні конфлікти часто призводять до порушень у системах транспортування та зберігання харчових продуктів, що підвищує ризики їх псування та втрати поживної цінності. У цьому контексті хімічні інновації, такі як активна упаковка та модифікована атмосфера, дозволяють значно подовжити термін придатності продуктів і зберегти їхню безпеку [3, с.101]. Активна упаковка, виготовлена з матеріалів, що реагують на зміну умов середовища (наприклад, виділення шкідливих газів або зростання мікроорганізмів), забезпечує додатковий захист харчових продуктів у

нестабільних умовах. Хімічний склад такої упаковки дозволяє запобігти окисленню жирів, зберегти вітаміни та інші біоактивні компоненти, що особливо важливо в умовах обмеженого доступу до свіжих продуктів.

Крім того, зростаючий інтерес до холодної пастеризації, яка базується на використанні низькотемпературної обробки продуктів, є перспективним напрямком у боротьбі з мікробіологічними загрозами [4, с.56]. Ця технологія дозволяє знищувати патогенні мікроорганізми, зберігаючи при цьому органолептичні властивості продуктів і їхню харчову цінність. У контексті війни холодна пастеризація має переваги через зниження енергетичних витрат на зберігання продуктів, що особливо актуально в умовах дефіциту електроенергії. Крім того, застосування високого тиску, що використовується для обробки продуктів харчування, є ще одним інноваційним методом, який дозволяє зберігати продукти без необхідної термічної обробки. Цей метод забезпечує знищення шкідливих мікроорганізмів та патогенів без суттєвих змін у структурі та складі харчових продуктів, що є ключовим для збереження їхньої харчової цінності.

Також важливим аспектом є контроль над використанням консервантів та інших харчових добавок у воєнних умовах. Різде зростання потреби у тривалому зберіганні продуктів сприяє активному використанню консервантів, що може призвести до накопичення шкідливих речовин у харчових ланцюгах [3, с.140]. Використання хімічних методів аналізу дозволяє контролювати концентрацію добавок, таких як нітрати, нітрити та бензоати, і забезпечити, щоб їх рівень не перевищував допустимих норм.

Розвиток хімічних технологій також стимулює впровадження нових методів контролю якості харчових продуктів на рівні виробництва. Наприклад, використання сенсорів на основі наноматеріалів для моніторингу змін хімічного складу продуктів у реальному часі дозволяє запобігти поширенню небезпечних речовин на етапах транспортування та зберігання [3, с.90]. Такі системи можуть автоматично коригувати умови зберігання, знижуючи ризик псування продуктів та їх забруднення.

У світлі сучасних наукових досягнень, роль хімії у забезпеченні харчової безпеки під час війни стає ще більш значущою. Хімічна освіта сприяє глибшому розумінню того, як хімічні реакції впливають на якість харчових продуктів, а інноваційні підходи дозволяють вчасно виявляти потенційні загрози. Війна ставить перед людством нові виклики, і хімічні знання разом із сучасними технологіями є ключем до збереження безпеки та здоров'я населення у таких складних умовах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Петрова О.І. Хімічна безпека харчових продуктів. - Київ: Наукова думка, 2022. - 150 с.
2. Сидоренко Л.М. Проблеми безпеки харчування під час конфліктів. - Харків: Основа, 2023. - 210 с.
3. Коваленко В.П. Інноваційні технології в харчовій промисловості. - Львів: Видавництво ЛНУ, 2023. - 320 с.
4. Ткаченко А.С. Новітні підходи до обробки харчових продуктів. - Одеса: Астропринт, 2024. - 180 с.

Колесніченко Олександр, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) освітнього рівня I курс, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

Алексєєнко-Лемовська Людмила, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціально-гуманітарних наук, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

ЕФЕКТИВНА ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА, ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ТА ГОТОВНІСТЬ ДО ВИКЛИКІВ ТРИВАЛОЇ ВІЙНИ

Ще з 2014 року наша країна стикнулася з викликами військового конфлікту, а в 2024 році в повному обсязі населення України відчуло на собі всі складнощі та травмування, які несуть військові дії.

Все це стало фактором погіршення психологічного стану та ментального здоров'я українців. Особливо, коли цей конфлікт має ознаки тривалого й людська психіка не підготовлена до такого перебігу подій.

Психологічні травми псуєть якість життя, бо людина живе спогадами про минуле, втрачаючи сенс життя, друзів, коханих, роботу і саме в таких умовах ми щодня стаємо вразливими, можемо травмуватися, зробитися в якийсь момент замкнутими, нервовими та неспокійними.

Сучасні наукові дослідження підтверджують, що тривала стресова екстремальна ситуація повномасштабної війни спричиняє виникнення негативних психічних станів, які супроводжуються психосоматичними проявами із формуванням замкненого порочного кола патологічного психосоматичного процесу [1, С. 38]. Психологічна підтримка постраждалих в умовах війни має надаватися з врахуванням теоретико-методологічних і методичних основ психологічного кризового консультування з урахуванням особливостей психологічних підходів та їх інтеграції в застосуванні психотерапевтичних методів; специфіки пережитої травми і складності суб'єктивно-значущої ситуації; стану фізичного здоров'я постраждалого з визначенням його групи ризику, віку та рівня психічного й психологічного здоров'я; особливостей переживань гострих емоційних реакцій на психотравмівну подію та внутрішніх ресурсів її подолання як рівня і чинника стресостійкості особистості [2, С. 146].

Травматична подія характеризується раптовістю, інтенсивністю, відносною тривалістю в часі та відчуттям безвихідності.

Характерними симптомами психотравми, які в даний час проявляються у більшості населення країни, є:

- погіршення настрою та фізичного стану;
- пригніченість;
- підвищена тривожність;
- труднощі з розслабленням;

- порушення сну;
- відсутність будь-яких бажань;
- труднощі з концентрацією.

Панічні атаки, сльозливість, загострена реакція на гучні звуки, нав'язливі спогади про травматичну подію, які завдають болю та флешбеки (гостра реакція як і при самій травматичній події) передбачають обов'язкове звернення до психолога чи психотерапевта або навіть до психіатра.

В умовах війни багато людей помилково вважають себе травмованими, а багато травмованих не бачать проблеми у нав'язливих думках і підвищеній тривожності. Щоб з'ясувати, в якому стані насправді перебуває наша психіка якраз і треба проконсультуватися з фахівцем. Справлятися самотужки – це поглиблювати той стан в якому знаходишся, хоча дехто вважає, що впоратися із травматичним досвідом можна і так.

Отже, люди місяцями або навіть роками ходять навколо травматичного минулого, залишаючись у мертвій точці. Щоб просунутися вперед, насамперед потрібно почати говорити про травму, бо усвідомлення болю через озвучення - основна умова зцілення, важливий цілісний підхід до розуміння здоров'я і психічних хвороб.

Психосоматичний підхід, який поєднує психотерапевтичні, психофармакологічні та превентивні стратегії вже на рівні первинної медичної допомоги, може забезпечити успіх у покращенні здоров'я. Саме він пояснює взаємодію між біологічними та психологічними факторами, їх вплив на розвиток і перебіг захворювань; вплив негативних стресових факторів на нейроендокринну регуляцію соматичних процесів; індивідуальний вплив психосоціальних чинників на розвиток захворювань; спосіб, в який хронічний стрес викликає гіперфізіологічні реакції імунної, серцевосудинної, дихальної, травної систем, включаючи мозок з його емоційними, поведінковими та когнітивними реакціями; необхідність надання психологічної допомоги для профілактики, лікування та реабілітації пацієнтів із соматичними захворюваннями [3].

Таким чином, психосоматичний підхід висвітлює як способи, якими стрес та соціально-економічні проблеми, взаємодіючи зі стилем життя та поведінкою, можуть впливати безпосередньо на здоров'я людей, так і шляхи збереження цього здоров'я.

Вважаємо за доцільне ознайомитися з досвідом та порадою відомої всьому світу людини, австрійським психіатром, психологом, неврологом Віктором Франклом, спираючись на його видатну роботу «Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі» (1946). Адже, це не просто людина-психолог, який, як і всі інші психологи, ніби мають володіти потрібною силою для допомоги. Віктор Франкл сам пережив ув'язнення нацистського концентраційного табору, чимало тортур та знущань, голод і холод під час II Світової війни. Це історія не про ті неймовірні страхіття, які доволі часто добре описані (хоч у них не так уже й часто вірять), але про безліч маленьких знущань. Інакше кажучи, книга намагається відповісти на питання: як буденне життя в концентраційному таборі відбилося на душевному стані звичайного в'язня [4].

Досвід В. Франкла став основою для народження нової галузі психотерапії – логотерапії, де основною думкою виступає прагнення знайти та реалізувати наявний у зовнішньому світі сенс життя. Згідно з даною концепцією, ми можемо віднайти цей сенс у житті трьома різними шляхами:

- 1) займаючись справою або творчістю;
- 2) досліджуючи щось або зустрічаючи когось;
- 3) обираючи власне ставлення до неминучих страждань.

За допомогою спостережень за собою, ув'язнених, нацистів, умов виживання реакціями, цінностями, психічними станами та процесами, В. Франкл зміг знайти відповіді на глибинні питання, що і допомогло йому не просто вижити, а й продовжити розвиток психотерапії, створити нову галузь, яка на сьогоднішній день продовжує вивчатися та розвиватися, удосконалюватися, а головне допомагати людям знайти ресурси виживати, жити та процвітати. У своїх працях він зазначав: «Першими ламались ті, хто вірив, що скоро все закінчиться. Після них – ті, хто не вірив, що це колись закінчиться. Вижили ті, хто фокусувався на своїх діях, без очікувань про те, що може чи не може статися».

Отже, враховуючи все вищезазначене, на сьогодні найважливіше – сфокусуватись на посиленні фахівців ментального та психологічного здоров'я, на можливості отримувати додаткові знання, мати можливість проходити навчання, курси та тренінги з діючими та практикуючими спеціалістами, що мають професійний практичний досвід роботи з цивільним населенням, військовослужбовцями тощо. Надавати, як мінімум, першу психологічну допомогу потрібно навчити всю ланку лікарів, медичних працівників первинної медичної допомоги, педагогів, вихователів, працівників критичної інфраструктури, поліції.

Ще один фокус має полягати в освітньо-просвітницькому напрямку, який буде привчати населення до нормальності звернень до психологів, психотерапевтів, психіатрів. Пояснення всіх проблем та наслідків бездіяльності стосовно свого психічного здоров'я – це запобігання цілком можливій появі хвороб психіки у майбутньому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Коляденко Н. В., Бачуріна Н. О., Живаго Х. С., Шопша М. М., Шопша О. Л. Психосоматичні прояви військової психотравми. Клінічна та профілактична медицина. 2023. № 8. С. 30-38. <https://doi.org/10.31612/2616-4868.8.2023.03>.

2. Пилипенко Н. Психологічна допомога та підтримка постраждалим внаслідок війни в Україні. Вісник Національного університету оборони України. 2022. № 70 (6). С. 142–148. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-70-6-142-148>.

3. Психосоматична медицина (аспекти діагностики та лікування) / О. С. Чабан, О. О. Хаустова. К. : Вид. ТОВ «ДСГ Лтд», 2004. 96 с. (Б-ка практ. лікаря). - укр.

4. Віктор Франкл. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. 1946. КСД. 20 с.

Скорук К. М., здобувач другого освітнього рівня, 1 рік інтернатури; Міжнародний європейський університет, м. Київ, Україна.

Керівник: Загородонець Л.В., завідувач кафедри внутрішніх хвороб МСУ, к.мед.н., доцент.

ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ УКРАЇНИ У 2024 РОЦІ

Актуальність: За інформацією ЗМІ на сьогоднішній день у військовому конфлікті приймає участь близько 100 тис. військових на сході України. Зазвичай, військові повертаються додому маючи не лише фізичну інвалідизацію, а й порушення психоемоційного стану. Психоемоційні порушення військових є серйозною проблемою не лише для самих військовослужбовців, але і для суспільства в цілому. Вони можуть призвести до втрати боєздатності, соціальної ізоляції, негативно вплинути на рідних та близьких. Оскільки війна триває, важливо розуміти, які психоемоційні розлади найпоширеніші, як їх діагностувати та лікувати. [1.]

Мета: дослідити психологічний та емоційний стан у військовослужбовців України, госпіталізованих до Київського обласного центру ментального здоров'я.

Матеріали та методи. Було проведено опитування 30 військовослужбовців під час госпіталізації до Київського обласного центру ментального здоров'я: 29 (96,7%) чоловіків та 1 жінка (3,3%). Серед 30 військових 26 (86,6 %) проходили службу в місцях активних бойових дій та 4 (13,4%) - у цивільних містах, віддалених від лінії фронту.

Всім пацієнтам було проведено опитування за двома шкалами: Госпітальна шкала тривоги та депресії (The Hospital Anxiety and Depression Scale, HADS) та шкала депресії Бека (BDI), з наступною співбесідою для уточнення деталей. Дані, отримані при відповіді на опитувальник HADS, інтерпретували в залежності від кількості балів: 0-7 балів – варіант норми; 8-10 балів – субклінічна тривога/депресія; ≥ 11 балів — клінічно виражена тривога/депресія. Результати обстеження по шкалі BDI оцінювали наступним чином: 0–9 — відсутність депресії; 10–15 — легка депресія; 16–19 — помірна депресія; 20–29 — виражена депресія; 30–63 — тяжка депресія.

У зв'язку з наявною залежністю тяжкості порушень від віку пацієнтів, додатково проводили аналіз у різних вікових групах. До групи 1 увійшло 17 осіб у віці до 35 років, в т.ч. 1 жінка, 2-гу групу склали 6 осіб віком від 36 до 45 років і у 3 групу включили 7 осіб старше 45 років.

Супутня патологія була виявлена у 27 госпіталізованих (90%). Найчастіше турбувала артеріальна гіпертензія (у 88,9%), ураження опорно-рухового апарату (50%) (табл. 1). Всі обстежені військовослужбовці заперечували наявність будь-яких психоемоційних порушень до початку військового стану в Україні в 2022 році.

Таблиця 1

Супутня патологія у обстежених військовослужбовців

Діагноз	Кількість випадків
Вірусний гепатит В	1 (3.7%)
Цукровий діабет 1 типу	1 (3.7%)
Цукровий діабет 2 типу	5 (18.5%)
Артеріальна гіпертензія	24 (88.9%)
Остеохондроз	7 (25.9%)
Ураження меніска	3 (11.1)
Виразкова хвороба шлунку	7 (25.9%)
ГЕРХ	1 (3.7%)
Мігрень	8 (29.6%)
Посттравматичний артроз	5 (18.5%)
ВІЛ	1 (3.7%)
Сифіліс	1 (3.7%)

Результати. При бесіді скарги на тривожність висловлювали 27 (90%) пацієнтів, на пригнічення настрою – 25 (83.3%) пацієнтів, на швидку втомлюваність – 21 (70%) хворий. Загалом у 28 (93,3%) військових були виявлені ті чи інші тривожно-депресивні розлади. При бесіді 6 (19%) опитуваних вказували не те, що в них були думки про самогубство, відчуття вини за те що вони вижили, а більшість побратимів загинули. У 1 (2%) пацієнта сильне почуття провини спровокувало стан самопринизливої поведінки з висловлюванням про себе у негативній формі. У всіх обстежених виявлялося порушення пам'яті на поточні події, зниження концентрації уваги, неможливість зосередитись. Впродовж перших 7 днів лікування у 22(73%) пацієнтів мали місце тяжкі порушення сну, у 8(27%) були часті прокидання вночі, але на тлі лікування ці прояви зменшились.

За шкалою HADS тривогу діагностовано у 28 (93,3%) пацієнтів: субклінічну тривогу у 5 (16,7%) та клінічно виражену у 23 (76,7%) осіб (табл. 2). Як видно з таблиці 2, лише у серед пацієнтів молодшої вікової групи (1 група) було 2 (11,7%) військових без ознак тривоги.

Таблиця 2

Оцінка рівня тривоги та депресії за шкалою HADS у обстежених військових

Рівень тривоги за HADS	Загалом	1 група	2 група	3 група
Норма (0–7 балів)	2 (6.7%)	2 (11.7%)	0 (0%)	0 (0%)
Субклінічна тривога (8–10 балів)	5 (16.7)	3 (17.6%)	1 (16.7%)	1 (14.2%)
Клінічна тривога (>11 балів)	23 (76.7%)	12 (70.7%)	5 (83.3%)	6 (85.7%)
Всього	30	17	6	7

За шкалою HADS депресію діагностовано у 26 (86.7%) пацієнтів: субклінічну депресію у 6 (20%) осіб та клінічно виражену у 20 (66,7%) осіб (табл. 3). Ознаки депресії були відсутні у 3 (17.6%) пацієнтів в 1 групі та у 2 (16.7%) пацієнтів в 2 групі (табл. 3). В 3 групі у всіх військових були ознаки депресії: у 2

(28.5%) хворих у вигляді субклінічної депресії та у 5 (71.5%) хворих у вигляді клінічної депресії (табл. 3).

Таблиця 3

Оцінка рівня депресії за шкалою HADS у обстежених військових

Рівень депресії за HADS	Загалом	1 група	2 група	3 група
Норма (0–7 балів)	4 (13.3%)	3 (17.6%)	1 (16.7%)	0 (0%)
Субклінічна депресія (8–10 балів)	6 (20%)	3 (17.6%)	1 (16.7%)	2 (28.5%)
Клінічна депресія (>11 балів)	20 (66.7%)	11 (64.7%)	4 (66.6%)	5 (71.5%)

Депресію за шкалою BDI діагностовано у 27 (90%) пацієнтів: субклінічну депресію - у 3 (10%) осіб, помірну депресію - у 3 (10%) осіб, середньої тяжкості - у 10 (33.3%) та тяжку депресію - у 11 (36.7) (табл. 4). Проаналізувавши дані таблиці 4, можемо зауважити, що депресія була відсутня лише у пацієнтів 1 групи (3 (17,6%) осіб), а прояви тяжкої депресії значно частіше виявлялись у пацієнтів 3 групи (71,5% порівняно з 17,6% у 1 групі та 50% у 2 групі). Серед пацієнтів групи 1 у 3 (17,6 %) чоловік була виявлена тяжка депресія, у 6 (35,3 %) пацієнтів – депресія середньої тяжкості та у 2 (11,7%) пацієнтів - помірна депресія. В 2 групі помірна депресія була виявлена у 1 (16.7%) пацієнта, депресія середньої тяжкості - у 2 (33,3%) військових та тяжка депресія - у 3 (50%) пацієнтів. Серед пацієнтів 3 групи у 2 (28,5 %) військових виявлена депресія середньої тяжкості та у 5 (71,5%) – тяжкий депресивний стан.

Таблиця 4

Оцінка рівня депресії за шкалою BDI у обстежених військових

Діагноз	Загалом	1 група	2 група	3 група
Депресія відсутня (0–9 балів)	3 (10%)	3 (17.6%)	0 (0%)	0 (0%)
Легка («субклінічна») депресія (10–15 балів)	3 (10%)	3 (17.6%)	0 (0%)	0 (0%)
Помірна депресія (16–19 балів)	3 (10%)	2 (11.7%)	1 (16.7%)	0 (0%)
Середньої тяжкості (виражена) депресія (20–29 балів)	10 (33.3%)	6 (35.5%)	2 (33.3%)	2 (28.5%)
Тяжка депресія (≥ 30 балів)	11 (36.7%)	3 (17.6%)	3 (50%)	5 (71.5%)

На підставі обстеження та аналізу даних опитування обстеженим військовослужбовцям були встановлені заключні діагнози (табл. 5), при цьому у майже у всіх була супутня патологія. У пацієнтів групи 1 депресивно-тривожний розлад спостерігався у 11 (64.7%) осіб, субклінічно виражений депресивно-тривожний стан - у 3 (17.6%) осіб, субклінічно виражений тривожний розлад - у 1 (5.8%) хворого (табл. 5). Супутні хвороби спостерігалися у 90% хворих 1 групи. В 2 групі субклінічно виражений депресивно-тривожний стан було діагностовано у 1(16.6%) пацієнта, виражений тривожний розлад - 1 (16.6%) пацієнта, тривожно-депресивний стан - у 4 (66.8%) хворих. Супутні хвороби виявлено у всіх опитаних

2 та 3 групи. В 3 групі субклінічно виражений депресивно-тривожний стан був у 1 (14.2%) хворого та виражений тривожно-депресивний розлад - у 5 (71.4%) хворих.

Таблиця 5

Встановлені заключні діагнози

Діагноз:	Група 1	Група 2	Група 3	Всього
ПТСР	13 (76.4%)	5 (83.3%)	7 (100%)	25
Розлади психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин	10 (58.8%)	4 (66.7%)	6 (85.7%)	20
Розлади настрою (афективні розлади)	2 (11.7%)	4 (66.7%)	5 (71.4%)	11
Акубаротравма	1 (5.8%)	-	-	1
Змішаний тривожно-депресивний розлад	15 (88.2%)	6 (100%)	7 (100%)	28
Закрита черепно-мозкова травма (ЗЧМТ)	-	2 (33.3%)	3 (42.8%)	5

Таким чином, проведені дослідження підтверджують думку, що психіка військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, зазнає значних змін, втрачається система самозахисту, нервова система травматизується, опірність організму знижується, реакції на оточення стають спотвореними. Чим старше вік у бійця, тим більш глибокі та незворотні зміни відбуваються в психоемоційному стані. У військових молодшого віку сприйняття подій, витривалість організму, реактивна здатність є більш адаптаційно-присосованими. Також варто зазначити, що у військових, які проходять службу у цивільних містах, психоемоційний стан являється набагато кращим, порівняно з тими, які були у місцях, близьких до лінії фронту. [2.]

Цікаво, більшість опитаних військових не усвідомлювали наявності у них тривоги чи депресії і використані опитувальники є дієвим засобом діагностики цих станів. На нашу думку шкала HADS є більш універсальною, адже оцінює не лише тривогу, а й депресію пацієнта, вона коротша (по 7 питань на депресію та тривогу), але включає в себе соматичні хвороби, що відрізняє її від шкали BDI, де більш детально фокусують увагу на депресивному стані опитувального (21 питання).

Висновки:

1. Порушення психоемоційного стану були виявлені у 93.3% обстежених військовослужбовців, які приймали участі у військових діях в Україні.
2. Особи молодого віку мають менш глибокі порушення психоемоційного стану, вони частіше говорили бажання повернутись додому живим та здоровим, мали більшу жагу до життя та позитивний настрій.
3. Обидві використані шкали ефективно виявляють депресію, але шкала HADS є більш інформативною та легшою у використанні.
4. Бажано застосовувати опитувальники на рівні первинної медичної допомоги військовим з метою раннього виявлення психоемоційних порушень та

надання відповідної допомоги. Також доцільно приділити увагу соціальній реабілітації та психологічній підтримці при поверненні військових до мирного життя.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Стасюк В.В. Психологічне забезпечення діяльності військ (сил) / В.В.Стасюк: підруч. – К.: НУОУ ім. Івана Черняховського, 2014. – 504 с.
2. S.BAILEY Canadian forces health services road to mental readiness programmer MCIF [military news publication] Surgeon general's mental health strategy Canadian forces health services group, 2/2015/ - 65 с.

Цитович Ольга, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) освітнього рівня 2 курс, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

Вишневська Олена, кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних наук, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА: ПСИХОЛОГІЧНІ РИЗИКИ ТА ЗАХИСТ СВІДОМОСТІ

Сучасні події в Україні та війна з Росією призвели до суттєвих змін у психічному стані населення як в Україні, так і за її межами. Люди, які залишилися в прифронтових зонах, проживають у відносно безпечних регіонах або виїхали за кордон, почали сприймати себе та інших через призму власних обставин. Така ситуація призводить до розшарування суспільства, що проявляється у взаємній нетерпимості, конфліктах та зниженні рівня підтримки. Водночас виникає питання, як це можна подолати за допомогою психологічної допомоги та сприяти об'єднанню нації в ці важкі часи.

Механізми психологічного впливу та їх наслідки. Одним із центральних механізмів інформаційної війни є використання медіа для маніпуляції свідомістю мас. Засоби масової інформації, в умовах контролю з боку влади або інших зацікавлених груп, можуть подавати неправдиву або односторонню інформацію. Це дозволяє управляти не тільки емоціями, але й мисленням людей, формуючи певну поведінкову модель. Важливим аспектом є те, що люди часто не усвідомлюють такого впливу, і це становить небезпеку для їхньої психіки, адже вплив відбувається без їхньої волі.

Інформаційна війна має потужний вплив на свідомість соціуму через комунікаційні канали. Основою цього впливу є сугестивні методи - маніпуляції з метою зміни мислення, поведінки та емоційного стану людей. Така війна не потребує фізичної агресії, але використовує інтроформаційні методи - вплив

через інформаційні повідомлення, які можуть бути спотвореними або маніпулятивними. Вплив інформаційних повідомлень призводить до дестабілізації психологічного стану людей, викликаючи паніку, страх та невпевненість, що особливо загострюється в умовах війни.

Роль медіа у формуванні суспільної свідомості. Масові комунікації мають значний вплив на інтелектуальний розвиток і суспільну свідомість. В умовах інформаційної війни важливо розуміти, що медіа можуть бути як джерелом підтримки для суспільства, так і знаряддям для маніпуляцій. Для запобігання негативним наслідкам, необхідно, щоб ЗМІ діяли відповідно до етичних принципів, перевіряли достовірність інформації і не сприяли розпалюванню паніки чи страху.

Психологічний стан та фактори які впливають на ситуацію. Війна провокує серйозні стресові реакції у різних верствах населення. На сьогоднішній день виділяються три основні групи людей, психологічний стан яких відрізняється залежно від місця перебування:

1. Люди в прифронтовій зоні. Вони стикаються з безпосередньою загрозою життю, постійним страхом та тривогою. Часто це призводить до розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії та інших психічних проблем.

2. Люди в умовно безпечних регіонах України. Хоча вони не зазнають безпосередньої небезпеки, проте постійна інформаційна напруга, загроза ракетних ударів і тривоги також призводять до стресу.

3. Люди, які виїхали за кордон. Еміграція супроводжується не лише фізичною безпекою, але й відчуженістю, втратою зв'язку з рідною країною, почуттям вини через критику, що "втекли" або що не змогли залишитись, а також соціальними і культурними труднощами в адаптації до нового середовища.

Причини розділення та конфліктів.

1. Фізична віддаленість та різний досвід. Люди в різних умовах стикаються з різним рівнем загрози, що породжує взаємне нерозуміння. Ті, хто перебуває в зоні бойових дій, можуть знецінювати досвід тих, хто перебуває у відносно безпечних регіонах або за кордоном, вважаючи їх "привілейованими".

2. Мовне питання. Після початку війни мовне питання знову стало актуальним, що призводить до подальшого розшарування суспільства та викликає конфлікти на ґрунті ідентичності.

3. Соціальні мережі та агресія. У соціальних мережах зростає агресивність, особливо в обговореннях на теми війни та статусу емігрантів. Це створює атмосферу ненависті та відсутності підтримки.

Шляхи вирішення та об'єднання суспільства через психологічну допомогу.

1. Розвиток емпатії та взаєморозуміння.

Психологи можуть допомогти людям різних категорій усвідомити та зрозуміти досвід одне одного. Для цього варто організовувати групи підтримки, які допоможуть відкрити діалог між тими, хто перебуває в Україні та за її межами. Головним завданням тут є не поділ на "своїх" і "чужих", а побудова єдності на основі спільної мети - подолання наслідків війни та відновлення країни.

2. Робота з почуттям провини.

Люди, які виїхали за кордон, часто страждають від почуття провини перед тими, хто залишився або через критику. Психологічна робота з цим почуттям допоможе їм прийняти свої обставини як необхідність для їхньої безпеки, а також дозволить побудувати продуктивний зв'язок з рідними і друзями, що залишились в Україні.

3. Психологічна допомога сім'ям, які втратили близьких.

Одним з найважливіших напрямків є робота з родинами, які втратили членів родини через війну. Психологи можуть допомогти їм справитися з горем, прийняти втрату та знайти способи жити далі.

4. Прийняття нової реальності.

Для тих, хто не зможе повернутися до України, важливо допомогти знайти нову ідентичність і адаптуватися до нових умов життя. Психологічна допомога може включати роботу над побудовою нових цінностей та цілей, які відповідатимуть зміненим обставинам.

5. Профілактика агресії в соціальних мережах.

Важливо поширювати інформацію про культуру діалогу та емоційної регуляції в соцмережах. Фільтрація новин. Тренінги з емоційної грамотності можуть допомогти людям уникати агресії в комунікації, навчитися конструктивного обговорення різних поглядів.

Психологічна безпека як відповідь на інформаційну агресію. Однією з головних задач сучасного суспільства є забезпечення психологічної безпеки. Це передбачає створення механізмів захисту від негативного інформаційного впливу, таких як інтелектуальні фільтри для обробки інформації, вміння аналізувати її та захищати психіку від травмування. У цьому контексті, важливою є розробка програм психологічної реабілітації для людей, які зазнали інформаційних атак. Така реабілітація має включати заходи для відновлення емоційної стійкості та психологічної загартованості.

Інформаційна війна та її вплив на національну безпеку. Інформаційна війна не тільки трансформує свідомість окремих людей, але й становить загрозу для національної безпеки. Використання сугестивних методів може впливати на політичну ситуацію в країні, викликаючи суспільно-політичний хаос і недовіру до влади. У контексті сучасних подій в Україні, інформаційна війна стала важливим інструментом для підризу суспільної стабільності. Тому, розробка національної стратегії щодо інформаційної безпеки є пріоритетним завданням для держави.

Це дослідження засноване на аналізі теоретичних аспектів комунікативно-сугестивного впливу. Авторам хотілось поглибити розуміння сучасних загроз і знайти ефективні стратегії їх протидії в умовах інформаційної війни, тому що комунікативно-сугестивний вплив інформаційної війни має глибокі наслідки для суспільної свідомості. Маніпуляції зі свідомістю через ЗМІ можуть змінювати поведінкові моделі, створюючи емоційні та інтелектуальні травми. Протидія цьому впливу вимагає розвитку механізмів інформаційно-психологічної безпеки, а також інтеграції сучасних технологій для забезпечення психологічної

стійкості суспільства. Інформаційна безпека має стати пріоритетом для державних інституцій у забезпеченні стабільності та захисту населення.

Психологічна допомога може стати одним із ключових інструментів у подоланні розшарування суспільства та сприяти його об'єднанню. Війна приносить із собою численні виклики для психічного здоров'я, але через розвиток емпатії, роботу з емоційними станами та підтримку один одного ми можемо допомогти людям впоратися з психологічними наслідками війни та створити основу для відновлення суспільної єдності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Інформаційна безпека України: проблеми та шляхи їх вирішення // Національна безпека і оборона. – 2001. – № 1. – С. 60-69.

2. Рак О. Ю. Комунікативно-маніпулятивно-конфліктні впливи політики на психологію громадськості методами компетентнісно- несилової взаємодії // Мультиверсум. Філософський альманах. – 2013. – Вип.8 (126). – С. 16-25

Секція 2.
**ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ
ЕКОНОМІКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ**

*Буж'ян Анастасія, здобувачка початкової вищої освіти, відокремлений структурний підрозділ «Ірпінський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України», м. Ірпінь.
Сиротенко Андрій, викладач, відокремлений структурний підрозділ «Ірпінський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України», м. Ірпінь.*

**ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ: КЛЮЧОВІ НАПРЯМКИ, ПЕРЕВАГИ
ТА ВИКЛИКИ**

Цифровізація економіки є однією з найбільш значущих тенденцій сучасності, що кардинально трансформує всю сферу господарської діяльності. Під цією терміном передбачається впровадження цифрових технологій у виробничі процеси, управління, взаємодію з клієнтами та партнерами з метою підвищення ефективності, продуктивності та конкурентоспроможності бізнесу [1, с. 29].

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що питанням цифровізації економіки приділяється значне значення як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. відповідно, Коляденко С.В. [1] досліджує тенденції, ризики та соціальні детермінанти цифрової економіки, Кіт Л.З. [2] аналізує світовий досвід та українські реалії цифрової трансформації бізнесу, Наумова М.А. [3] розглядає трансформаційні можливості цифровізації економіки України.

Методом даної роботи є аналіз ключових напрямків цифровізації економіки, а також дослідження переваг та викликів, які створюють цей процес для бізнесу та суспільства.

Ключовими напрямками цифровізації економіки є цифрова трансформація бізнес-процесів, розвиток електронної комерції та нових бізнес-моделей, використання аналітики великих даних та штучного інтелекту, впровадження Інтернет-речей (ІоТ) та промислової автоматизації, а також цифрова взаємодія з клієнтами [2, с. 334; 4, с. 223; 5, с. 81].

Цифрова трансформація бізнес-процесів дозволяє оптимізувати внутрішні операції, підвищити продуктивність та якість обслуговування. Відповідно з дослідженнями [4, с. 223], автоматизація бізнес-процесів скорочує операційні витрати на 20-30%. Розвиток е-комерції та платформних бізнес-моделей трансформує традиційні ринки та способи взаємодії зі споживачами. За

прогнозами, обсяг світової електронної комерції у 2022 році досягне \$5,5 трлн, що складе близько 20% від загального обсягу роздрібних продажів [2].

Аналітика Big Data та штучний інтелект дозволяє отримувати цінні insights для прийняття управлінських рішень та персоналізації пропозицій. 97% великих компаній інвестують у такі об'єкти [4]. IoT та промислова автоматизація підвищують ефективність виробництва та логістики. У 2021 році кількість підключених до Інтернету пристроїв IoT досягла 12,3 млрд, а до 2025 року очікується зростання до 27 млрд [5]. Цифрова взаємодія з клієнтами через мобільні додатки, онлайн-сервіси, чат-боти покращує сервіс та лояльність. 75% споживачів надають перевагу компаніям, які персоналізують взаємодію [2, с. 336].

Цифровізація забезпечує низькі переваги: підвищення продуктивності, зниження витрат, вихід на нові ринки, персоналізацію пропозицій тощо. Водночас, вона створює й виклики, такі як необхідність значних інвестицій, ризики кібербезпеки, потреба в перекваліфікації кадрів, етичні питання використання даних [1, с. 30].

У 2018 році світові інвестиції в цифрову трансформацію склали \$1,3 трлн, а до 2023 року очікується їх зростання до \$2,3 трлн [3]. Брак цифрових навичок є серйозним бар'єром цифровізації. За оцінками Світового банку, понад 50% населення світу все ще не має доступу до Інтернету, а рівень цифрових компетенцій залишається низьким навіть у розвинених країнах [5].

Цифровізація є незворотним процесом, що кардинально змінює бізнес-середовище та економічні відносини. Щоб успішно конкурувати в сучасних умовах, компаніям необхідно активно впроваджувати цифрові технології, трансформувати бізнес-моделі та корпоративну культуру. Водночас, важливо приділяти увагу управлінню ризиками та етичним аспектам цифрової трансформації. Ефективна реалізація потенціалу цифровізації відкриває нові можливості для зростання продуктивності, інновацій та підвищення конкурентоспроможності економіки в цілому [5, с. 86].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Коляденко С.В. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти. Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. 2016. №1. С. 29-31.
2. Кіт Л.З. Цифрова трансформація бізнесу: світовий досвід та українські реалії. Інфраструктура ринку. 2019. Вип. 36. С. 333-340.
3. Наумова М.А. Цифровізація економіки України: трансформаційні можливості. Ефективна економіка. 2020. №4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7738>.
4. Орлова Н.С. Цифрова економіка: сутність, проблеми та перспективи розвитку. Вісник Хмельницького національного університету. 2018. № 4. С. 222-225.
5. Шкурупій О.В., Іващенко А.І. Цифрова трансформація економіки: концептуальні аспекти. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. 2019. Вип. 49-50. С. 80-87.

Дутчак К.І., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Міжнародний європейський університет, м. Київ, Україна.

Науковий керівник: Нестеренко О.В., доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри інформаційних технологій, Міжнародний європейський університет, м. Київ, Україна

КЛЮЧОВІ НАПРЯМКИ ПРОГРАМУВАННЯ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ВЛАСНОГО СЕРВЕРУ

Програмування – це фундамент сучасних технологій, який дозволяє створювати інноваційні рішення для вирішення різноманітних проблем. У зв'язку з розвитком технологій з'являються нові виклики, пов'язані з безпекою, ефективністю та доступністю програмних рішень. У цій роботі увага на основних проблемах у програмуванні, які багатьох цікавлять, і на тому, як їх можна вирішувати.

Сучасні технології відкривають великі можливості для створення власних серверів, які можна використовувати для зберігання даних, управління додатками та організації мереж. Створення власного сервера є важливим кроком для програмістів і власників бізнесу, що забезпечує повний контроль над ресурсами, високий рівень безпеки та можливість налаштування системи під власні потреби.

Основна мета цієї роботи – визначити ключові напрями у програмуванні, які мають великий потенціал для вдосконалення, а також розробити можливі шляхи вирішення проблем у цих напрямках. Пріоритетом є розвиток у сфері кібербезпеки, штучного інтелекту, оптимізації алгоритмів та створення зручних інтерфейсів для користувачів. Також це й розпочати аналіз основних етапів створення власного сервера, необхідні ресурси та інструменти, а також кроки для забезпечення його безпечної та ефективної роботи.

Необхідно дослідити основи вибору обладнання, налаштування операційної системи та методи забезпечення стабільної роботи сервера.

1. Кібербезпека. Одним із ключових аспектів сучасного програмування є захист даних користувачів та запобігання кіберзагрозам. Вбачається великий потенціал у розробці інструментів для шифрування даних, виявлення загроз та створення захищених систем.

2. Штучний інтелект. AI має значний потенціал у різних сферах, від медицини до автоматизації бізнес-процесів. Я прагну досліджувати способи ефективного використання алгоритмів машинного навчання для автоматизації завдань, аналізу даних та прийняття рішень.

3. Оптимізація алгоритмів. Важливою задачею є підвищення продуктивності програм за рахунок алгоритмів, які можуть зменшити час виконання завдань та оптимізувати ресурси, що допоможе зробити програми швидшими та зручнішими для користувачів.

4. Розробка веб-додатків. Зростає попит на веб-додатки з інтуїтивним інтерфейсом. Метою є створення інтерфейсів, які полегшують взаємодію користувача з системою та забезпечують позитивний користувацький досвід.

5. Вибір обладнання. Створення сервера починається з вибору апаратної частини. Важливо підібрати серверні компоненти (процесор, пам'ять, жорсткий диск), які відповідатимуть передбачуваному навантаженню та потребам. Власний сервер може бути як фізичним, так і віртуальним (VPS).

6. Вибір операційної системи та ПЗ. Сервери зазвичай працюють на Linux або Windows Server. Вибір операційної системи залежить від функціональності сервера, доступних ресурсів та зручності для користувача. Важливо також встановити необхідне програмне забезпечення, яке відповідає потребам сервера, як-от Apache або Nginx для веб-сервера.

7. Налаштування мережі та безпека. Правильне налаштування мережі є важливим для забезпечення доступу до сервера. Для цього потрібно налаштувати IP-адреси, доменні імена, брандмауер і доступ до віддаленого підключення. Безпека має вирішальне значення – потрібно оновлювати програмне забезпечення, використовувати шифрування (SSL/TLS) та захист від атак (зокрема, DDoS).

8. Оптимізація та підтримка. Після запуску сервер потребує постійного моніторингу та обслуговування. Це включає резервне копіювання даних, оновлення операційної системи та регулярну перевірку на вразливості. Автоматизація цих процесів дозволяє підтримувати стабільну та безперебійну роботу.

Ця робота окреслює основні напрями, які цікавлять у програмуванні, та способи вирішення поточних викликів. Зосередження на кібербезпеці, штучному інтелекті, оптимізації алгоритмів та веб-розробці дасть змогу підвищити якість, безпеку та доступність сучасних програмних рішень. Мета – внести свій внесок у розвиток технологій, які роблять життя простішим та безпечнішим, а особливо почати розробляти сервери.

Створення власного сервера є складним, але корисним процесом, що забезпечує незалежність у керуванні даними та додатками. Дотримання етапів вибору обладнання, налаштування операційної системи, забезпечення безпеки та постійної підтримки дозволить створити надійну платформу для особистих або бізнес-потреб. Це відкриває можливості для навчання, розвитку навичок адміністрування, а також для створення власних проєктів у мережі.

Конопко Олександр, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) освітнього рівня 1 курс, Міжнародний європейський університет, м. Київ

Нестеренко Олександр., доктор технічних наук., професор, Міжнародний європейський університет, м. Київ

ІНФОРМАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ КОНТРОЛЮ ВІДВІДУВАНOSTІ ЗАНЯТЬ СТУДЕНТАМИ

Тема та мета дослідження. Дослідження спрямоване на покращення відвідуваності занять студентами закладів вищої освіти шляхом створення та інтеграції зручного мобільного застосунку для старост груп та викладачів. На меті є введення нових форматів для відслідковування відвідуваності та за допомогою розробки алгоритмів і відповідної програми створення механізмів контролю та доповнення системи ЗВО. В статті [1] пропонуються різні методи для відслідковування відвідуваності та переваги таких систем.

Методи дослідження та розробки. Передбачається, що у застосунку будуть використовуватись методи аналізу двох таблиць відвідуваності - таблиця викладача та таблиця від старости. Алгоритм буде порівнювати дві таблиці та аналізувати час заповнення цих таблиць, для того щоб потім видати результат відвідуваності студентів. Такий метод не тільки полегшить роботу всіх навчальних частин університету, а й скоротить час для всіх причетних працівників. Викладачі зможуть більше часу виділяти на проведення занять, а старости не будуть відволікатися на тривале заповнення журналу. Також цей застосунок зможе сприяти підняттю рівня присутності студентів на парах. У статті [1] підкреслюється, що інтеграція такого типу застосунку дійсно покращує відвідуваність на парах. Наводиться приклад 2-х груп людей, які використовували додаток та відмічаються звичайним журналом, та наведено два графіки які показують ефективність додатку порівняно з журналом. Цитата [1, сторінка 42]: «Середній відсоток пропусків для студентів з ручним відвідуванням (35,245%) був вищим, ніж середній відсоток пропусків для студентів з мобільним додатком для відвідування (9,636%). що також вплинуло на середній бал на екзамені студентів». На наведеному знизу рисунку 1 показано альфа версія застосунку, в якому буде базові функції для початкового етапу розробки, такі як: форматування таблиць з подальшим їх заповнення, та експортування таблиці в зручний формат на вибір, кнопка налаштувань, та зв'язок якщо було знайдено якусь помилку, або проблему.

Назаренко Дмитро, здобувач вищої освіти другого (магістерського) освітнього рівня, 2 курс, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

Науковий керівник: Боярко Ірина, доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту, фінансів та бізнес-адміністрування, міжнародний європейський університет, м. Київ.

РОЗВИТОК СИСТЕМ ЗАХИСТУ ДАНИХ В УМОВАХ ЗРОСТАЮЧИХ ЗАГРОЗ В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

З розвитком інформаційних технологій та зростанням обсягу даних, що генеруються в цифровому середовищі, питання захисту даних стає дедалі актуальнішим. В умовах глобалізації та цифровізації суспільства загрози для даних набувають нових форм і масштабів. Кіберзагрози постійно еволюціонують, стаючи складнішими та витонченими. Тому розвиток ефективних систем захисту даних є одним з найважливіших завдань в сфері інформаційної безпеки.

Основні загрози в цифровому середовищі:

1. Кібератаки: хакерські атаки, спрямовані на крадіжку даних, вимагання викупу, дестабілізацію систем.

2. Шкідливе програмне забезпечення: віруси, трояни, шпіони, які можуть пошкодити дані, викрасти інформацію або контролювати пристрої.

3. Соціальна інженерія: маніпулятивні методи, які використовують зловмисники для отримання доступу до конфіденційної інформації.

4. Помилки конфігурації: неправильне налаштування систем та програмного забезпечення, що створює вразливості.

5. Внутрішні загрози: дії зловмисників всередині організації, які можуть мати доступ до конфіденційних даних.

Зростання кіберзагроз, таких як фішинг, атаки типу "відмова в обслуговуванні" (DoS) та шкідливе програмне забезпечення, вимагає постійного вдосконалення систем захисту даних.

Сучасні загрози:

1. Кіберзлочинність.

Кіберзлочинці використовують все більш складні методи для атак на інформаційні системи. За даними Міжнародного агентства з кібербезпеки, втрати від кіберзлочинності сягнули понад \$600 мільярдів у 2020 році [1, 2020, с. 12].

2. Загрози для приватності.

Зростання обсягу даних про користувачів призвело до нових загроз для приватності. Важливість захисту персональних даних регламентується законодавством, таким як GDPR в Європейському Союзі [2, 2018, с. 5].

Технології захисту даних:

1. Шифрування.

Шифрування залишається основним методом захисту даних. Сучасні алгоритми, такі як AES (Advanced Encryption Standard), забезпечують високий рівень безпеки.

2. Штучний інтелект.

Штучний інтелект дозволяє автоматизувати процеси виявлення та реагування на загрози, значно підвищуючи ефективність захисту даних [3, 2019, с. 102].

3. Безпека за замовчуванням.

Вбудовування заходів безпеки в усі аспекти розробки програмного забезпечення.

4. Співпраця між державами та компаніями.

Обмін інформацією про кіберзагрози для спільного протистояння.

Розвиток систем захисту даних є безперервним процесом, який вимагає постійного адаптування до нових загроз. Системи захисту даних постійно еволюціонують у відповідь на нові виклики цифрового середовища. Успішна протидія сучасним загрозам вимагає комплексного підходу, що включає використання новітніх технологій, таких як шифрування та штучний інтелект. Лише інтегруючи ці рішення, можна забезпечити належний рівень безпеки даних у сучасному світі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. IMPACT. (2020). *Global Cybercrime Report*. Retrieved from <https://impactalliance.org>.
2. European Commission. (2018). *General Data Protection Regulation (GDPR)*. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection_en.
3. Sarker, I. H., et al. (2019). *Artificial Intelligence for Cybersecurity: A Review*. *Journal of Cyber Security Technology*, 3(2), 91-114.

Назаренко Дмитро, здобувач вищої освіти другого (магістерського) освітнього рівня, 2 курс, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У останні роки інтеграція інформаційних технологій у різні сфери життя стала основною тенденцією розвитку як економіки, так і суспільства. Зміни, що відбуваються у результаті підвищення продуктивності праці та покращення якості життя завдяки інформатизації, дослідники вважають початком нової ери економічного зростання, відомої як цифрова або інформаційна економіка. Процес інформатизації тісно пов'язаний із запровадженням цифрових комунікацій та технологій, в основі яких лежать мобільні пристрої та інтернет.

Перехід від третьої до четвертої цифрової революції відзначається виникненням Індустрії 4.0, яка є ключовим елементом сучасної «Четвертої промислової революції». Цифровізація та цифрова взаємодія не лише сприяють

розвитку інформаційної економіки, але й охоплюють більш широкі аспекти креативної економіки. Взаємодія між цифровою (електронною) та нецифровою (неелектронною) економіками відбувається як на електронних ринках, так і на традиційних, де використовуються як електронні, так і паперові гроші. Цей процес також відображає функціонування фінансових систем загалом. Додатково, питання інтелектуальної власності, фінансових активів і послуг вирішуються у специфічний спосіб, що відповідає новим реаліям ринку.

Сьогодні традиційна економіка поступається цифровій. Дослідник К. Стайнер у своїх джерелах зазначає, що традиційна економіка є слаборозвиненою, в якій економічні суб'єкти переважно зосереджуються на виробництві товарів для власного споживання, а економічні відносини та рішення регулюються традиційними механізмами [1, с.123]. Водночас, українські дослідники відзначають, що «цифрова економіка – це не просто окрема галузь, а віртуальне середовище, яке доповнює нашу реальність» [2, с.14].

Традиційна економіка все більше інтегрується з цифровою, що розмиває чіткі межі між цими поняттями та їх сутністю. Основними продуктами цифрової економіки залишаються ті ж товари і послуги, що й у традиційній економіці, але вони надаються через цифрові системи та комп'ютерне обладнання, зокрема через інтернет. Це забезпечує кілька переваг, серед яких основною є розширення доступу до ринків для звичайних користувачів, а не лише для великих компаній. Це також сприяє підвищенню ефективності, конкурентоспроможності та зменшенню транзакційних витрат [2, с.14].

У цьому контексті поняття блокчейн набуває особливого значення. У найпростішому розумінні це розподілена база даних, яка дозволяє кожному безпечно приєднуватися та виконувати транзакції [3, р. 1349]. Блокчейн, або «ланцюжок блоків», представляє собою структуровану базу даних, де кожен блок пов'язаний із попереднім і містить групу записів, таких як інформація про видані кредити, події, особи, транзакції та серійні номери [3, р. 1349]. Блокчейн, токени, цифрові активи та смарт-контракти є основними інструментами цифрової економіки. Технологія блокчейн базується на принципах відкритості і захищеності даних користувачів, абсолютної прозорості та довготривалості системи [4, с. 14].

Комплексні якості токена блокчейну об'єднуються для виконання важливої функції, яка полягає в наданні дозволу на використання інформаційних ресурсів. Як зазначає І.В. Арістова, це забезпечує доступ до певного набору прав на цінності, які можуть включати цінні папери, послуги, роботи, майно, а також майнові та немайнові права, цифрові активи тощо. Така система гарантує належну безпеку для власників цифрових активів і позитивно впливає на економіку країни [5, с. 264].

Зростання цифрової економіки призводить до суттєвих змін у всіх сферах виробництва. Розвиток нових форм цієї економіки сприяє покращенню інформаційної взаємодії з покупцями, підвищує результативність і ефективність системи управління якістю на підприємствах, а також оптимізує логістичні процеси як всередині компаній, так і з зовнішніми партнерами. Це також суттєво зменшує транзакційні витрати на взаємодію з державними органами.

Цифрова трансформація економіки насамперед відбувається в сферах, що базуються на інформаційних технологіях, а потім поширюється на більш традиційні галузі. В результаті цього процесу виникають нові суб'єкти економічних відносин, які займаються цифровою діяльністю, створюючи цифрові продукти та послуги. Це веде до формування нових економічних зв'язків у сфері створення, розподілу, обміну та споживання цифрових технологій, таких як автоматизовані системи, роботи і штучний інтелект.

У новій цифровій економіці з'являються цифрові підприємці та наймані працівники, які реалізують свої економічні та творчі інтереси. Цифровізація економіки означає перехід до нових бізнес-моделей та виробничих способів, заснованих на інформаційних технологіях. Це формує економічну діяльність, організовану через електронні цифрові технології, що об'єднують онлайн-сервіси, електронні платежі, краудфандинг, торгівлю та інше.

Інформаційно-комунікаційні технології також відіграють важливу роль, забезпечуючи цифрову трансформацію всіх секторів економіки та соціальної сфери, формування мережевої економіки та економіки спільного споживання.

Серед підприємств економічного сектору особливо активно використовуються хмарні сервіси, технології збору, обробки та аналізу даних, цифрові платформи, штучний інтелект і віртуальні активи.

Таким чином, цифрова економіка представляє собою новий тип господарської діяльності, де основна роль належить інформаційним, а не матеріальним активам. Це особлива економічна система, в якій мережеві, інтелектуальні та віртуальні інструменти використовуються для поліпшення бізнес-процесів, підвищення швидкості інформаційного обміну, доступності та безпеки даних, а також зростання ролі автоматизації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Стайнер К. Тотальна автоматизація. Як комп'ютерні алгоритми змінюють життя. Київ: Наш формат, 2018. 280 с.
2. Керчева Г. Т. Цифрова економіка та її вплив на розвиток національної та міжнародної економіки / Г. Т. Керчева, Д. В. Огородня, В. А. Опенько. Фінансовий простір. 2017. № 3. С. 13–23.
3. Cohen, W. M. R&D Spillovers, patents and the Incentives to Innovate in Japan and the United States / W. M. Cohen, A. Goto, A. Nagata, R. R. Nelson, J. P. Walsh. Research Policy. 2002. Vol. 31, No 8–9. P. 1349–1367.
4. Арістова І.В., Карпик Ю.А. Вплив цифрової економіки та європейської інтеграції на правотворчість у сфері інтелектуальної власності в умовах розбудови інформаційного суспільства та інформаційного законодавства в Україні. Modern researches: progress of the legislation of Ukraine and experience of the European Union : Collective monograph. Riga : Izdevniecīta "Baltija Publishing", 2020. P. 1. С.255–288. DOI: 10.30525/978-9934-588-43-3/1.16
5. Кудь О.О., Кучерявенко М.П., Смичок Є.М. Цифрові активи та їх економіко-правове регулювання : монографія. Харків : Право, 2019. 384 с.

*Сиротенко Андрій, викладач,
відокремлений структурний підрозділ
«Ірпінський фаховий коледж Національного
університету біоресурсів і
природокористування України», м. Ірпінь.*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК КАТАЛІЗАТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ: АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ТА ПЕРСПЕКТИВ

У контексті стрімкого розвитку цифрових технологій та зростання конкуренції на ринку впровадження інноваційних інформаційних технологій стає критичним фактором успіху для бізнесу. Особливу роль у цьому процесі виконує штучний інтелект (ШІ), який трансформує підходи до маркетингу та взаємодії з клієнтами.

За даними звіту Global Artificial Intelligence in Marketing Market 2024, опублікованого в лютому 2024 року, ринок ШІ в маркетингу досяг 15,8 млрд доларів США в 2023 році і очікується зростання його до 107,5 млрд доларів до 2028 року, із середнім темпом зростання (CAGR) 46,9% [1].

Методом даного дослідження є аналіз сучасних трендів та перспективи застосування ШІ в цифровому маркетингу, оцінка його впливу на ефективність маркетингових стратегій та задоволення потреб споживачів.

Основні напрямки застосування ШІ в цифровому маркетингу:

Штучний інтелект дозволяє створити високоперсоналізований користувацький досвід, аналізуючи великий обсяг даних про поведінку та уподобання споживачів.

За даними опитування, проведеного Digital Marketing Institute у першому кварталі 2024 року, 82% маркетологів відзначають, що персоналізація на основі ШІ підвищила залученість клієнтів на 20-30% [2].

ШІ-алгоритми аналізують історію покупок, поведінку на сайті, взаємодію з контентом та іншими факторами для створення індивідуальних рекомендацій продукту та контенту. Наприклад, компанія Netflix використовує ШІ для персоналізації рекомендаційних фільмів та серіалів, що призвело до збільшення вмісту користувачів на 25% [3].

ШІ-powered чат-боти та віртуальні асистенти забезпечують все більше розширеними інструментами взаємодії з клієнтами. Вони забезпечують миттєву підтримку 24/7, підвищуючи рівень задоволеності клієнтів та знижуючи завантаження на службу підтримки.

За даними Української асоціації цифрового маркетингу, впровадження ШІ-чат-ботів дозволило компаніям знизити витрати на обслуговування клієнтів на 30% та підвищити рівень задоволеності клієнтів на 25% у 2024 році [4].

ШІ-алгоритми аналізують великий обсяг даних для прогнозування поведінки споживачів та більш точної сегментації аудиторії. Це дозволяє маркетологам створювати більш ефективні таргетовані кампанії.

Дослідження, проведене Інститутом цифрової економіки України у 2024 році, показало, що компанії, які запропонували ШІ для сегментації аудиторії, збільшили конверсію своїх маркетингових ризиків на 35-40% [5].

ШІ додатково оптимізувати створення та розповсюдження контенту. Алгоритми можуть аналізувати ефективність різних типів контенту, пропонувати оптимальний час публікації та навіть генерувати контент.

За даними Content Marketing Institute, 67% маркетологів у 2024 році зробили ШІ для оптимізації своїх контент-стратегій, що призвело до підвищення залученості аудиторії в середньому на 28% [2].

ШІ-системи не дозволяють автоматизувати процес управління рекламними кампаніями, оптимізуючи бюджети, ставки та таргетування в режимі реального часу.

Дослідження, проведене Google, показало, що використання ШІ в рекламних кампаніях підвищило ROI на 25% і знизило вартість конверсії на 20% для компаній, які брали участь у тестуванні [3].

Незважаючи на очевидні переваги, застосування ШІ в маркетингу розвиває ряд етичних питань та викликів:

Конфіденційність даних: збір та аналіз великих обсягів персональних даних порушення непокоєння щодо конфіденційності.

Прозорість алгоритмів: складність ШІ-алгоритмів можна призвести до "чорної скриньки", коли важко пояснити, як саме приймаються рішення.

Упередженість ШІ: алгоритми можуть ненавмисно підсилювати існуючі упередження та дискримінацію.

Залежність від технологій: важка залежність від ШІ може призвести до втрати людського фактора в маркетингу.

Штучний інтелект стає невід'ємною частиною цифрового маркетингу, трансформуючи способи взаємодії бізнесу з клієнтами та підвищуючи ефективність маркетингових стратегій. Персоналізація, автоматизація та прогнозна аналітика на основі ШІ позбавляє компанії створювати більш релевантний користувацький досвід та оптимізувати маркетингові витрати.

За прогнозами експертів, до кінця 2025 року понад 75% підприємств в Україні будуть використовувати ШІ у своїх маркетингових стратегіях [5]. Це володіє про високий потенціал та попит на ці технології в галузі.

Однак, разом із перевагами, впровадження ШІ в маркетинг несе певні виклики, зокрема пов'язані з етичними аспектами та захистом персональних даних. Для успішного та відповідного застосування ШІ в маркетингу необхідна співпраця між технологічними компаніями, маркетологами, регуляторами та споживачами.

Додаткові дослідження в цій галузі мають зосередитися на розробці етичних принципів застосування ШІ в маркетингу, вдосконаленні методів захисту персональних даних та створенні більшої кількості прозорих алгоритмів відповідно до рішень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Global Artificial Intelligence in Marketing Market Report 2024. MarketsandMarkets. URL: <https://www.marketsandmarkets.com/Market-Reports/artificial-intelligence-in-marketing-market-55838636.html> (дата звернення: 18.10.2024).
2. Інститут цифрового маркетингу. AI in Marketing Survey 2024. URL: <https://digitalmarketinginstitute.com/blog/ai-in-marketing-survey-2024> (дата звернення: 18.10.2024).
3. Google. The Impact of AI on Advertising Performance 2024. URL: <https://www.thinkwithgoogle.com/future-of-marketing/emerging-technology/ai-advertising-performance/> (дата звернення: 18.10.2024).
4. Українська асоціація цифрового маркетингу. Звіт про вплив ШІ на цифровий маркетинг 2024. URL: <https://uadm.com.ua/ai-impact-report-2024> (дата звернення: 18.10.2024).
5. Інститут цифрової економіки України. Дослідження застосування ШІ в маркетингу 2024. URL: <https://ideu.kiev.ua/research/ai-in-marketing-2024> (дата звернення: 18.10.2024).

Секція 3.

ІННОВАЦІЙНІ ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

*Тимченко Андрій, аспірант 2 року
навчання спеціальності «Медицина»,
Міжнародний європейський університет,
м. Київ.*

МЕТОД ПОКРАЩЕННЯ МОЗКОВОГО КРОВООБІГУ ЗА ДОПОМОГОЮ БОКСЕРСЬКИХ ТА ОРТОДОНТИЧНИХ КАП

У зв'язку з активними бойовими діями на території України значно зросли показники загострень хронічних хвороб, травматизації ділянки голови та хребтового стовпа за рахунок як вогнепальних поранень, так і за рахунок підвищеного силового навантаження на опорно-руховий апарат. Питання удосконалення реабілітаційних підходів є актуальних у зв'язку з наявною статистикою патологій кровопостачання головного мозку. Враховуючи потребу в доступних та ефективних методах відновлення опорно-рухового апарату дане дослідження мало за мету дослідити ефективність використання ортодонтичних та боксерських кап на стан кровоносних судин головного мозку. З цією метою на базі Київського обласного центру ментального здоров'я досліджено двадцять п'ять пацієнтів з контузією та посттравматичним стресовим розладом в анамнезі за допомогою фізикального обстеження та реоенцефалографії.

Також було проведено УЗД дослідження 14 цивільних у віці 18-36 років із скаргами на головокружіння та головні болі.

Крім того були проведені заміри змін фізичних показників при виконанні підтягувань, висі на турніку, кидання спортивного м'яча, стискання кистьового еспандера та становій тязі. Прийняли участь 10 добровольців Застосування ортодонтичних та боксерських кап показало позитивну динаміку у відновленні роботи м'язів щелепно-лищевої ділянки, компенсацію висоти прикусу і задовільне кровопостачання структур головного мозку у порівнянні з вихідними даними. Аналіз реоенцефалограм показав реоенцефалографічні ознаки покращення мозкового кровообігу: відмічено зниження спазму стінок мозкових судин артеріального типу, покращення кровообігу у системі каротидного басейну, компенсацію дефіциту кровонаповнення та венозного відтоку за дефіцитним типом. У обстежених осіб з перенесеними травмами, больовим синдромом та постійними механічними навантаженнями на опорно-руховий апарат відмічено зниження больових почуттів та покращення симетричності роботи м'язів в уражених анатомічних ділянках на фоні носіння ортодонтичних та боксерських кап. Отримані результати можуть бути впроваджені у протоколи реабілітаційного відновлення пацієнтів із контузією, струсом мозку, травмами хребта та черепа. Доступність та ефективність запропонованої методики дозволяє застосовувати її

для пацієнтів із хронічними хворобами серцево-судинної системи, особливо ускладненими порушенням кровопостачанням структур головного мозку.

Гриньків Оксана, здобувачка вищої освіти другого (магістерського) освітнього рівня, I курс, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

Алексєєнко-Лемовська Людмила, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри туризму та соціально-гуманітарних дисциплін, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ РОБОТИ З ЕМОЦІЙНИМ ГОЛОДОМ І ХАРЧОВИМИ РОЗЛАДАМИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ УКРАЇНИ

Харчова поведінка є складним процесом, що регулюється як фізіологічними, так і психологічними чинниками. Емоційний голод, визначений як імпульсивне харчування у відповідь на емоційний стрес, є однією з основних причин розвитку розладів харчової поведінки (РХП). В умовах війни в Україні цей феномен набуває особливого значення, оскільки війна спричинила значний стресовий тягар на населення, що підвищує ризик порушень психоемоційного стану та формування залежності від їжі [1, с. 35].

Економічна нестабільність та вимушене переміщення значної частини населення посилюють психологічні виклики, які стоять перед українськими сім'ями.

За дослідженням українських учених С. М. Драч та А. В. Бондаренко, нестабільне фінансове становище, безробіття та зниження доходів стають потужними тригерами стресу, що спричиняє збільшення випадків емоційного переїдання як компенсаторного механізму [2, с. 70]. Таким чином, сучасні соціально-економічні обставини є критичними факторами, що потребують інноваційного підходу до підтримки психічного здоров'я та корекції харчової поведінки в Україні.

З огляду на виклики, пов'язані з війною, українські спеціалісти в сфері охорони здоров'я активно розробляють інтегративні моделі психологічної підтримки, які включають індивідуалізовані нутриціологічні консультації.

Так, наприклад, І. В. Іваненко зазначає, що в умовах соціальної нестабільності важливо поєднувати психологічну підтримку з нутриціологічною, адже це сприяє загальному зміцненню організму та покращенню психоемоційного стану [3, с. 48].

Особливе значення надається корекції харчових звичок серед ветеранів та осіб, які постраждали від війни.

Нутриціологічний підхід, який включає корекцію рівня магнію, вітамінів групи В та омега-3 жирних кислот, має на меті зниження тривожності та стабілізацію емоційного стану, що особливо актуально для осіб із посттравматичним стресовим розладом (ПТСР) [4, с. 51].

Сучасні інформаційні технології також стали важливим інструментом у соціальній підтримці населення під час війни.

За словами українських дослідників О. П. Коваленко та М. С. Кучеренко, впровадження цифрових платформ для консультацій та психоедукації населення є ефективним засобом допомоги в умовах обмеженого доступу до очних медичних послуг [5, с. 95].

Успішна інтеграція таких платформ у систему охорони здоров'я дозволяє швидко надавати консультації, здійснювати дистанційне ведення пацієнтів з харчовими розладами та емоційним голодом, а також розширювати доступ до психологічної підтримки для внутрішньо переміщених осіб.

Отже, сучасні соціально-економічні виклики в Україні, пов'язані з війною, вимагають адаптивних методів роботи з психічним здоров'ям та харчовою поведінкою.

Важливим є підхід, який поєднує психологічні та нутриціологічні методи, дозволяє ефективно знижувати прояви емоційного голоду та сприяє швидшому відновленню пацієнтів з РХП.

Подальше дослідження ролі мікро- та макронутрієнтів у психоемоційній стабільності є перспективним напрямком розвитку сфери охорони здоров'я, що відповідає потребам сучасної медицини.

Інтеграція цифрових платформ, інноваційних підходів у нутриціології та психологічної підтримки сприяє ефективнішій допомозі людям у кризових ситуаціях. Подальший розвиток таких методів є перспективним для покращення здоров'я населення та стійкості соціальної сфери [5, с. 96].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Глушков В. М., Смирнова Л. О., Харчова поведінка та психоемоційний стан: сучасні підходи. Харків : Видавництво «Основа», 2022. 130 с.
2. Драч С. М., Бондаренко А. В., Вплив економічної нестабільності на психічне здоров'я населення України. Київ : Видавництво «Логос», 2023. 170 с.
3. Іваненко І. В. Нутриціологічні аспекти у лікуванні розладів харчової поведінки. – Львів : Світ, 2021. 190 с.
4. Brown P., Magnesium and Mental Health. *San Francisco: Natural Health Journal*, 2022. 90 p.
5. Коваленко О. П., Кучеренко М. С., Цифрові інструменти для підтримки психічного здоров'я в Україні. Одеса : Видавництво «Наука», 2024. 115 с.

Дуднікова Марія, кандидат медичних наук, доцент, здобувачка вищої освіти другого (магістерського) освітнього рівня, I курс, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

Алексєєнко-Лемовська Людмила, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри туризму та соціально-гуманітарних дисциплін, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДИСКOLORИТУ ЗУБІВ

Дисколорит зубів (синоніми – дисколорація зубів, зміна кольору зубів) у людей різного віку є поширеним захворюванням твердих тканин зубів. Колір зубів і властиві їм колірні характеристики відіграють важливу роль в сприйнятті зовнішнього вигляду людини, формуванні його іміджу та самооцінки. Крім того, колір та вік є взаємопов'язаними, адже кожний віковий період характеризується певним кольором та його сприйняттям.

За таблицею колірних порогів за Смітом, до 20–25 років сприйняття кольору зростає, а з віком ця чутливість поступово знижується [1, с. 71].

Колір асоціюється з емоціями, впливає на настрій, здатний викликати відчуття як комфорту, так і дискомфорту у людини. Психологічними дослідженнями встановлено, що колір впливає на настрій, фізичну, розумову діяльність. Зміна кольору твердих тканин зубів може суттєво змінити зовнішній вигляд людини. Окрім цього, колір зубів впливає на самооцінку та відображається на душевному стані пацієнтів. Саме тому останніми роками виник попит на естетичну та косметичну стоматологію. Цей напрям стоматології дозволяє не тільки відновити зубощелепні аномалії та деформації, а й змінити зовнішність людини та підвищити її самооцінку.

Потреба в послугах естетичної стоматології є актуальною і через високу поширеність стоматологічних захворювань та шкідливих звичок, що ведуть до зміни кольору твердих тканин зубів. Корекція змін кольору твердих тканин зубів є одним з найважливіших елементів у сучасній естетичній стоматології. У світовій стоматологічній практиці все більше уваги приділяють розробці більш ощадних методів, що забезпечують задоволення естетичних потреб пацієнтів. Найбільш поширеною на сьогоднішній день процедурою поліпшення кольору коронок зубів є відбілювання. Для відбілювання запропонована досить значна кількість різноманітних засобів, які дають змогу відносно швидко змінити колір зубів [2, с. 10].

За даними ВООЗ, в наш час понад 90% дантистів США активно використовують різні методи відбілювання зубів (I. A. Pretty). В структурі стоматологічної захворюваності поширеність дисколориту зубів складає майже 15%. Згідно досліджень S.T. Henson, відсоток пацієнтів, що звертаються до стоматологів для їх корекції, складає лише 4,2 %, що в 3,5 рази нижче, ніж поширеність даного виду патології.

До недавнього часу традиційним методом лікування змінених у кольорі зубів було їх протезування із застосуванням металопластмасових або металокерамічних коронок. Така методика є невиправданою з точки зору збереження твердих тканин зуба, оскільки потребує значного препарування коронки зуба [3, с. 12].

Красива білосніжна посмішка є надзвичайно важливим елементом для сприйняття та спілкування, відображає певний спосіб і стиль життя, здоров'я, достаток, стан душевної рівноваги. Таким чином, колір зубів справляє значний вплив на якість життя людини, обумовлену її стоматологічним здоров'ям. Тому, дисколорит зубів є не тільки суто медичною патологією, а є і медико-психологічною проблемою [4, с. 160].

Мета дослідження – дослідити вплив дисколориту зубів на психологічний статус пацієнтів.

Об'єкт дослідження – пацієнти зі зміною кольору твердих тканин зубів, викликаних різними етіопатогенетичними факторами.

Методи дослідження – комплексне обстеження стоматологічного статусу пацієнтів із визначенням кольору твердих тканин зубів (шкала Віта), інтерактивний за допомогою спеціальної анкети.

Результати. Було проведено комплексне стоматологічне обстеження 206 пацієнтів. Дисколорит зубів було діагностовано у 142 пацієнтів (68,93%). Саме ці пацієнти і склали групу дослідження.

З них 36 (17,48%) пов'язують зміну кольору зубів із впливом харчових барвників і тютюнового диму, 3 (1,46%) – з прийомом місцевої медикаментозної терапії, 10 (4,85%) – мають вроджені аномалії кольору твердих тканин зубів і 93 (45,15%) – не можуть вказати точну причину дисколоритів зубів або їх декілька. При цьому, 96 осіб (46,6%) у своїх анкетах вказали, що проводили відбілювання зубів через причину невпевненості у собі. 88 з 96 (91,67%) пацієнтів, які проводили корекцію кольору твердих тканин зубів, відмітили негативний вплив дисколориту на формування власного іміджу.

Висновки. Таким чином, у обстежених найбільш поширеною була зміна кольору твердих тканин зубів, викликана зовнішніми факторами (так звані, «зовнішні» дисколорити зубів) – 135 (65,53%) пацієнтів. При цьому, майже половина респондентів зазначили, що відбілювали зуби через причину невпевненості у собі (46,6%) та вказали, що потемніння/пожовтіння зубів негативно впливає на їх імідж.

Зростаючі естетичні вимоги пацієнтів до кольору зубів викликають необхідність ефективної допомоги пацієнтам з дисколоритом зубів, що на сьогоднішній день є актуальною медико-соціальною проблемою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Веретільник Т.І. та ін. Основи теорії кольору. Навчально-методичний посібник для здобувачів освітнього ступеня бакалавра спеціальності 186 “Видавництво та поліграфія” усіх форм навчання [Електронний ресурс]. М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси: ЧДТУ, 2020 –130 с.

2. Ю.М. Ожоган. Вивчення психологічного статусу пацієнтів з дисколоритом твердих тканин зубів // СУЧАСНА СТОМАТОЛОГІЯ – 2022; 5–6: С. 8-14.

3. Brooke A. Jackson, Cierra D. Taylor. Sudden onset of tooth discoloration // J Clin Aesthet Dermatol. 2019; 12(10): 12-13. Zanetti F, Zhao X, Pan J, Peitsch MC, Hoeng J, Ren Y. Effects of cigarette smoke and tobacco heating aerosol on color stability of dental enamel, dentin, and composite resin restorations // Quintessence Int. 2019 Jan 25;50(2): 156-166.

*Жолуденко Анна, здобувачка початкової вищої освіти, 3 курс, відокремлений структурний підрозділ «Ірпінський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України», м. Ірпінь.
Дубас Наталія, викладачка вищої кваліфікаційної категорії, завідувач лабораторії, відокремлений структурний підрозділ «Ірпінський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України», м. Ірпінь.*

БІОХІМІЧНІ АСПЕКТИ ХАРЧУВАННЯ ЛЮДИНИ

Біохімічні аспекти харчування є ключовими у формуванні здоров'я людини та підтриманні її життєдіяльності. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, здоров'я людини на 70% залежить від способу життя, основним чинником якого є харчування. Їжа виступає джерелом енергії та структурних елементів, необхідних для будівництва й оновлення клітинних структур, підтримання метаболізму та виконання регуляторних функцій організму [1, с. 45].

Макронутрієнти - вуглеводи, жири та білки - є основними компонентами харчування, кожен з яких виконує специфічні функції в обміні речовин і життєдіяльності організму [2, с. 128].

Вуглеводи є головним джерелом енергії, оскільки вони швидко метаболізуються в організмі, забезпечуючи його "паливом" для фізичної та розумової діяльності. Головним процесом розщеплення вуглеводів є гліколіз, де глюкоза перетворюється в піруват з утворенням молекул АТФ. Аеробне окислення пірувату в мітохондріях у циклі Кребса генерує значно більше АТФ, який використовується для забезпечення енергією клітинних процесів. Рекомендована добова норма вуглеводів для дорослої людини становить 400-500 г, що включає як прості цукри, так і складні вуглеводи, такі як крохмаль, який є основним джерелом калорій у раціоні [3, с. 156].

Крохмаль міститься переважно в зернових (пшениця, рис, кукурудза) і картоплі, які забезпечують тривалу енергетичну підтримку. Правильний баланс вуглеводів у раціоні також важливий: на складні вуглеводи, як-от полісахариди, повинно припадати близько 75% від загальної маси, тоді як прості цукри, такі як буряковий або тростинний цукор, повинні складати до 20% [1, с. 234]. Це дозволяє

підтримувати стабільний рівень глюкози в крові і запобігає швидкому підвищенню інсуліну, що може призводити до накопичення жиру.

Жири є другим за значенням джерелом енергії в раціоні. Вони не лише забезпечують енергію (приблизно 9 ккал на грам), але й необхідні для засвоєння жиророзчинних вітамінів (А, D, Е і К) та синтезу гормонів. Біохімічно, жири у вигляді тригліцеридів розщеплюються на жирні кислоти та гліцерин, які окислюються у циклі Кребса, генеруючи значну кількість АТФ. Окрім енергетичної функції, жири виконують структурну роль, формуючи клітинні мембрани за рахунок фосфоліпідів і холестерину. Поліненасичені жирні кислоти, такі як лінолева та ліноленова, мають ключове значення для синтезу ейкозаноїдів - біологічно активних речовин, які регулюють запальні процеси, судинний тонус і згортання крові. Рекомендована добова потреба в жирах становить 60-90 г, із яких 20-25 г мають бути рослинного походження, що містять поліненасичені жирні кислоти (лінолеву та ліноленову) [2, с. 253]. Ці кислоти є незамінними, оскільки вони не синтезуються організмом, але відіграють важливу роль у підтриманні структури клітинних мембран і синтезі ейкозаноїдів - сполук, що беруть участь у регуляції запалення і кровообігу. Жири тваринного походження слугують основним джерелом холестерину та насичених жирних кислот, які, у великих кількостях, можуть сприяти розвитку атеросклерозу. Натомість рослинні жири, зокрема олії (оливкова, соняшникова) і жирні види риби, допомагають підтримувати еластичність судин і знижувати ризик серцево-судинних захворювань.

Білки є основою для будівництва і відновлення тканин. Біохімічно, білки складаються з амінокислот, які є необхідними для синтезу ензимів, гормонів та антитіл. Декілька з них є незамінними, тобто не синтезуються в організмі і повинні надходити з їжею. Білковий обмін залежить від амінокислотного складу: білки тваринного походження, такі як м'ясо та риба, містять всі необхідні незамінні амінокислоти й легше гідролізуються протеазами шлунково-кишкового тракту [3, с.404]. В процесі гідролізу білків у кишечнику утворюються амінокислоти, які потрапляють у кров і використовуються клітинами для синтезу структурних і функціональних білків, таких як колаген, актин та міозин. Добова потреба в білках варіюється залежно від віку, статі та фізичного стану людини, проте в середньому становить 40-60 г на день.

Оптимальне співвідношення макронутрієнтів для засвоєння їжі визначається як 50% вуглеводів, 20% білків і 30% жирів [2, с. 411]. Важливо враховувати баланс простих і складних вуглеводів у раціоні, адже надмірне споживання простих вуглеводів, зокрема сахарози, активує ліпогенез, тобто синтез жирів, який відбувається в печінці за участі коензиму А. Надмірна концентрація ацетил-КоА, продукту розщеплення глюкози, призводить до накопичення жирів, що підвищує ризик розвитку атеросклерозу, діабету та ожиріння. Нестача поліненасичених жирних кислот, у свою чергу, знижує захисні функції організму та збільшує ризик серцево-судинних захворювань.

Таким чином, раціональне харчування є важливим для підтримання здоров'я, профілактики захворювань і сприяє активному довголіттю та високій працездатності. Збалансований раціон, побудований на основі біохімічних потреб, дозволяє підтримувати оптимальний обмін речовин, що є передумовою для збереження здоров'я та активності протягом усього життя [2, с. 480].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ю.І.Губський. Біологічна хімія: Підручник. – Київ-Тернопіль: Укрмедкнига, 2000. – 508с.
2. Я.І.Гонський. Біохімія людини: Підручник.-Тернопіль: Укрмедкнига, 2001. – 736 с.
3. Н.М.Зубар. Основи фізіології та гігієни харчування: підручник. – К. Видавничий дім «Кондор», 2018 – 444 с.

Іпатій Наталія, лікар-інтерн, спеціальність «Медицина», Міжнародний європейський університет, м. Київ.

Кись Марина, випускниця педіатричного факультету, Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця, м. Київ.

Гнилоскуренко Ганна, кандидат медичних наук, доцент, Національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МЕТОДІВ ПРИКОРМУ BLW ТА КЛАСИЧНОГО ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ АНКЕТУВАННЯ БАТЬКІВ

Прикорм – це харчові продукти, які вводяться в раціон дитини першого року життя на додаток до грудного молока для задоволення потреб у калоріях і мікронутрієнтах. У шість місяців грудне молоко залишається основним джерелом живлення, але для забезпечення повноцінного розвитку виникає потреба в додаткових продуктах. Класичний (педіатричний) метод прикорму передбачає поступове введення продуктів за схемою, затвердженою МОЗ України. Продукти вводяться в певній послідовності, найчастіше у вигляді пюре, каш або соків, причому дитину годують з ложечки за окремим столом, а мама визначає, скільки і що з'їсть дитина. BLW (педагогічний) прикорм — це підхід, популяризований у 2010 році в книзі "Baby-Led Weaning". Дитина їсть за загальним столом разом із родиною, вибираючи їжу самостійно. Продукти подаються у вигляді цілих шматочків, і малюк сам вирішує, що і скільки їсти. Останнім часом цей метод набуває популярності серед молодих батьків завдяки його поширенню в Інтернеті та соціальних мережах.

Мета роботи: провести порівняльний аналіз ставлення батьків до методів класичного та BLW прикорму на основі результатів опитування. Вивчити особливості застосування кожного з цих підходів у практиці батьків.

Методи дослідження: дослідження базувалося на анонімному анкетуванні, яке включало 121 питання, присвячене процесу введення прикорму у дітей. Для нашого аналізу було відібрано 50 питань, що стосувалися досвіду введення прикорму, а також особливостей та методик застосування BLW та класичного підходів. Серед 188 опитаних матерів різних вікових груп, 121 обрали класичний метод прикорму для своїх дітей, а 67 респонденток віддали перевагу BLW методу.

Результати дослідження: В ході опитування було встановлено, що джерела інформації про вибір типу прикорму залежать від методу. Класичний прикорм у 45% випадків рекомендували педіатри або сімейні лікарі, що вдвічі перевищує аналогічний показник для BLW-прикорму (22%). У свою чергу, педагогічний прикорм у 64% випадків обирали на основі інформації з Інтернету та соціальних мереж, що вдвічі більше порівняно з класичним прикормом (35%). Щодо мотивів вибору, класичний метод прикорму обирали в 60,3% випадків через його безпечність для дитини, а в 48,3% — через зручність і чіткість алгоритму від МОЗ. BLW-прикорм обирали в 85,9% випадків завдяки його позитивному впливу на розвиток моторики, координації та навичок пережовування, а 67,6% респондентів зазначили зручність цього методу, оскільки він не вимагає окремого приготування їжі для малюка. Також було проаналізовано поєднання прикорму з грудним вигодовуванням: при класичному прикормі 41% матерів годували груддю після прикорму, тоді як 31% при BLW-прикормі давали їжу окремо від грудного вигодовування, що є більш поширеною практикою. При педагогічному прикормі у 88% випадків дитина їла разом із родиною, що траплялося у 1,4 рази частіше, ніж при класичному (62%). Також 30,6% дітей при класичному методі їли за окремим столиком, тоді як при BLW цей показник становив лише 8,96%. При класичному прикормі 73,6% матерів звертали увагу на те, щоб нові продукти були однокомпонентними, що було в 1,7 рази частіше, ніж при BLW (43%). Крім того, 61% матерів, які застосовували класичний підхід, вводили нові продукти з інтервалом у 5-7 днів, що було в 3,4 рази частіше, ніж при педагогічному методі, де 82% не дотримувалися такого інтервалу. Що стосується поперхування, то з ним стикалися 62% матерів при BLW-прикормі, що в 1,5 рази частіше, ніж при класичному (42%). У 61% випадків поперхування при педагогічному прикормі було викликано надто великими шматочками їжі, що в 1,8 рази перевищує показник класичного методу (34%). При цьому 58% батьків, які обрали класичний прикорм, контролювали процес годування для запобігання поперхуванню, тоді як цей показник для BLW становив 37%. Незважаючи на більшу частоту поперхування при педагогічному методі, батьки, які використовували BLW, краще знали правила надання першої допомоги в таких ситуаціях.

Висновки: Класичний прикорм залишається більш популярним методом, і його частіше рекомендують педіатри. Інформацію про BLW прикорм молоді батьки зазвичай знаходять на веб-сайтах та в соціальних мережах. Класичний метод батьки сприймають як більш безпечний, тоді як BLW сприяє розвитку дитини та підтримує її інтерес до їжі. При педагогічному прикормі дитина частіше їсть разом із родиною, тоді як батьки, які обирають класичний підхід, частіше дотримуються послідовності введення нових продуктів і їх однокомпонентності, що допомагає запобігти алергіям і полегшує їх виявлення. У випадку BLW прикорму матері частіше зіштовхуються з поперхуванням дитини, але рівень їх знань щодо надання першої допомоги в таких ситуаціях вищий, ніж у матерів, які обирають класичний метод. Основною проблемою BLW є безлад на кухні та забруднені поверхні, тоді як при класичному прикормі батьки частіше відзначають зниження інтересу дитини до їжі.

Іпатій Наталія, лікар-інтерн, спеціальність «Медицина», Міжнародний європейський університет, м. Київ
Кись Марина, випускниця Педіатричного факультету, Національний медичний університет ім.О.О. Богомольця, м. Київ
Гнилоскуренко Ганна, кандидат медичних наук, доцент, Національний університет імені Тараса Шевченка, м.Київ

ПІДХОДИ МАТЕРІВ ДО ВВЕДЕННЯ АЛЕРГЕНІВ У РАЦІОН ДІТЕЙ

Актуальність: Згідно з даними Європейської академії алергології та клінічної імунології, від 4 до 6% дітей страждають на харчову алергію. Серед цих дітей 40% мають алергію на кілька продуктів. Хоча більшість харчових алергій проявляються легкими симптомами, деякі можуть викликати небезпечні для життя реакції, які потребують термінового медичного втручання.

Мета роботи: Основною метою даного дослідження є всебічний аналіз обізнаності батьків щодо введення алергенних продуктів у раціон дітей. Це включає оцінку знань матерів про основні правила введення алергенів, а також їхню готовність виявляти та реагувати на алергічні реакції. Дослідження також передбачає вивчення факторів, які впливають на обізнаність батьків, таких як попередній досвід, доступність інформації та вплив медичних рекомендацій.

Методи дослідження: Дослідження проводилося шляхом анонімного опитування 165 матерів різних вікових груп. Анкета складалася з 28 запитань, що стосувалися введення алергенних продуктів у раціон дітей. Отримані дані були розподілені на дві групи: 109 матерів, які виховують одну дитину, та 56 матерів, які мають двоє і більше дітей. Анкетування охоплювало питання щодо обізнаності матерів про правила введення алергенів, їх здатності надавати домедичну допомогу в екстрених ситуаціях, а також аспектів, пов'язаних із інформаційним впливом і попереднім досвідом введення алергенних продуктів.

Результати дослідження: Основна частина опитаних матерів з першої групи (77,1%) належить до вікової категорії до 35 років, тоді як у другій групі 60,7% матерів старше 36 років. Аналіз відповідей показав, що 76,1% матерів з першої групи вживали фаст-фуд під час другого триместру вагітності, порівняно з 50% у другій групі. У третьому триместрі 71,4% матерів з другої групи вживали морепродукти, тоді як серед матерів з першої групи цей показник становив 36,1%. Кількість опитаних, які вживали арахіс, молоко та екзотичні фрукти, була однаковою в обох групах. Половина членів родини в обох групах мають алергію; алергія у матерів, їх чоловіків та родичів спостерігається в однаковій кількості, тоді як серед дітей алергія була у 3,2% в першій групі та 32,1% у другій ($p < 0,01$). На питання про джерела інформації про алергенні продукти, 69,7% матерів з першої групи зазначили, що дізналися про це з соціальних мереж, а 23,9% вказали, що рекомендації з цих мереж впливають на формування раціону їхніх дітей. У другій групі 58,9% матерів дізналися про алергенні продукти з книжок і журналів, а 73,2% самостійно вирішують, що давати своїм дітям. 82,6% матерів першої

групи вважають, що продукти-алергени потрібно вводити з 6 місяців до 1 року, тоді як тільки 58,9% матерів з другої групи з цим погоджуються ($p < 0,05$). 8,9% матерів другої групи взагалі не вводили алергени в раціон дітей. Близько двох третин респонденток з обох груп вказали, що краще вводити алерген до 12:00, щоб відстежувати алергічні реакції. Матері з першої групи ввели до раціону такі продукти, як коров'яче молоко (83,5%), морепродукти (69,7%) і горіхи (68,8%), у порівнянні з другою групою, де ці показники становили відповідно 57,1%, 44,6% та 12,5% ($p < 0,05$). Варто зазначити, що 19,6% матерів другої групи повідомили про прояви харчової алергії у дітей на коров'яче молоко, що в чотири рази більше, ніж у першій групі (4,6%, $p < 0,05$). 39,3% матерів другої групи вважають, що існує «алергія на червоне», тоді як лише 16,5% з першої групи поділяють цю думку ($p < 0,05$). 83,5% матерів з першої групи вважають, що арахіс слід вводити до року, що в 1,4 рази більше, ніж у другій групі ($p < 0,05$). 12,5% матерів другої групи вказали, що їхня сім'я не вживає арахіс, тому його не вводили дитині. 23,2% матерів, які мають двоє і більше дітей, вважають за необхідне вводити дексаметазон у разі гострої алергічної реакції, в той час як у першій групі цей показник становить 10,1%. У 67% випадків матері з першої групи та 50% з другої вважають за потрібне терміново звернутися до лікаря або викликати швидку допомогу у разі виникнення гострої реакції.

Висновки: Проведене дослідження свідчить про те, що батьки мають певну обізнаність щодо введення алергенних продуктів у раціон своїх дітей. Соціальні мережі мають значний вплив на молодих батьків, у порівнянні з їхніми старшими колегами. Більшість батьків вважають важливим вводити алергенні продукти до року, поступово та малими порціями, бажано до 12:00, щоб мати можливість відстежувати потенційні алергічні реакції. Однак існують значні відмінності у підходах та знаннях між групами матерів, що свідчить про необхідність підвищення рівня обізнаності серед батьків, особливо тих, хто має більше дітей. Важливо продовжувати інформувати батьків через різні канали, зокрема медичні установи, освітні програми та наукові публікації, щоб зменшити ризики виникнення алергічних реакцій у дітей.

*Матвійчук Софія, здобувачка вищої освіти
другого освітнього рівня, 2 курс
Міжнародний європейський університет,
м. Київ.*

РОЛЬ ЛІКУВАЛЬНОГО МАСАЖУ ТА АКУПУНКТУРИ В РОБОТІ З ДІТЬМИ, ЯКІ СТРАЖДАЮТЬ НА ДИТЯЧИЙ ЦЕРЕБРАЛЬНИЙ ПАРАЛІЧ

Дитячий церебральний параліч (ДЦП) є одним із захворювань, які критично впливають на здоров'я дітей. За статистикою, частота захворювання – 1,7-2 випадки на 1000 новонароджених. Найпоширенішим є спазматичний тип, який характеризується підвищеною м'язовою напруженою. Внаслідок цього у дітей виникає обмеження рухів, що негативно впливає на якість життя самої дитини, а

згодом і людини в дорослому віці, та її рідних. Одним з важливих підходів до лікування є педіатричний масаж та акупунктура, що мають значний клінічний ефект при наявності ДЦП у дітей. Головна мета роботи - продемонструвати ефективність дитячого масажу та акупунктури в роботі з дітьми що мають цей діагноз.

Як правило, діагноз ДЦП дітям ставлять у віці від трьох місяців і старше, але лікування потрібно розпочинати в більш ранні терміни, бо мозок дитини має великі компенсаторні можливості, які зменшуються з часом. У дітей раннього віку ще нерізко виражені спастичні феномени, патологічні пози, не встигли розвинулися контрактури та деформації та відзначається висока реактивність рефлексорної сфери. Одним з основних завдань лікування є зниження м'язового тону та вироблення рухових навичок, які не розвиваються природним шляхом через ураження тих чи інших відділів головного мозку. Для досягнення більш помітного ефекту необхідна щоденна праця батьків з дитиною, і регулярні (декілька разів на тиждень) масажі та акупунктурні методики, які повинні проводитись під керівництвом досвідчених спеціалістів.

Важливо розуміти, що кожен випадок ДЦП унікальний. Те, що може допомогти одній дитині, не обов'язково, в такій же мірі, спрацює і для іншої. В тому випадку коли людина має більш важку форму ДЦП, може знадобитися комплексний підхід, який включає в себе різні терапевтичні методики.

На сьогоднішній день на практиці застосовують різні види лікувального масажу. Основним критерієм у його виборі є стан хворої дитини, форма ДЦП та індивідуальні клінічні особливості. Окрім того, всі види масажу обов'язково необхідно поєднувати зі спеціальними вправами у процесі індивідуальних занять із дитиною.

Одним з видів масажу, який використовують а процесі лікування дітей з ДЦП є Юмейхо терапія. В основі теоретичних передумов Юмейхо терапії лежить давнє вчення про рівновагу. Основний ефект походить від корекції положення тазових кісток. При зміщенні правої або лівої тазової кістки навіть на невелику відстань у вертикальній площині відбувається порушення рівноваги тіла, зміщується центр ваги. Це призводить до «перекошування» в праву, або в ліву сторону, до порушення анатомічного стану скелета, мускулатури, внутрішніх органів і, зрештою, є причиною багатьох захворювань, поганого самопочуття, швидкої стомлюваності, погіршення настрою. Всі прийоми Юмейхо терапії виконуються м'яко, дитина не відчуває сильного дискомфорту, однак при цьому можна досягти значних покращень.

Основними перевагами використання Юмейхо терапії є: зменшення м'язової напруженості, покращення кровообігу, зняття болю, є цілком безпечною процедурою, позитивно впливає на нервову систему дитини.

В реабілітаційному центрі міста Києва було проведено дослідження щодо змін у стані здоров'я дітей з діагнозом ДЦП у віці від 17 місяців до 21 року. За результатами опитування 100 сімей зроблено наступні висновки. 86% батьків вважають, що масажна терапія допомогла розслабити спазмовані м'язи їхньої дитини, 71% повідомили про покращення якості життя, 23% – про покращення якості сну, а 30% – про зменшення болю [1].

Ще одним способом лікування дітей з діагнозом ДЦП є проведення процедур акупунктури. Акупунктурні методики поділяються на голковколювання та

точковий масаж. Процедури голковколівання дітям із ДЦП рекомендовані ВООЗ. Проведення курсу реабілітації із застосуванням рефлексотерапевтичних методик є ефективним у 90 % випадків, а без їхнього використання допомагає лише 50 % пацієнтів [2].

Методика голкорексотерапії при ДЦП у дітей застосовується в комплексі з медикаментозною терапією, ЛФК, масажем та різними фізіопроцедурами. Мета її призначення спрямована на стимуляцію роботи мозку та усунення м'язових спазмів. Ефективність реабілітації підвищується у разі раннього початку відновної терапії. Суть методики полягає у введенні спеціальних голок в певні точки акупунктури, що призводить до стимуляції нервових закінчень у цій зоні, викликаючи послідовність нервових імпульсів у ЦНС. Внаслідок такої стимуляції з організму вивільняються певні ендогенні речовини з анальгетичною та антидепресивною дією. Також вивільняються вазоактивні пептиди, які викликають локальне посилення кровообігу у місцях введення голок. Введення голок не супроводжується болем та добре переноситься дітьми будь-якого віку. Деякі пацієнти навіть не відчують їх. Після завершення сеансу голки видаляються.

Точковий масаж може виконуватися за допомогою пальців або різних пристроїв. Для впливу на точку застосовується натискання, обертання чи вібрація. Стимуляція біоактивних точок впливає на нервові закінчення та викликає послідовність нервових імпульсів у ЦНС, які мають знеболювальну дію. У хворого зникають болі, посилюється кровообіг, усувається запалення чи спазми, стабілізується обмін речовин, стимулюється імунітет.

Було проведене дослідження метою якого було вивчення компенсації функції головного мозку в акупунктурі для реабілітації хворих на церебральний параліч. Сто дітей з діагнозом ДЦП випадковим чином розділили на групу лікування та контрольну групу, в співвідношенні 1:1. В групі лікування проводили акупунктуру шкіри голови в моторній зоні, сенсорній зоні моторики стопи та зоні рівноваги, акупунктуру тіла та ін'єкцію фактору росту нервів, у поєднанні з реабілітаційним тренуванням; контрольна група проходила лише реабілітаційну фізіотерапію.

В результаті (після проведеного лікування) виявили, що загальний ефективний показник у групі лікування становив 84,0%, а показник в контрольній групі становив 52,0%. Після лікування коефіцієнт розвитку дітей у групі лікування був вищим, ніж у контрольній групі.

Висновки. Застосування рефлексотерапії при лікуванні дітей з ДЦП активізує розвиток установчих рефлексів для утримання тіла в нормальному фізіологічному положенні, рефлексів повзання, вміння утримувати голову, сидати, брати та тримати іграшки, допомагає нормалізації м'язового тону тощо. Використання акупунктурних методик сприяє компенсації церебральної функції, зменшенню спастичності та покращенню моторики. Слід зазначити що діагноз ДЦП це не вирок і піддається корекції в більшій чи меншій мірі. Головна задача, вчасно діагностувати та комплексно підходити до процесу лікування. Однак, необхідно розуміти, що тільки систематичні заняття, реабілітаційні методи допоможуть покращити якість життя таких дітей, і в майбутньому допоможуть жити більш повноцінним життям.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Масаж при ДЦП: 6 основних переваг URL: <https://ml.com.ua/novyny-medylajn/masazh-pry-dtsp-6-osnovnyh-perevag>
2. Рефлексотерапія для дітей URL: <https://csm.ua/refleksoterapiya-dlya-detej-kiev/?srsltid=AfmBOop0xcVSiMcrBoldeapyTIFr7yC7bNE8BnsWzZB0Rwyg8UnlLR1>
3. Zhen-huan Liu 1, Yan-chao Qi, Pei-guang Pan, Mei-mei Ma, Xu-guang Qian, Wen-jie Fu, Hong-yan Zhang./ Effect of acupuncture-moxibustion combined with nerve growth factor on compensation of cerebral function in the children of cerebral palsy. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/17853751/>

*Орел Ольга, кандидат педагогічних наук,
Міжнародний європейський університет,
м. Київ*

*Малишев Віктор, доктор технічних наук,
професор, Міжнародний європейський
університет, м. Київ*

СВІТОВИЙ РИНОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Інформаційні технології (ІТ) у сфері охорони здоров'я - це галузь ІТ, яка включає проектування, розробку, створення та підтримку інформаційних систем у клініках, лікарнях та інших секторах охорони здоров'я. Для трансформації та вдосконалення системи інформаційних технологій охорони здоров'я пропонують різноманітні можливості та переваги, такі як зменшення людських помилок, покращення клінічних результатів, підвищення ефективності практики, відстеження даних у часі та полегшення координації медичної допомоги.

Обсяг світового ринку інформаційних технологій (ІТ) у сфері охорони здоров'я становив 236,60 млрд. дол. США у 2023 році. За прогнозами він оцінюється у 279,90 млрд. дол. 2024 році та очікується його досягнення позначки приблизно 1383,03 млрд. дол. з середнім сукупним темпом зростання (ССТЗ) 17% з 2024 по 2034 рік [1].

Ключові висновки ринку ІТ у сфері охорони здоров'я в 2023 році:

- Азійсько-Тихоокеанський регіон лідирував на світовому ринку з найбільшою часткою доходу ринку 60%;
- за типом продукту сегмент рішень для постачальників медичних послуг займав найбільшу частку на ринку передплачених карток;
- за кінцевим споживачем на ринку передплачених карток домінував сегмент платників медичних послуг.

У 2023 році ІТ-ринок охорони здоров'я США оцінювався в 141,96 млрд. дол., а до 2034 року, за прогнозами, він становитиме приблизно 829,82 млрд. дол. з ССТЗ 17,32% у 2024 по 2034 рік [1].

Відповідно до сегментації світового ринку (ІТ) у сфері охорони здоров'я частки сегментів географічних регіонів у 2023 році становили: Азійсько-Тихоокеанський регіон – 60%, Північна Америка – 20%, Європа – 15%, Латинська Америка – 5%.

Домінування Азійсько-Тихоокеанського регіону зумовлено такими факторами:

- населення регіону більше ніж половина світового населення, що забезпечує величезну базу споживачів;
- швидка урбанізація, зростання наявного доходу, активний та бурхливий спосіб життя;
- зростання проникнення Інтернету та все більше використання смартфонів;
- багатообіцяючі можливості Китаю та Індії для зростання чисельності потужних «гравців» ринку завдяки економічному зростанню в країнах;
- зростання урядових і економічних ініціатив щодо автоматизації та оцифрування завдань різних організацій охорони здоров'я, включаючи аптеки, лікарні, будинки престарілих та інші організації, пов'язані з охороною здоров'я [2].

Сегмент Північна Америка прогнозується як такий, що розвиватиметься найшвидше та значними ССТЗ протягом прогнозованого періоду. Факторами розвитку при цьому є:

- зростання купівельної спроможності населення регіону;
- покращення доступу до цифрових технологій;
- ширше проникнення Інтернету;
- збільшення поширення інтелектуальних пристроїв.

Аналіз даних досліджень [1 – 3] дозволяє виокремити чинники зростання ринку ІТ у сфері охорони здоров'я:

- впровадження інформаційних послуг охорони здоров'я, пов'язаних із хмарними технологіями;
- різке зростання попиту на рішення мобільних додатків щодо моніторингу стану здоров'я, збору даних та підтримки пацієнтів і телемедицини з боку величезної кількості користувачів смартфонів;
- застосування численних реформ охорони здоров'я, таких як закон про доступне лікування і захисту пацієнтів;
- стрімке зростання населення похилого віку;
- подальше зростання кількості хронічних захворювань;
- впровадження профілактичної допомоги та високий попит споживачів;
- зростання фінансування численних стартапів мобільного здоров'я;
- зростаючі вдосконалення мережевої інфраструктури та розширення покриття мережі;
- удосконалення технологій разом із розвитком охорони здоров'я з метою вдосконалення інфраструктури ІТ, як-от впровадження Інтернету речей, штучного інтелекту.

Як наслідок пандемії COVID-19, системи охорони здоров'я дуже постраждали, а ефективно надання медичної допомоги та догляду всім пацієнтам

стало глобальною проблемою. Очікується, що пандемія матиме позитивний вплив на запит ІТ охорони здоров'я, на дослідження та розробку вакцин і противірусних препаратів. Запит на медичну інформаційну технологію обумовлений такими факторами [3]:

- зростанням поширеності випадків COVID-19;
- державними дозволами та підтримкою для результатів ІТ охорони здоров'я;
- додатковим використанням даних великого обсягу в охороні здоров'я;
- високою окупністю інвестицій для результатів ІТ охорони здоров'я;
- необхідністю підвищення витрат на охорону здоров'я;
- впровадженням можливостей телемедицини через соціальне дистанціювання.

Відповідно до сегментації за типом продукту, очікується, що рішення для постачальників медичних послуг будуть мати найбільші показники. Зростання сегменту буде пов'язано із впровадженням електронних медичних записів та інших санітарних інформаційних систем постачальниками медичних послуг. Очікується, що цей запит значно зросте завдяки таким факторам:

- зростання попиту на якісні медичні послуги та рішення;
- підвищення рівня прийняття практик мобільного здоров'я та телемедицини;
- різке зростання попиту на покращену безпеку пацієнтів і піклування про них;
- збільшення дій уряду щодо просування ІТ охорони здоров'я;
- зростання впровадження хмарних технологій у сфері охорони здоров'я.

Відповідно до сегментації ринку за кінцевим користувачем (постачальники і платники медичних послуг) сегмент постачальників медичних послуг поділяється на лікарні, виїзні центри, індивідуальні центри та центри візуалізації, аптеки та інші, а сегмент платників медичних послуг - на державних і приватних платників. Сегмент постачальників медичних послуг, ймовірно, буде сегментом, що розвивається найшвидше протягом періоду аналізу. Крім того, сегмент платників медичних послуг, ймовірно, матиме високі темпи зростання до прогнозованого періоду 2032 року. Серед постачальників медичних послуг лікарні є найбільшим сегментом у запиті ІТ охорони здоров'я. Це пов'язано з попитом на численні результати ІТ охорони здоров'я серед лікарень, щоб впоратися з додатковим тягарем управління інформацією про пацієнтів у лікарнях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Healthcare IT Market Size, Share, and Trends 2024 to 2034. <https://www.precedenceresearch.com/healthcare-it-market>
2. Kuwaiti A, Nazer K, Al-Reedy A, Al-Shehri S, Al-Muhanna A, Subbarayalu AV, Al Muhanna D, Al-Muhanna FA. A Review of the Role of Artificial Intelligence in Healthcare. *J Pers Med.* 2023 Jun 5;13(6):951. DOI:10.3390/jpm13060951. PMID: 37373940; PMCID: PMC10301994.
3. Ramalingam A., Ramalingam A. Impact of Artificial Intelligence on Healthcare: A Review of Current Applications and Future Possibilities. *International Journal of Innovative Research in Science and Engineering.* 2023. 2(2):37-49 DOI:10.54368/qijirse.2.2.0005

Свистунова Юлія, здобувачка вищої освіти другого освітнього рівня, 2 курс Міжнародний європейський університет. м. Київ.

Кондаурова Ганна, доцент кафедри морфології та фізіології людини, кандидат медичних наук, доцент викладач дисципліни «Гістологія», Міжнародний європейський університет, м. Київ.

МОЖЛИВІ ПРИЧИНИ РОЗВИТКУ ВАД НЕРВОВОЇ ТРУБКИ

Вади розвитку нервової трубки займають значне місце серед усієї вродженої патології людини. Вроджені вади змикання нервової трубки (дефекти нервової трубки; ВНТ) є одними з найпоширеніших і найважчих порушень розвитку плода та новонародженого. До основних аномалій розвитку нервової трубки належать аненцефалія, що представляє собою незамикання нервової трубки у верхній частині та спинно-мозкова грижа (Spina bifida), яка виникає в результаті неповного замикання нервової трубки в нижній частині її розвитку [1].

На даний час в дослідженнях описані ключові гени, що сприяють виникненню вад розвитку нервової трубки, такі як Pax3, Shh, Grhl3, а також підкреслено важливість фоліатів у запобіганні цих дефектів. Ці гени регулюють розвиток нервової трубки і її замикання [1].

Автори [2] підкреслюють роль хірургічних методів лікування вроджених дефектів незамикання нервової трубки і вказують на важливість ранньої діагностики. Використання вітаміну B9 (фолієвої кислоти) споживання фолієвої кислоти до зачаття і на ранніх стадіях вагітності значно знижує ризик розвитку дефектів на 70%.

Формування головного і спинного мозку починається з розвитку нервової трубки через ембріональний процес нейруляції. Нервова пластинка виникає як потовщення дорсальної поверхні ектодерми, яка складається вгору і зливається по середній лінії, утворюючи нервову трубку. Змикання нервової трубки у людського ембріона відбувається на різних рівнях осі тіла. Ініціація закриття відбувається спочатку на межі заднього мозку та шийного відділу ембріона. Нервова трубка продовжує зростатися далі в обох напрямках – вздовж хребта та у напрямку заднього мозку. Далі продовжується прогресування зрощення нервової трубки. Процес завершується остаточним закриттям нейропору в ділянці другого крижового сегмента.

Невірний розвиток нейрональних зв'язків теж має важливе значення. Так порушення генетичних сигналів може вплинути на нормальну диференціацію та міграцію нейронів, що призводить до аномалій.

Нейрорегуляція є важливою системою для підтримки гомеостазу та координації функцій організму [3]. Можна виділити декілька етапів.

1. Сприйняття стимулів: Сенсорні нейрони вловлюють зовнішні або внутрішні подразники.

2. Передача сигналу: Нервові імпульси передаються до ЦНС.
3. Обробка в ЦНС: Головний і спинний мозок аналізують інформацію і формують відповідь.
4. Передача до ефektorів: Моторні нейрони передають команди органам або м'язам.
5. Реакція: Відповідь організму на стимул (рух, виділення гормонів, тощо).
6. Зворотний зв'язок: Контроль і корекція відповідей організму через зворотні сигнали.

Проаналізувавши доступну літературу, можна зробити висновок, що причинами виникнення вад розвитку нервової трубки декілька [4, 5]. Насамперед це генетичні порушення, пов'язані з мутацією в генах, що мають безпосередній вплив на процес нейруляції, наприклад, *Pax3* або *VMR4*. Доведено багатьма дослідженнями, що дефіцит фолієвої кислоти під час вагітності є ключовим фактором виникнення дефектів зрощення нервової трубки. Також значний вплив на ембріональний розвиток під час вагітності мають тератогенні фактори, токсичні речовини (алкоголь, наркотики, деякі лікарські препарати, вплив радіації та важких металів). Окрім вищезазначених факторів слід навести порушення в метафолатному циклі. Поліморфізми в генах, що відповідають за метаболізм фолатів (*MTHFR*), можуть впливати на ризик розвитку вад нервової трубки.

Хронічні захворювання матері такі як діабет, ожиріння можуть підвищувати ризик вад розвитку нервової системи.

Вади розвитку нервової трубки та нервової системи мають багатфакторний характер причин та показують важливість фоліатного метаболізму і генетичних факторів у їх профілактиці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Copp, A.J. and Greene, N.D. (2010), Genetics and development of neural tube defects†. *J. Pathol.*, 220: 217-230. <https://doi.org/10.1002/path.2643>
2. Mitchell, L. E., Adzick, N. S., Melchionne, J., Pasquariello, P. S., Sutton, L. N., & Whitehead, A. S. (2004). Spina bifida. *Lancet* (London, England), 364(9448), 1885–1895. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(04\)17445-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(04)17445-X)
3. *Neuroscience: Exploring the Brain*, Mark F. Bear, Barry W. Connors, Michael A. Paradiso Wolters Kluwer, (2016) – 975 p.
4. Greene ND, Stanier P, Copp AJ. Genetics of human neural tube defects. *Hum Mol Genet.* 2009 Oct 15;18(R2):R113-29. doi: 10.1093/hmg/ddp347. PMID: 19808787; PMCID: PMC2758708.
5. Burren KA, Savery D, Massa V, et al. Gene-environment interactions in the causation of neural tube defects: folate deficiency increases susceptibility conferred by loss of *Pax3* function. *Hum Mol Genet.* 2008;17(23):3675-3685. doi:10.1093/hmg/ddn262

Хмара Віра, здобувачка вищої освіти другого освітнього рівня, 2 курс Міжнародний європейський університет, м. Київ.

Калейнікова Оксана, доцент кафедри морфології та фізіології людини Міжнародний європейський університет, м. Київ.

МОЖЛИВІ ПРИЧИНИ ПОЯВИ РАННЬОЇ СИВИНИ В УМОВАХ СТРЕСУ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ФІЗІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Стрес, викликаний війною, може мати різкий, глибокий і тривалий вплив на психічне та фізичне здоров'я людей, зокрема викликати розвиток тривожності та депресії. Люди, які переживають бойові дії або втрати близьких, можуть відчувати сильний емоційний стрес, який може переходити в хронічний стрес та призводити до патофізіологічних порушень. Відмічають розвиток серцево-судинних захворювань, психічні розлади, порушення сну, зміни в апетиті і навіть посивіння волосся через вплив на меланоцити.

Дослідження підтверджують зв'язок між високим рівнем стресу і передчасним посивінням. Показано, що гормони стресу, такі як кортизол, можуть впливати на клітини, що виробляють меланін[1].

Вчені зазначають, що стовбурові клітини волоссяних фолікулів (СКВФ) відіграють ключову роль у регуляції пігментації волосся через кілька механізмів:

- **виробництво меланоцитів:** СКВФ в дермальному шарі (дермальна папула) стимулюють диференціацію меланоцитів, які відповідають за виробництво меланіну — пігменту, що визначає колір волосся;
- **взаємодія з сигнальними молекулами:** СКВФ виділяють сигнальні молекули, такі як Wnt, Shh (sonic hedgehog) і BMP (Bone Morphogenetic Protein), які регулюють розвиток меланоцитів і їхню активність;
- **клітинна пам'ять і цикли росту:** СКВФ мають властивість зберігати інформацію про колір волосся протягом циклів його росту. У відповідь на різні чинники (вік, стрес, зміни в гормонах) вони можуть активувати або пригнічувати виробництво меланіну;
- **вплив на мікрооточення:** СКВФ впливають на навколишнє середовище фолікула, зокрема, на клітини дермальної папули та волоссяні клітини, що також може впливати на пігментацію;
- **активація стресових шляхів:** у відповідь на стрес або зміни в організмі, СКВФ можуть змінювати свою активність, що веде до зменшення виробництва меланіну, викликаючи посивіння [1], [2], [4].

Отже, стрес впливає на меланоцити через кілька механізмів, що можуть призводити до зміни виробництва меланіну і, як наслідок, до посивіння волосся. Вчені виділяють основні аспекти цього впливу[2], [4]:

1. Гормональний вплив: Під час стресу в організмі збільшується рівень гормонів, таких як кортизол. Ці гормони можуть негативно впливати на функцію меланоцитів, знижуючи їх здатність виробляти меланін.
2. Оксидативний стрес: Стрес може призводити до збільшення утворення вільних радикалів, які викликають оксидативний стрес у клітинах, включаючи меланоцити. Оксидативний стрес може пошкоджувати меланоцити і знижувати їх функціональність.
3. Запальні процеси: Стрес може активувати запальні механізми в організмі. Запалення може призводити до пошкодження меланоцитів і зменшення їхньої кількості у волосяних фолікулах.
4. Зміни в імунній системі: Стрес може впливати на імунну систему, провокуючи автоімунні реакції, які можуть атакувати меланоцити. Це може призводити до їхньої загибелі або зниження їхньої активності.
5. Зміна сигналізації: Під впливом стресу можуть змінюватися сигнальні молекули, які регулюють функцію меланоцитів. Наприклад, зміни в рівнях меланостимулюючих гормонів можуть впливати на виробництво меланіну.

На даний час відомо, що у волосяних фолікулах є нервові закінчення, де виділяється норадреналін. Встановлено, що такі нервові закінчення виходять близько до місця, де збираються стовбурові клітини, які продукують меланоцити [3]. Коли норадреналін впливає на ці стовбурові клітини, вони аномально активно можуть ділитися й покидали свою нішу. А оскільки кількість цих стовбурових клітин обмежена, то їхній резервуар частково або повністю може вичерпуватися, і це унеможлиблює синтез пігментів у майбутньому [4].

Показано, що волосся, яке вже відросло забарвленим, не сивіє, але коли цикл життя фолікула доходить до випадіння, старі меланоцити відмирають, і якщо стовбурових клітин не залишилося, то новим немає звідки взятися, і волосина відростає сивою [1], [3]. Тимчасове блокування цього надмірно активного поділу стовбурових клітин і їхньої втрати запобігає посивінню. Відомо про схожість принципів в роботі симпатичної нервової системи та стовбурових клітин, що стають меланоцитами, тож це може допомогти запобіганню ранньої сивини в людей. Тобто під впливом норадреналіну вмикаються ті ж гени, які відповідають за поділ клітин [3].

"Гострий стрес, особливо реакція "бий або біжи", традиційно вважається корисним для виживання тварин. Але в цьому випадку стрес спричиняє постійне виснаження стовбурових клітин", – сказав науковець Б. Чжан. [3]. Досі не встановлено, як швидко виснажується цей резервуар стовбурових клітин у людей. Адже у всіх різна тривалість циклу росту волосяного фолікула [4]. Один цикл може тривати кілька років. А отже, ті волосяні фолікули, які під час стресу переживають активну фазу росту, можуть протриматися ще кілька років до того, як ці волосини випадуть і виростуть нові – уже не пігментовані через втрату стовбурових клітин [5].

Таким чином, можливою причиною виникнення ранньої сивини під час війни є вплив гормонів стресу як на стовбурові клітини волосяних фолікулів, так і на меланоцити, зокрема через гормональні, імунні механізми, зміну окисно-відновного балансу та розвиток запалення. Подальші дослідження важливі як для

встановлення патофізіологічних механізмів, так і для можливих шляхів профілактики та корекції ранньої сивини в контексті збереження фізичного та психічного здоров'я у післявоєнний період.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. John Wiley & Sons A/S. Published by John Wiley & Sons Ltd "The Impact of Chronic Psychological Stress on Hair Pigmentation". Journal of Cosmetic Dermatology. 2022. 10.1111/exd.13380.
2. Dr. Ralph M. Trüeb, "Oxidative Stress and Melanocyte Function in Hair Graying", Department of Dermatology, University Hospital of Zurich, Switzerland. Free Radical Biology and Medicine. 2019. doi: 10.4103/0974-7753.51923.
3. Smith L. J., Lee R. K. "Hormonal Responses to Stress and Their Impact on Hair Follicles". Endocrine Reviews. 2021. doi: 10.1016/S0002-9440(10)63866-7.
4. Wang H. R., Liu Y. M. "Psychological Stress and Hair Graying: Evidence from Clinical Observations".. International Journal of Dermatology. 2020. doi.org/10.1016/j.bbrc.2024.149564.
5. Zhang B, Ma S, Rachmin I, He M, Baral P, Choi S, Gonçalves WA, Shwartz Y, Fast EM, Su Y, Zon LI, Regev A, Buenrostro JD, Cunha TM, Chiu IM, Fisher DE, Hsu YC, «Hyperactivation of sympathetic nerves drives depletion of melanocyte stem cells». Nature, 577, 676–681 (2020). doi.org/10.1038/s41586-020-1935-3.

Хмара Віра, здобувачка вищої освіти другого освітнього рівня, 2 курс Міжнародний європейський університет, м. Київ.

Кондаурова Ганна, доцент кафедри морфології та фізіології людини, кандидат медичних наук, доцент викладач дисципліни «Гістологія», Міжнародний європейський університет, м. Київ.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДІАГНОСТИКИ ТРИХОТИЛОМАНІЇ У ДІТЕЙ

Життя під час війни набуває хронічного гострого впливу на психоемоційне здоров'я людей, що може призводити до різних хронічних захворювань, наприклад високий артеріальний тиск, панічні атаки, депресія, випадіння волосся, посивіння тощо.

Трихотиломанія (ТТМ) – це хронічна травматична алопеція, до формування якої призводить психічний розлад, що характеризується регулярним вириванням власного волосся зі шкіри голови, брів, вій, лобка та інших ділянок тіла. Пацієнти з ТТМ нерідко страждають на інші психічні розлади (наприклад, депресія, невроз) [1].

На даний час в результатах дослідження описують, що трихотиломанія відрізняє наявність декількох типів волосся: волосся з нормальними кінцями, волосся з кінцями у вигляді щітки та скрученого волосся. Виявляється багато

порожніх фолікулів, деякі з них - з чорними вкрапленнями залишків волосяного стрижня (трихомаліяція). Для уточнення діагнозу може знадобитися панч-біопсія гістологічне дослідження [2].

Виділяють такі специфічні прояви трихотиломанії як: висмикування власного волосся, їх накручування на палець, описані випадки, коли пацієнти жують і ковтають своє вирване волосся [3]. Деякі дослідження показують, що пацієнти з ТТМ можуть часто торкатися волосся, навіть не висмикуючи їх, а процес висмикування волосся завжди приносить їм емоційне полегшення [4], [5].

Клінічна картина захворювання представлена вогнищами тотальної алопеції неправильної форми (залисини можуть локалізуватися там, де є волосся, але частіше на темряві та маківці) або ділянками з розрідженим волоссям (у цьому випадку визначаються волосся, поламани на різній висоті, з розщепленим кінчиками, або згорнуті в кільця) [2].

Внаслідок висмикування волосся на шкірі можуть візуалізуватися точкові крововиливи (геморагії). При тотальному висмикуванні волосся нерідко формуються геморагічні скоринки та ерозії, осередки ліхеніфікації (потовщення та ущільнення шкіри) [3].

Висмикування волосся зазвичай не приносить пацієнтам жодних хворобливих відчуттів, оскільки чутливість на цих ділянках шкіри знижена.

Діагностика ТТМ утруднена, оскільки пацієнти не визнають сам факт висмикування волосся, а клінічна картина трихотиломанії схожа з іншими алопеціями, тому приблизно в 50% випадків спочатку пацієнтам з ТТМ ставиться діагноз «гніздова алопеція».

Диференціювати дві патології дозволяє аналіз сукупності патологічних трихоскопічних ознак та ключові маркери захворювань. Для трихотілломанії характерно збереження пігментованого короткого волосся і різна довжина волосків, при гніздній алопеції волосся знебарвлене і тонке [3, 5].

Трихотиломанія характеризується компульсивним навмисним висмикуванням або викручуванням волосся. Цей розлад втрати волосся може відображати фон емоційної нестабільності та часто зустрічається у дітей. Панч біопсія є важливим інструментом для об'єктивної підтримки клініцистом діагнозу, оскільки часто і дитина, і батьки заперечують, що висмикування волосся є причиною випадіння волосся. Клінічно у пацієнтів спостерігається дифузне або дивно-оформлені ділянки випадіння волосся. Стрижні волосся мають різну довжину через різні точки перелому стрижнів волосся або через те, що волосся висмикується в різний час [2].

Гістологічно зазначають наявність таких ознак: дифузна алопеція шкіри голови, перешийок - відсутність запалення і волосяних фолікулів з ознаками ураження фолікулів (трихомаліяція), волосяні фолікули неправильної форми, внутрішньо-фолікулярний крововилив, пігмент меланіну, що міститься в волосяному стрижні, волосяний фолікул із втратою волосяного стрижня, сильно спотворений волосяний стрижень [4].

За гістологічними ознаками це незапальна алопеція без рубців, у якій морфологічні зміни є такими, як ушкодження фолікулів (трихомаліяція) внаслідок зовнішнього ураження, із спотворенням анатомії волосяного фолікула та з

перифолікулярні та інтрафолікулярні крововиливи. Додаткові знахідки включають зліпки пігменту меланіну, втрату стрижнів волосся і трихомаліцію, коли стрижень волосся є дисморфічним, з неповним ороговінням і нерегулярною пігментацією. Кількість волосяних фолікулів нормальна, зі збільшеною кількістю волосяних фолікулів катагену/телогену та без значного запалення [5].

Отже, будь які клінічні прояви трихотилломанії в значній більшості випадків потребують обов'язкового підтвердження діагнозу за допомогою гістологічного дослідження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Stefanato, C.M. (2010), Histopathology of alopecia: a clinicopathological approach to diagnosis. *Histopathology*, 56: 24-38. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2559.2009.03439.x>.
2. Falkenstein, M. J., & Naaga, D. A. (2016). Symptom accommodation, trichotillomania-by-proxy, and interpersonal functioning in trichotillomania (hair-pulling disorder). *Comprehensive psychiatry*, 65, 88–97. <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2015.10.007>.
3. Grant, J. E., Bethlehem, R. A. I., Chamberlain, S. R., Peris, T. S., Ricketts, E. J., O'Neill, J., Dougherty, D. D., Stein, D., Lochner, C., Woods, D. W., Piacentini, J., & Keuthen, N. J. (2023). Neurobiology of subtypes of trichotillomania and skin picking disorder. *CNS spectrums*, 28(1), 98–103. <https://doi.org/10.1017/S109285292100095X>.
4. Gupta, S., & Gargi, P. D. (2012). Habit reversal training for trichotillomania. *International journal of trichology*, 4(1), 39–41. <https://doi.org/10.4103/0974-7753.96089>.
5. Grzesiak, M., Reich, A., Szepietowski, J. C., Hadryś, T., & Pacan, P. (2017). Trichotillomania Among Young Adults: Prevalence and Comorbidity. *Acta dermatovenereologica*, 97(4), 509–512. <https://doi.org/10.2340/00015555-2565>.

Секція 4.
ІННОВАЦІЙНІ ТРЕНДИ В УПРАВЛІННІ ТА АДМІНІСТРУВАННІ
ГЛОБАЛЬНИМ БІЗНЕСОМ

Баннікова Орина, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) освітнього рівня, 2 курс, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

Приймак Наталія, кандидат економічних наук, завідувач кафедри менеджменту, фінансів та бізнес-адміністрування, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

**КРИЗОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ: СТРАТЕГІЇ ВИХОДУ КОМПАНІЙ ІЗ
КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ**

Сучасний стан більшості компаній такий, що вплив негативних зовнішніх і внутрішніх факторів можуть привести підприємство до кризового становища. Важливим інструментом подолання криз є впровадження антикризових стратегій, що допомагають стабілізувати діяльність компанії до нових умов і зберегти конкурентоспроможність.

Кризовий менеджмент являє собою сукупність методів і заходів, які мають на меті виявлення економічних наслідків, що виникають у результаті впливу різних чинників, і вироблення відповідних рішень для виведення його зі стану кризи.

Для підприємства розрізняють зовнішні та внутрішні причини. До зовнішніх причин кризи можна віднести міжнародні та національні фактори, це ті фактори на які підприємство не мають можливості вплинути, або цей вплив може бути незначним. Внутрішні причини – це результат діяльності підприємства. Якщо підприємство своєчасно відстежує появу загрози, то воно може послідовно ліквідувати всі проблеми, що виникають [2, с. 12-14].

Вибір стратегії залежить від наявних внутрішніх ресурсів підприємства і його можливостей. З проведеного аналізу роботи Ковалевської А. В. [1, с. 67-69] можна зазначити, що менеджмент кризових ситуацій складається з наступних етапів:

- діагностування та оцінка параметрів кризи;
- розробка концепції переборення кризи, що спрямована на планування стратегічних та тактичних заходів;
- реалізація прийнятої концепції по виходу з кризової ситуації;
- постійний моніторинг зовнішніх та внутрішніх чинників.

Необхідність гнучкого підходу в антикризовому управлінні є вирішальним для успішного подолання кризових ситуацій. Підприємства повинні бути готові оперативно змінювати свої стратегії до нових умов. Одним із основних

інструментів у цьому процесі є механізм контролю, який, згідно з визначенням Ковалевської А.В. [1], являє собою комплекс засобів і інструментів реалізації основних функцій контролінгу. Втілюється цей механізм у формі експертно-аналітичної системи управління, що допомагає інтегрувати, координувати та спрямовувати діяльність різних підрозділів підприємства на досягнення оперативних та стратегічних цілей. Завдяки комплексності і інтегрованості контролінг забезпечує синтетичний, цілісний погляд на діяльність підприємства і системний підхід до виявлення і вирішення проблем, що постають перед підприємством. Контролінг піднімає управління підприємством на вищий рівень, забезпечуючи інтеграцію, координацію та спрямування роботи різних відділів і підрозділів на досягнення короткострокових і довгострокових цілей організації.

Таким чином, антикризове управління є важливим інструментом стабілізації діяльності підприємства в умовах економічних і зовнішніх викликів. Основними складовими успіху є своєчасна діагностика проблем, розробка гнучких стратегій, що відповідають специфіці кризи, та реалізація прийнятих рішень із постійним моніторингом зовнішніх і внутрішніх факторів. Використання контролінгового механізму, як комплексного інструмента управління, допомагає оптимізувати процеси та забезпечити ефективне досягнення як оперативних, так і стратегічних цілей, що є основою виходу з кризи [3, с. 43].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ковалевська А. В. Конспект лекцій з дисципліни «Антикризове управління підприємством» для студентів 5 курсу заочної форми навчання ЦПО та ЗН освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» галузі знань 0305 – Економіка та підприємництво напряму підготовки 6.030504 – Економіка підприємства та слухачів другої вищої освіти заочної форми навчання освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» спеціальності 7.03050401 – Економіка підприємства (за видами економічної діяльності) / А. В. Ковалевська ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. – 140 с.
2. Борзенко В.І. Антикризове управління: навчальний посібник / В. І. Борзенко – Х. : Видавництво Іванченка.І С., 2016. – 232 с.
3. Гасанов С. С., Штангрет А. М., Котляревський Я. В., Мельников О. В., Мінаєва Т. С. Антикризове корпоративне управління: теоретичні та прикладні аспекти. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2012. 300 с.

Войчак Катерина, здобувачка вищої освіти другого (магістерського) освітнього рівня, I курс, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів
Шурпенкова Руслана, кандидат економічних наук, доцент кафедри облікових технологій та оподаткування, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

SWOT-АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ УКРАЇНИ

Ринок цінних паперів України є однією з найважливіших частин економіки держави. Протягом останніх років ринок цінних паперів в Україні активно розвивається, хоча і присутні деякі складнощі у зв'язку з повномасштабною війною. Вагому роль ринок відіграє в умовах кризових явищ, зокрема – повномасштабної війни, оскільки дає можливість забезпечити перерозподіл фінансових ресурсів між різними економічними суб'єктами. Особливу роль на ринку цінних паперів виконують фінансові посередники, які забезпечують ефективне функціонування ринку, сприяючи купівлі-продажу цінних паперів, а також надаючи консультації та аналітичні послуги. Вони виступають у якості посередників між інвесторами та емітентами цінних паперів, тим самим є основою функціонування ринку. Ринок цінних паперів України не може функціонувати без фінансових посередників, тому за сучасних умов розвитку ринку особливо важливо провести SWOT-аналіз їх діяльності, що дозволить встановити можливі шляхи для подальшого вдосконалення існуючого стану ринку.[1]

Як було зазначено, провідну роль на ринку виконують фінансові посередники. Враховуючи те, що цінні папери є фінансовими інструментами, різноманітні фінансові посередники, які надають допомогу у процесах купівлі-продажу цінних паперів, надають консультації та аналітичні послуги. Саме вони забезпечують існування ринку, забезпечують здійснення оптимальних відносин між різними сторонами та учасниками ринку. Фінансовими посередниками є юридичні особи, які здійснюють комерційну, представницьку або посередницьку діяльність у контексті обігу цінних паперів.

До числа фінансових посередників, які працюють у межах ринку цінних паперів України, можна віднести наступних [2, с.121-125]:

- інвестиційні компанії та фонди, які акумулюють кошти інвесторів і вкладають їх у різні активи, включаючи цінні папери, з метою отримання прибутку;
- брокери, якими є юридичні та фізичні особи, що виконують роль посередників з купівлі-продажу цінних паперів від імені клієнтів;

- дилери – компанії чи особи, які здійснюють операції з цінними паперами від власного імені та за власний рахунок, після чого можуть отримати прибуток відповідно до різниці у цінах;
- депозитарій – особи, які зберігають цінні папери та ведуть облік прав власності на них. В Україні цю роль виконує Національний депозитарій України.

Для того, аби дослідити діяльність фінансових посередників на ринку цінних паперів України, використаємо SWOT-аналіз, який передбачає аналіз сильних та слабких сторін фінансових посередників, можливостей та загроз їх діяльності. [3, с.96-99]. Представимо результати у таблиці 1.

SWOT-аналіз діяльності фінансових посередників на ринку цінних паперів України

Таблиця 1

	Можливості	Загрози
	<ul style="list-style-type: none"> – Подальший розвиток ринку – Запровадження інноваційних фінансових інструментів – Інтеграція українського ринку з міжнародними – Залучення нових клієнтів через підвищення якості обслуговування 	<ul style="list-style-type: none"> – Загострення політичної та економічної ситуації в Україні – Зміни в законодавстві – Висока конкуренція на ринку – Нестача кваліфікованих кадрів на ринку праці
Сильні сторони	<p>Розширення напрямків діяльності для зміцнення конкурентних переваг. Забезпечення прозорості операцій та документального супроводу, а також використання підвищеного інтересу держави та громадян для збільшення прибутків і розвитку компанії. Покращення обслуговування клієнтів через впровадження сучасних ІТ-рішень</p>	<p>Уникнути втрат через нестабільність на фінансових ринках неможливо, але їх можна зменшити шляхом диверсифікації, збільшення клієнтської бази та ефективних аналітичних прогнозів. Підтримувати прозорість діяльності, щоб зберегти основних клієнтів і залучити нових.</p>
Слабкі сторони	<p>Зменшення плинності кадрів завдяки створенню центрів і проведенню тренінгів для підвищення професійних навичок співробітників. Зменшення ризиків через диверсифікацію видів діяльності, а також запровадження нових фінансових послуг і продуктів</p>	<p>Мінімізація потенційних ризиків і втрат, пов'язаних із особливостями та непередбачуваністю діяльності, шляхом розширення кількісних аспектів і покращення якісних аспектів. Розробка та впровадження заходів для зміцнення конкурентних позицій</p>

Проаналізувавши особливості діяльності фінансових посередників на ринку цінних паперів, можна сказати, що вони мають достатньо сильних сторін та можливостей, які вже зараз забезпечують розвиток їх діяльності[4].

Водночас, слабкі сторони, а також загрози зовнішнього середовища, негативно впливають на стан фінансових посередників. Фондовий ринок в Україні хоч і розвивається, але перебуває на етапі формування, оскільки наразі використовується не весь потенціал, яким володіє український ринок. Цьому перешкоджає повномасштабна війна та інші негативні фактори зовнішнього середовища ринку. Тому в майбутньому важливо забезпечити комплексне вдосконалення діяльності фінансових посередників, зокрема – підвищуючи рівень довіри до фінансових посередників та впроваджуючи інноваційні продукти. Також необхідно забезпечити адаптацію фінансових посередників до мінливих політичних та економічних умов. Таким чином, необхідно надалі використовувати сильні сторони та можливості, подолавши слабкі сторони та зменшивши негативний вплив загроз.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шаманська О. І., Слободинський С. М. Особливості розвитку ринку цінних паперів в Україні. Ефективна економіка. 2017. №2
2. Джурук Н. І. Класифікація фінансових посередників та їх роль на фінансових ринках. Економіка, управління та адміністрування. 2020. №2 (92). С. 121-125.
3. Шурпенкова Р.К. Стратегічний аналіз як складова процесу управління підприємством. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Збірник наукових праць / НАН України. Інститут регіональних досліджень. -Львів, 2015.-Вип. 2 (112) - с.96-99.
4. Шурпенкова Р.К. Організація і методика економічного аналізу: навч. посібник/ Р. К.Шурпенкова, І. І. Демко .- К.: УБС НБУ, 2011.- 287 с.

Галеніна Єкатерина, здобувачка вищої освіти другого (магістерського) освітнього рівня, Сумський національний аграрний університет, м. Суми.

УПРАВЛІННЯ МОТИВАЦІЄЮ ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ УКРАЇНИ

У сучасному менеджменті все більшого значення набувають мотиваційні аспекти. Мотивація персоналу є основним засобом забезпечення оптимального використання ресурсів, мобілізації наявного кадрового потенціалу. Основна мета процесу мотивації – це одержання максимальної віддачі від використання наявних трудових ресурсів, що дозволяє підвищити загальну результативність і прибутковість діяльності підприємства.

Важливо розуміти, що в сучасних умовах, тільки ефективна спільна робота всіх учасників виробничого процесу гарантує досягнення успішного результату.

Крім того, необхідно враховувати всі складові внутрішнього світу людини, для того щоб створювати найкращі умови для максимально гармонійного поєднання інтересів і очікувань працівника і організації.

Проблема мотивації була і залишається предметом дослідження багатьох поколінь вчених – економістів. Вперше термін «мотивація» вжив у своїй статті «Чотири принципи достатньої причини» (1890-1910 рр.) А. Шопенгауер. Він застосовувався для пояснення причин поведінки людей. Як зазначає І. Гринько «... Останніми роками питання, пов'язані з мотивацією праці, настільки ускладнилися, а науковцями накопичено такий інформаційний та статистичний матеріал, що мотивація почала формуватися як самостійний науковий напрям». Розгляд мотивації з позиції системного підходу, засвідчує, що на сьогоднішній день цей аспект є найбільш розробленим в зарубіжній та вітчизняній літературі. Відтак, поняття «система» визначається вченими як множина взаємопов'язаних елементів, відокремлених від середовища і які взаємодіють з ним, як єдине ціле [1]. Виробнича діяльність будь-якого підприємства залежить не лише від земельних ресурсів, але і від забезпеченості його основними виробничими фондами. Повніше використання основних фондів на підприємстві веде до зменшення потреби у введенні в експлуатацію нових виробничих потужностей, до збільшення випуску обсягів продукції та підвищення рівня її якості, прискорює їх оборотність, що значною мірою сприяє вирішенню проблеми скорочення розриву в термінах фізичного і морального зносу, прискорює темпи оновлення основних фондів.

Згідно з останніми здобутками теорії та практики управління, організаційна структура підприємства повинна забезпечити реалізацію стратегії його діяльності. Оскільки стратегії мають тенденцію змінюватися в часі, то виникає потреба у відповідних коригуваннях організаційних структур.

Організаційна структура представляє собою конструкцію підприємства з формальним чи неформальним вираженням, на основі якої здійснюється управління ним. Вона охоплює канали влади і комунікації між різними адміністративними службами та працівниками, а також потік інформації, яка передається цими каналами.

Вибір методів впливу функціонального керівника на підлеглих залежить від кваліфікації персоналу, наявності неформальних груп у підрозділі, культури спілкування, плинності кадрів. Найважливіший - кваліфікація персоналу. Чи вона вища, тим більше можливостей для самостійності працівників і тим кращі результати праці.

Ефективність управління функціональним підрозділом вимагає значно менше зусиль за високого ступеня інтеграції у групі, коли цілі організації вона сприймає як власні. Цей чинник, у свою чергу, зумовлює наявність неформальних груп із позитивними установками. Суттєво впливає на ефективність менеджменту культура спілкування - схильність до гармонійних, безконфліктних взаємовідносин між людьми. Не менш важлива плинність кадрів, яка є показником умов праці: чим кращі умови праці, тим постійніший склад підлеглих.[3]

Керівнику підприємства потрібно навчитися прислухатися до думки кожного співробітника і визнавати свої поразки, що підніме його ще більше в очах співробітників. Адже зробити гідний імідж компанії і керівника набагато прибутковіше й ефективніше для підприємства, ніж втратити цінні кадри. До того ж необхідно створити систему винагород, доступну і зрозумілу для кожного, щоб працівнику було ясно, які зусилля потрібно докласти для досягнення даного результату і що, коли, в яких розмірах, він за це отримає, а також внутрішньокolleктивні заохочення, що буде сприяти прагненню збільшити свої доходи і відчути гордість за свої заслуги і успіхи в здійсненні цілей підприємства. Одним з недорогих способів, який може здійснити роботодавець, показати своє добре ставлення до працівника, є пропозиція програм, сприяють просуванню по кар'єрних сходах.

Мотивація має відштовхуватись від потреб конкретного працівника та враховувати цілі конкретного підприємства. Мотиваційний механізм повинен будуватися на єдності інтересів підприємства та працівника, взаємовигідній їх співпраці. Ми вважаємо важливим напрямком розвитку системи мотивації праці не шаблонний, не стандартизований підхід, а індивідуальний підхід до мотивації кожного працівника, що дозволяє йому розкрити себе як особистості з орієнтацією на досвід, кваліфікацію, ділові якості, користь для організації. В цьому важливе значення відіграють управлінські навички керівника, який в ході безпосереднього контакту з працівником може виявити індивідуальні схильності та мотиваційну спрямованість і застосувати відповідні важелі мотивації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1.Бакуліна О. С. Особливості використання засобів матеріальногостимулювання працівників сільськогосподарських підприємств України та країн ЄС / О. С. Бакуліна // Вісн. ЖДТУ. – 2022. – № 1 (59), ч. 2. – С. 62–66

2.Баценко Л.М. Інноваційний розвиток людських ресурсів в нових економічних умовах// Л.М. Баценко, Р.В. Галенін // Вісник наукових праць ЛНАУ, випуск 16.Том 1, Луганськ: Книжковий світ, 2017.-С.133-141.

3.Гончарук Н. С., Потяк Ю. І. Управління підприємством в умовах фінансової кризи [Електронний ресурс] / Н. С. Гончарук, Ю. І. Потяк. – Режим доступу:http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2020/Economics/57904.doc.htm.

Дмишко Юрій, здобувач вищої освіти другого (магістерського) освітнього рівня, I курс, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів
Шурпенкова Руслана, кандидат економічних наук, доцент кафедри облікових технологій та оподаткування, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ АГРЕГОВАНОЇ ОЦІНКИ

Оцінка дозволяє дослідити достовірність поточного фінансового обліку та звітності, створює базу для висування гіпотез про закономірність та можливість нестійкого фінансового стану. Оцінка також дозволяє виявити причинно-наслідкові зв'язки у функціях менеджменту, а потім переходити до побудови пояснювальної і прогностичної моделей функціонування та розвитку підприємства, здійснюючи при цьому попередження його банкрутства.

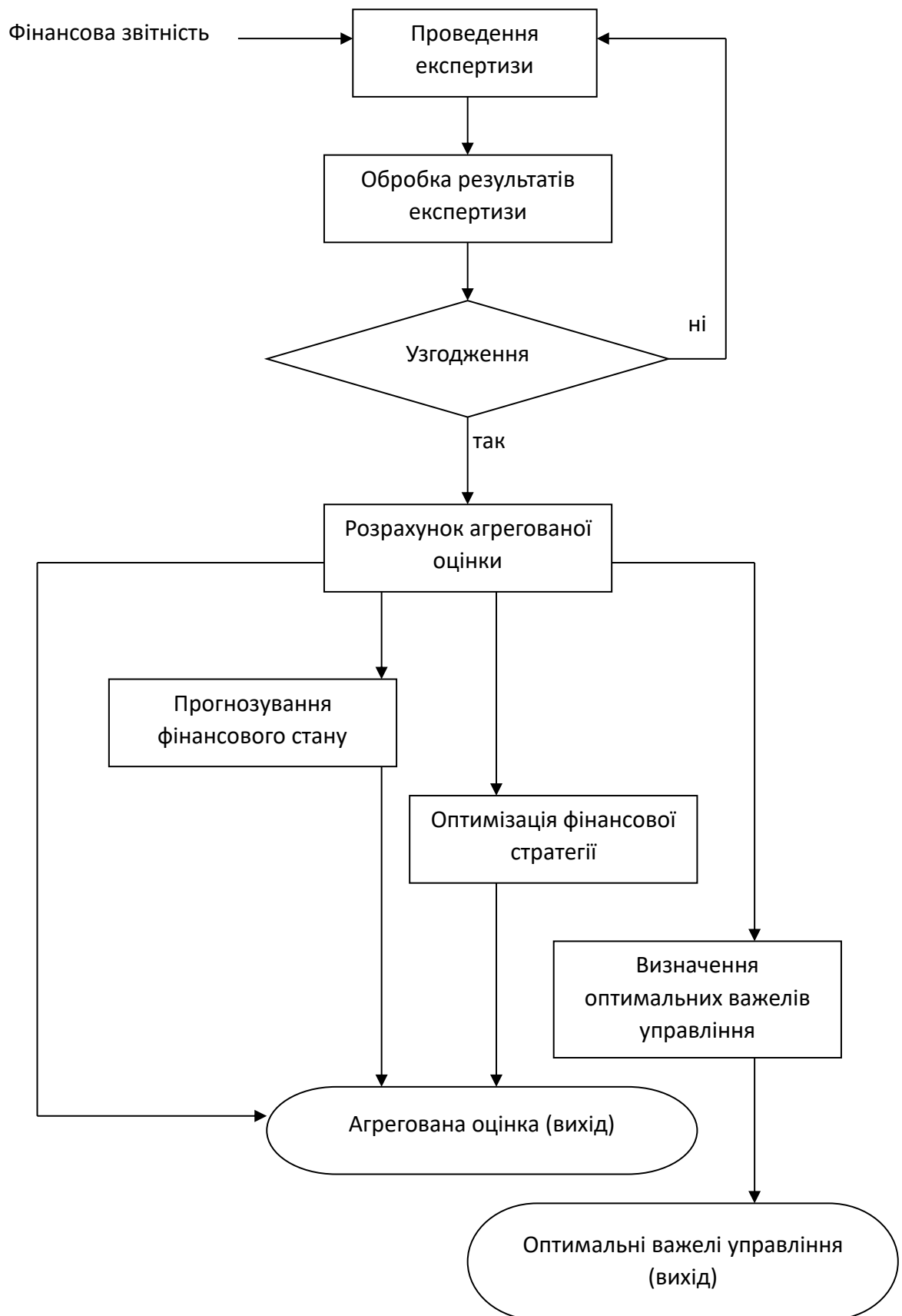
Для проведення оцінки важливим є вибір інформативних ознак для описання аналізованих соціально-економічних систем. У багатьох випадках це пов'язано з вартістю діагностичного дослідження або труднощами одержання інформації, та її оброблянням. При цьому параметри елементів системи, що діагностується, не рівноцінні за кількістю інформації про її стан [1].

Залежно від мети фінансового аналізу досліджуються різні показники. Однак індивідуально жоден із них не дає достатньої інформації про умови функціонування та прибутковості підприємства. Тільки аналіз певної групи показників дає підстави для ґрунтовних висновків. Слід брати до уваги також фактор сезонності в бізнесі. Разом із тим для попередньої оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства необхідно лише кілька із численних показників[2].

Існує кілька класифікацій показників аналізу фінансового стану підприємства. Більшість економістів виділяє такі групи відносних показників, як коефіцієнти прибутковості (рентабельності), ліквідності, стабільності та акціонерного капіталу. Інші аналітики схильні до такої класифікації: показники ліквідності, управління активами й управління пасивами, прибутковості та ринкової вартості акцій. Існує також думка, згідно з якою виділяються коефіцієнти ліквідності, зобов'язань кредиторам, прибутковості та покриття.

Слід підкреслити, що оцінку фінансового стану можна об'єктивно здійснити не через один, навіть найважливіший, показник, а тільки за допомогою комплексу системи показників, що детально й всебічно характеризують стан підприємства [3, 132-136].

Застосування методики агрегованої оцінки фінансового стану підприємства здійснюють за такими етапами (рис.1.).

Рис. 1. Спрощена схема процесу застосування агрегованої оцінки фінансового стану підприємства

Перейдемо тепер безпосередньо до розгляду методики аналізу фінансового стану підприємства на основі агрегованої оцінки.

Подана методика є альтернативною. Відмінними рисами пропонованої методики є:

- комплексна оцінка декількох напрямків діяльності підприємства з метою побудови агрегованої оцінки фінансового стану підприємства;
- застосування широкого набору показників з метою всебічного вивчення фінансового стану підприємства;
- використання експертних методів при виявленні кількісних критеріїв оцінки діяльності підприємства і їх значимості;
- можливість застосування отриманих результатів у керуванні підприємством;
- можливість використання невизначених даних.

Можна виділити наступні напрямки використання агрегованої оцінки фінансового стану підприємства :

- агрегована оцінка фінансового стану підприємства може застосовуватися для порівняння фінансового стану й результатів діяльності підприємств, що функціонують у різних умовах;
- прогнозування фінансового стану підприємства й реалізація того або іншого управлінського рішення приводять до зміни Звіту про фінансовий стан підприємства; якщо спрогнозувати зміни Звіту про фінансовий стан, то можна розрахувати прогнозу агреговану оцінку фінансового стану підприємства, тобто спрогнозувати фінансовий стан підприємства;
- оптимізація фінансової стратегії підприємства;
- виявлення найбільш ефективних важелів впливу на фінансовий стан підприємства й вироблення ефективних управлінських рішень щодо поліпшення фінансового стану підприємства.

Таким чином, оцінка фінансового стану на основі агрегованої оцінки дозволяє виявити причинно-наслідкові зв'язки у функціях менеджменту, а потім переходити до побудови пояснювальної і прогнозної моделей функціонування та розвитку підприємства, здійснюючи при цьому попередження його банкрутства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Удосконалення організації обліку, аналізу і аудиту фінансового стану суб'єктів господарювання: монографія / авт. кол.; за ред. д-ра екон. наук, проф. Б.Ф. Усача .- К.: УБС НБУ, 2011.-352с.
2. Шурпенкова Р.К. Організація і методика економічного аналізу: навч. посібник/ Р. К.Шурпенкова, І. І. Демко .- К.: УБС НБУ, 2011.- 287 с.
3. Р.К., Сарахман О.М. Розвиток національної системи бухгалтерського обліку і звітності в умовах євроінтеграції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Випуск 44. Видавничий дім «Гельветика». - 2022 .- С. 132-136.

Єременко Андрій, докторант, кандидат економічних наук, ДННУ «Академія фінансового управління», м. Київ.

ІННОВАЦІЙНІ ТРЕНДИ В УПРАВЛІННІ НЕМАТЕРІАЛЬНИМИ АКТИВАМИ

У сучасній економіці, що базується на знаннях, нематеріальні активи, такі як інтелектуальна власність, репутація бренду, відносини з клієнтами та людський капітал, стають все більш цінними для організацій, ніж матеріальні активи, такі як нерухомість, машина та обладнання, транспортні засоби тощо. Цей тренд відображає мінливий характер створення вартості бізнесу, де конкурентна перевага часто походить від унікальних нефізичних активів, якими володіють компанії.

Оскільки бізнес-ландшафт продовжує розвиватися, зростає важливість нематеріальних активів і управління ними. Передбачення майбутніх тенденцій і пристосування до мінливої ринкової динаміки буде важливим для компаній, які прагнуть повністю використати потенціал своїх нематеріальних активів. Швидкий розвиток технологій, таких як штучний інтелект та блокчейн, революціонізує управління та використання нематеріальних активів. Компанії, які використовують ці новітні технології, можуть оптимізувати свої процеси управління активами, покращити процес прийняття рішень на основі даних і скористатися новими можливостями для створення вартості. Крім того, зростання обізнаності про екологічні, соціальні та управлінські чинники впливає на те, як компанії управляють своїми нематеріальними активами та повідомляють про них, приділяючи більшу увагу екологічному розвитку та етичним практикам [1].

XXI століття характеризується швидким технологічним прогресом і економікою, заснованою на знаннях. Компанії більше не конкурують виключно за собівартістю виробництва чи ефективністю своїх заводів. Справжня відмінність полягає в їхній здатності впроваджувати інновації, генерувати творчі ідеї та втілювати їх у цінні продукти та послуги. Цей нематеріальний результат є основою портфолію інтелектуальної власності компанії. Патенти, авторські права, торгові марки та комерційні таємниці – це нові золоті копальні, що містять величезний потенціал для майбутніх потоків доходу та домінування на ринку [2].

Між усіма тенденціями існує наскрізний зв'язок, підкреслюючи важливість сенсів існування та цінностей організацій. Нематеріальні активи зараз важливіші, ніж будь-коли, і ними все частіше керуються стратегічно. Це важливий крок у тому, як комунікація відіграє стратегічну роль у посиленні ролі компаній і в тому, де організації та професіонали працюють максимально», – підкреслює Джастін Грін, президент і генеральний директор Global Alliance for Public Relations and Communication Management [3].

Так, управління нематеріальними активами, яке має найширший погляд на те, де знаходиться цінність і як ці активи можна покращити, може допомогти компанії знайти найкращий шлях розвитку. Зараз, як ніколи, розуміння, захоплення, захист і комерціалізація нематеріальних активів має вирішальне

значення, враховуючи роль, яку вони відіграють в успіху бізнесу та можливості розблокувати цінність і забезпечити конкурентну перевагу [4].

Незалежно від того, чи головна мета – покращити суспільство чи створити бізнес, ключем до успіху в «реалізації чи перерозподілі вартості» є стратегічне управління ідеями, знаннями, командою, комерційними секретами, винаходами, програмним забезпеченням, даними, дослідженнями, методами, результати лабораторій, проекти, бренди, репутація тощо – тобто стратегічне управління нематеріальними активами.

Перший тренд полягає в тому, що інновації майже ніколи не здійснюються окремими особами чи навіть окремими організаціями, або навіть з однією єдиною головною метою на увазі. Це особливо вірно для глибоких технологічних інновацій, де складність вимагає внесків з кількох або багатьох галузей науки та сфер знань. Різні учасники залучатимуть до проекту нематеріальні активи, а співпраця призведе до нових нематеріальних активів. Щоб усі учасники досягли успіху, вони повинні на ранньому етапі обговорити та домовитися про те, хто матиме які права та доступ до нематеріальних активів під час і після проекту. Важливим інструментом для отримання контролю над нематеріальними активами є права інтелектуальної власності. Завдяки правам інтелектуальної власності можна претендувати на виключне право на нове технічне рішення (патент), зовнішній вигляд (захист дизайну), розпізнавальний знак (торговельна марка) і, нарешті, але не менш важливе, на твори літератури та мистецтва, включаючи програмне забезпечення (авторське право). За замовчуванням виключне право походить від творця нематеріального активу та може бути заявлено ним. Тому дуже важливо стежити за тим, хто що створює в інноваційній співпраці.

Другий тренд – це інновації на основі даних. У певному сенсі дослідження та інновації завжди керувалися даними. Зібрані дані та інформація ведуть до висновків і знань, які можуть бути застосовані різними способами та призвести до винаходів, нових продуктів або послуг тощо, які досягають ринку та суспільства. Новим є те, що винаходи, продукти та послуги самі по собі керуються даними. Наприклад, програма для смартфонів, яка пропонує ресторани поблизу, використовуватиме дані про місцезнаходження, а також дані про вподобання користувача, щоб надати відповідні пропозиції для користувача. Але те, що насправді обумовлює важливість інновацій, керованих даними, – це доступ до великих обсягів даних, які можна збирати та передавати через Інтернет зі швидкістю світла та вводити у високопродуктивні комп'ютери (у майбутніх квантових комп'ютерах), де алгоритми (включно з машинним навчанням) забезпечують інновації наприклад дистанційна хірургія та діагностика з підтримкою штучного інтелекту. Більшість, якщо не всі, різні частини та виходи систем, керованих даними (дані, програмне забезпечення, мережеві технології, зберігання даних, датчики та виконавчі механізми, комп'ютерні ігри, пристрої користувача, програми, графічні інтерфейси користувача, цифрові бренди, потокове аудіо/відео, електронні книги, блокчейн-валюти тощо) є нематеріальними активами.

І, нарешті, третій тренд: у цифровому світі ми можемо ділитися будь-чим (якщо це в цифровій формі) з ким завгодно зі швидкістю світла. Існує потужний

рух, який спрямований на відкритість і обмін, особливо щодо даних і програмного забезпечення. Однак слід серйозно відноситись до даних, програмного забезпечення, нових ідей і послуг, які не мають конкретного власника. Маючи контроль над активами, також можна зробити вибір щодо сталого бізнесу і, наприклад, надати доступ до активів лише суб'єктам, які працюють над сталим розвитком. Та сама особливість оцифрування, яка робить її фантастичним інструментом, робить оцифровку проблемою: оскільки копіювати та поширювати дані, програмне забезпечення та інші цифрові активи дуже легко, активи вразливі. Незаконні поточкові передачі підживлюють організовану злочинність, виникають загрози в кібербезпеці, цілісність особистих даних має бути забезпечена, необхідно переконатися, що рішення штучного інтелекту не базуються на необ'єктивних наборах даних чи алгоритмах тощо. Отже, принцип «максимально відкритого (до оптимізувати інновації та розподіл цінності) і настільки закриті, наскільки це необхідно» — рекомендація для всіх, хто прагне відповідального впливу [5].

Таким чином, нематеріальні активи представляють безліч глобальних можливостей для бізнесу в технологіях та інтелектуальній власності. Розуміючи можливості, орієнтуючись на виклики за допомогою підходу, що керується даними, і розробляючи стратегічний підхід до ліцензування та придбання, компанії можуть використовувати ці активи для досягнення сталого зростання, забезпечення конкурентної переваги та процвітання на глобальному ринку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. The Rise of Intangible Assets: Exploring the Value of Assets without Physical Substance. URL: <https://etonvs.com/goodwill-impairment/assets-without-physical-substance/>.
2. Intangible Assets: The New Gold Rush in the Innovation Age. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/intangible-assets-new-gold-rush-innovation-age-santosh-g-yiw0c>.
3. Report: Approaching the Future 2023. Trends in Reputation and Intangible Asset Management. URL: <https://www.globalalliancepr.org/news/2023/7/13/approaching-the-future-2023-news>.
4. Intangibles, Data and Technology. URL: <https://www.deloitte.com/nl/en/services/legal/services/intangibles--data--and-technology.html>.
5. From data to impact and business – create value through strategic management of intangible assets. URL: <https://ssci.se/en/news/data-impact-and-business-create-value-through-strategic-management-intangible-assets>.

Зубрицька Валерія, здобувачка початкової вищої освіти, 3 курс, відокремлений структурний підрозділ «Ірпінський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України», м. Ірпінь.
Осьмина Олена, викладач, завідувачка лабораторії дослідження якості товарів, відокремлений структурний підрозділ «Ірпінський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України», м. Ірпінь.

ІНТЕГРАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УПРАВЛІННІ ЯК ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ У ГЛОБАЛЬНОМУ БІЗНЕСІ

В сучасних умовах глобалізації харчова промисловість стає єдиною з найбільш динамічних галузей економіки, де забезпечення якості продукції є критичним. Споживачі все більше звертають увагу на безпеку та якість харчових продуктів, що створює додаткові вимоги до бізнесу. Для збереження конкурентоспроможності на глобальних ринках компаніям необхідно інтегрувати інноваційні технології, що дозволяють ефективніше управляти процесами забезпечення якості.

Метою цієї статті є дослідження ролі інноваційних технологій, таких як блокчейн, Інтернет речей (IoT), штучний інтелект (ШІ) та великі дані (Big Data) у процесах управління якістю харчових продуктів у глобальному бізнесі. Розглядаються можливості підвищення прозорості, ефективності та надійності через застосування цих технологій.

Блокчейн для прозорості та відстежуваності. Блокчейн, або технологія розподіленого реєстру, все частіше використовується в харчовій промисловості для покращення прозорості ланцюгів постачання. Ця технологія дозволяє вести незмінні записи про кожен етап виробництва та постачання продукції. Відомі компанії, такі як Nestlé та Unilever, активно впроваджують блокчейн для покращення відстежуваності та контролю за вихідними сировинами. Застосування блокчейну дозволяє значно підвищити довіру споживачів, після чого вся інформація про продукт зберігається у відкритому доступі.

Дослідження показують, що впровадження блокчейн-технологій знижує ризик фальсифікації продукції та ускладнення швидкого відновлення у разі відкликання продукції через порушення якості. [3] Це особливо актуально у випадках масштабних постачань між різними країнами, де випускається контроль за кожним етапом виробництва та транспортування.

Інтернет речей (IoT) для контролю в реальному часі. Інтернет речей (IoT) активно інтегрується в харчову промисловість для моніторингу умов зберігання та транспортування продукції. Датчики IoT дозволяють у режимі реального часу

відслідковувати ключові параметри, такі як температура, вологість і термін придатності продукту, що зменшує ймовірність псування. [2]

Використання IoT-системи дозволяє суттєво підвищити рівень контролю над якістю продукції, зокрема під час перевезення на високій відстані, де порушення належних умов зберігання може призвести до зниження якості та втрати продукції. Крім того, ці системи дозволяють автоматизувати частину управлінських процесів, що призводить до економії часу та ресурсів.

Штучний інтелект та машинне навчання. Штучний інтелект та алгоритми машинного навчання здатні аналізувати великі обсяги даних для оптимізації процесів забезпечення якості. Наприклад, аналітичні інструменти можуть прогнозувати деякі проблеми з якою базою на попередніх даних, що дозволяє уникнути значних втрат продукції та забезпечити стабільність процесів. [1]

Штучний інтелект також допоможе покращити управління постачанням, оптимізуючи маршрути транспортування та контроль за умовами зберігання. Наприклад, компанія використовує машинне навчання для умов прогнозування, які можуть негативно впливати на якість продукції, таким чином запобігаючи постачанню товарів під час логістичних операцій.

Інтеграція інноваційних технологій у систему управління як харчових продуктів позитивно впливає на ефективність бізнесу, зокрема на глобальному ринку. Успішні кейси впровадження блокчейн-рішень та IoT демонструють можливість значного підвищення прозорості та зниження витрат на управління ризиками.

За даними досліджень, компанії, які інтегрували ці технології, не тільки підвищили конкурентоспроможність, але й скоротили час на виявлення проблем у постачанні та збільшили задоволення споживачів. [1] Крім того, ефективне використання штучного інтелекту дозволило глобальним корпораціям оптимізувати свої логістичні операції та зменшити кількість дефектної продукції на ринку.

Хоча інноваційні технології значно полегшують управління якістю харчових продуктів, їх впровадження також стикається з низькими викликами. Серед основних можна виділити:

- ✓ високу вартість впровадження нових технологій, які можуть бути недоступні для малих і середніх компаній.
- ✓ можливість навчання персоналу для роботи з новими системами.
- ✓ відсутність єдиних міжнародних стандартів для інтеграції блокчейн-рішень та IoT у різних країнах.

Однак з огляду на швидкий розвиток технологій та підвищення доступності таких рішень очікується, що їх застосування буде зростати. Великий потенціал має штучний інтелект для автоматизації процесів управління якістю на всіх етапах виробництва та постачання продукції.

Інтеграція інноваційних технологій в управління якістю харчових продуктів стає результатом стратегії глобального бізнесу. Використання блокчейну, IoT та штучного інтелекту дозволяє підвищити прозорість, надійність та ефективність процесів, що сприяє підвищенню довіри споживачів та зниженню витрат.

Впровадження цих технологій є необхідним кроком для збереження конкурентоспроможності на глобальному ринку харчових продуктів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аунг, М.М., Чанг, Ю.С. (2014). Простежуваність у ланцюзі постачання харчових продуктів: перспективи безпеки та якості. *Контроль харчових продуктів*, 39, 172-184.
2. Беллі, П. (2020). Безпека харчових продуктів і роль IoT. *Міжнародний журнал харчових наук*, 1-12.
3. Galvez, JF, Mejuto, JC, & Simal-Gandara, J. (2018). Майбутні виклики використання блокчейну для аналізу простежуваності харчових продуктів. *Тенденції в аналітичній хімії*, 107, 222-232.

Ільїна Анастасія, кандидат економічних наук, доцент, докторант, 1 рік навчання; Державний торговельно-економічний університет, м. Київ
Мазаракі Анатолій, доктор економічних наук, професор, академік НАПН України, ректор Державного торговельно-економічного університету, м. Київ

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

У сучасному демократичному суспільстві органи публічної влади відіграють ключову роль у забезпеченні ефективного функціонування держави та задоволенні потреб громадян. Так, органи державної влади та місцевого самоврядування є невід'ємною частиною системи публічного управління та адміністрування, яка виконує широкий спектр функцій і завдань. Відтак розуміння модернізації людського капіталу в цих інституціях є надзвичайно важливим для подальшого вдосконалення цієї системи й підвищення якості надання публічних послуг населенню.

Модернізація людського капіталу в органах публічної влади передбачає не лише кількісне нарощування знань, умінь та навичок працівників, але й якісну трансформацію підходів до роботи суб'єктів господарювання та адаптацію до нових вимог суспільства. Таке осучаснення умов публічного управління включає відповідні ключові аспекти [1, с. 22].

1. Цифрова трансформація. Впровадження цифрових технологій у роботу органів публічної влади вимагає від працівників нових компетенцій, пов'язаних з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, аналізом даних і забезпеченням кібербезпеки. У цьому аспекті доцільно приділити увагу не лише навчанню роботі з конкретними цифровими інструментами, але й формуванню цифрового мислення та здатності адаптуватися до швидких технологічних змін.

Такі трансформаційні процеси управлінського середовища вимагають запровадження системи постійного навчання та підвищення кваліфікації персоналу у сфері цифрових технологій з орієнтиром на зміни підходів до організації роботи щодо впровадження нових моделей взаємодії з громадянами та бізнесом на основі цифрових платформ за клієнтоорієнтованим підходом.

2. Клієнтоорієнтований підхід. Враховуючи те, що в сучасних умовах органи публічної влади все більше орієнтуються на надання якісних послуг громадянам, розглядаючи їх як клієнтів, необхідно розвивати у працівників навички комунікації, емпатії, а також здатність розуміти та задовольняти потреби різних груп населення. У цьому аспекті модернізація відображає зміну культури обслуговування, розвиток навичок активного слухання та вирішення конфліктів і вміння підтримувати зворотний зв'язок з громадянами. Такі умови вимагають розвитку аналітичних навичок для вивчення потреб і очікувань різних груп населення, здатності розробляти та впроваджувати інноваційні сервіси на засадах проєктного менеджменту.

3. Проєктний менеджмент. Впровадження системи управління проєктами і програмами в органи публічної влади вимагає від працівників наявності навичок управління проєктами, вмінь працювати у команді, гнучкості та адаптивності. За таких умов проводиться навчання персоналу застосовувати методологію проєктного управління з метою вироблення в них навичок планування, організації та контролю проєктів і вміння управляти ризиками та ресурсами. Останнє, у свою чергу, передбачає вироблення навичок міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії в рамках реалізації комплексних проєктів в процесі міждисциплінарного навчання.

4. Міждисциплінарність. Сучасні виклики, які стоять перед органами публічної влади, часто вимагають комплексних рішень на стику різних галузей знань, набуття яких передбачає розвиток здатності працівників мислити системно, інтегрувати знання з різних сфер, співпрацювати з фахівцями інших галузей. У цьому контексті необхідно створити сприятливі умови для міждисциплінарного навчання персоналу в рамках участі у проєктах, які охоплюють різні сфери публічного управління задля вироблення навичок роботи в міждисциплінарних командах, на що значною мірою впливає рівень стратегічного мислення працівників [2, с. 55–56].

5. Стратегічне мислення є вирішальною компетенцією працівників органів публічної влади, особливо на вищих рівнях управління. В умовах швидких змін та невизначеності зростає роль стратегічного планування та прогнозування. Такі умови модернізації потребують вироблення у працівників навичок стратегічного аналізу, сценарного планування та управління ризиками. Відповідна програма навчання персоналу включає набуття ними знань застосовувати методи стратегічного аналізу; вироблення вмінь та навичок працювати з великими обсягами інформації, виявляти тренди та прогнозувати їх вплив на діяльність органів публічної влади та відносини у суспільстві. Все це зумовлює формуванню середовища, яке стимулює інновації та креативність персоналу, що допомагає публічному сектору адаптуватися до швидкозмінних умов і нових викликів.

6. Інноваційна культура за програмою навчання персоналу включає розвиток критичного мислення, здатності генерувати нові ідеї; вироблення готовності

експериментувати та вчитися на помилках. У цьому аспекті необхідно запровадити систему стимулів і визнання для інноваційних ідей та проєктів і, отже, сформувати культуру, яка заохочує ризик та експерименти в рамках допустимих меж, де також задіяний глобалізаційний фактор.

7. Глобальне мислення персоналу в умовах глобалізації стає все більш важливим для органів публічної влади, які все частіше стикаються з міжнародними викликами та можливостями. У цьому аспекті передбачається розвивати у працівників міжкультурні компетенції, сприяти набуттю ними знань іноземних мов, виробляти розуміння глобальних тенденцій та їх впливу на локальний контекст. Все це вимагає створення можливостей для міжнародних обмінів, участі у міжнародних проєктах і конференціях та вивчення міжнародного досвіду публічного управління, що потребує розширення прав і можливостей персоналу проявляти лідерські ініціативи.

8. Розширення прав і можливостей та лідерство. Сучасні підходи до публічного управління передбачають делегування повноважень і розвиток лідерського потенціалу на всіх рівнях організації. У цьому аспекті передбачається набуття персоналом органів публічної влади лідерських якостей, вироблення ними навичок прийняття рішень, а також умінь мотивувати й надихати інших. Для цього необхідно розробити програму розвитку лідерства, впровадження практик менторства та коучингу за умов створення можливостей для працівників брати на себе відповідальність за важливі проєкти та ініціативи [3, с. 115–116].

Таким чином, модернізація людського капіталу в органах публічної влади передбачає оновлення процесу формування мобільного, продуктивного та креативного персоналу, який вміє використовувати засоби інформаційно-телекомунікаційного зв'язку у напрямку швидкого та якісного обслуговування населення за клієнтоорієнтованим підходом, володіючи при цьому навичками управління проєктами в процесі планування співпраці з бізнес-компаніями різних галузей, а також стратегічного аналізу, що передбачає генерування ідей розробки проєктів міжкультурної взаємодії в умовах глобалізації із застосуванням прав і можливостей проявляти лідерські ініціативи в публічно-управлінських відносинах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Круглов В. В., Терещенко Д. А. Державна політика відновлення людського капіталу України в післявоєнний період. *Освітня аналітика України*. 2023. № 2 (23). С. 21–33. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2023-2-21-33>

2. Мойсіяха А. В. Державне управління розвитком людського капіталу в поствоєнний період. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Сер.: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Т. 33 (72), № 4. С. 52–57. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2022.4/09>

3. Россіхін В. В., Россіхіна Г. В., Панченко В. В., Надобко С. В. Адміністративно-правові моделі забезпечення публічної служби у країнах ЄС. *DICTUM FACTUM*. 2023. № 2 (14). С. 111–118. URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/288/256>

*Назаренко Дмитро, здобувач вищої освіти
другого (магістерського) освітнього рівня, 2
курс, Міжнародний європейський
університет, м. Київ*

ЛІДЕРСТВО В ЕПОХУ ЗМІН: АДАПТАЦІЯ СТИЛЯ УПРАВЛІННЯ ДО НОВИХ РЕАЛІЙ ТА ВИКЛИКІВ

Сучасний світ переживає швидкі та радикальні зміни, які потребують нових підходів до управління та лідерства. Глобалізація, технологічний прогрес, екологічні виклики та соціальні трансформації ставлять перед керівниками нові вимоги. У цій статті розглядаються основні аспекти адаптації стилів управління до сучасних реалій, а також пропонуються практичні приклади.

Сучасне лідерство стикається з кількома важливими викликами:

1. Адаптація до змін: у швидко мінливому світі технологій та бізнес-середовища лідери повинні бути готовими до швидких змін і адаптувати свої стратегії.

2. Управління різноманіттям: лідери повинні ефективно управляти командами з різноманітним походженням, культурою та досвідом, створюючи інклюзивне середовище.

3. Емоційний інтелект: вміння розуміти та керувати емоціями власними та членів команди є критично важливим для створення довіри та ефективної комунікації.

4. Етика та відповідальність: сучасні лідери повинні дотримуватись високих етичних стандартів, приймати відповідальність за свої рішення та дії.

5. Інновації та технології: лідери повинні бути відкритими до нових технологій і ідей, щоб залишатися конкурентоспроможними і впроваджувати інновації в організацію.

6. Управління стресом і емоційним вигоранням: підтримка добробуту команди та запобігання вигоранню є важливими аспектами сучасного лідерства.

7. Глобалізація: лідери повинні враховувати глобальні тренди і культурні відмінності, що впливають на бізнес.

Лідерство в епоху змін вимагає від керівників гнучкості, інноваційного мислення та здатності швидко адаптуватися до нових реалій. Ось кілька ключових аспектів, які можуть допомогти в адаптації стилю управління до сучасних викликів:

1. Ситуаційне лідерство: одним з найбільш ефективних підходів до управління в умовах змін є ситуаційне лідерство, яке передбачає адаптацію стилю в залежності від обставин. Це означає, що лідер має вміти змінювати свій підхід відповідно до потреб команди та специфіки завдань [1, с. 25].

2. Трансформаційне лідерство: трансформаційне лідерство зосереджується на мотивації та натхненні співробітників, що є особливо важливим у періоди змін. Лідери повинні створювати візію майбутнього та підтримувати культуру інновацій (Bass & Riggio, 2006, с. 37).

3. Комунікація: прозорість і регулярна комунікація з командою допомагають створити довіру і залученість. Лідери повинні активно слухати думки співробітників і враховувати їх ідеї.

4. Емоційний інтелект: Розуміння емоцій команди, підтримка їх добробуту та розвитку сприяє формуванню міцних зв'язків і збереженню мотивації.

5. Навчання та розвиток: Інвестування в розвиток команди та їх навичок забезпечує адаптивність організації до змін [3, с 52].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Hersey, P., & Blanchard, K. H. (1988). Management of Organizational Behavior: Utilizing Human Resources. 4th ed. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

2. Bass, B. M., & Riggio, R. E. (2006). Transformational Leadership. 2nd ed. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

3. Singh, A. (2019). Learning Organizations in Practice: A Case Study Approach. New Delhi: Sage Publications.

Назаренко Дмитро, здобувач вищої освіти другого (магістерського) освітнього рівня, 2 курс, Міжнародний європейський університет, м. Київ

ІННОВАЦІЙНІ ТРЕНДИ В УПРАВЛІННІ ГЛОБАЛЬНИМ БІЗНЕСОМ

Сучасний глобальний бізнес підлягає швидким змінам завдяки технологічному прогресу, що вимагає від управлінців адаптації до нових умов. Інновації в управлінні стають ключовим фактором для досягнення конкурентних переваг.

Цифрові технології, такі як штучний інтелект та аналітика великих даних, значно покращують процес прийняття рішень. Наприклад, впровадження AI дозволяє автоматизувати рутинні завдання, що підвищує ефективність управлінських команд [1, с. 45].

Управлінці дедалі частіше переходять до гнучких моделей організації, що дозволяє швидко реагувати на зміни в ринку. Це включає використання Agile-методологій, які сприяють швидкому розробленню продуктів та послуг [2, с. 78].

Нове покоління співробітників вимагає від компаній нових підходів до управління людськими ресурсами. Впровадження систем дистанційної роботи та гібридних моделей роботи стало важливим трендом, який підвищує задоволеність співробітників і знижує плинність кадрів [3, с. 112].

В умовах глобалізації бізнес стикається з необхідністю впровадження екологічно чистих технологій. Стратегії сталого розвитку стають невід'ємною частиною бізнес-планування, оскільки споживачі дедалі більше цінують екологічні ініціативи [4, с. 89].

Блокчейн забезпечує прозорість та безпеку в управлінні ланцюгами постачання. Це дозволяє знизити витрати та підвищити довіру до партнерів по

бізнесу. Кейс компанії IBM показує, як блокчейн оптимізує процеси в агропромисловому секторі [5, с. 157].

Пандемія змінила способи ведення бізнесу. Компанії, які адаптували свої моделі до онлайн-форматів, змогли вижити і навіть розвинулися в умовах кризи. Цей тренд вказує на важливість гнучкості та адаптивності у управлінні.

Управлінська культура компанії впливає на ефективність командної роботи та інноваційність. Створення середовища, що заохочує ініціативність і експерименти, є критично важливим для розвитку інновацій.

Інноваційні тренди в управлінні глобальним бізнесом вимагають від управлінців нових навичок і підходів. Адаптація до технологічних змін, впровадження гнучких структур, а також увага до сталого розвитку є ключовими аспектами, що визначають успіх в умовах сучасної економіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Smith, J. (2022). *Digital Transformation in Business Management*. New York: Business Press, с. 45.
2. Johnson, L. (2021). *Agile Management Techniques*. London: Management Books, с. 78.
3. Brown, R. (2023). *Human Resource Management in the Digital Age*. Chicago: HR Publications, с. 112.
4. Green, T. (2020). *Sustainable Business Strategies*. San Francisco: Eco Press, с. 89.
5. Miller, A. (2022). *Blockchain Technology and Supply Chain Management*. Boston: Tech Innovations, с. 157.

Панченко Ольга, доктор філософії, доцент кафедри менеджменту, фінансів та бізнес-адміністрування, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

Шинкарьова Наталія, здобувачка вищої освіти другого (магістерського) освітнього рівня, 2 курс, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

РОЛЬ БРЕНД-МЕНЕДЖМЕНТУ У ФОРМУВАННІ ЛОЯЛЬНОСТІ КЛІЄНТІВ РОЗДРІБНОЇ КОМПАНІЇ

В умовах сучасного конкурентного ринку роздрібною торгівлі забезпечення лояльності клієнтів є одним із ключових факторів, що впливає на стабільність та успіх компанії. У контексті зростаючої ролі цифрових технологій та індивідуалізації споживчих потреб, бренд-менеджмент набуває нового виміру. Створення унікального цифрового досвіду взаємодії з брендом стає одним із ключових факторів формування лояльності клієнтів. Бренд-менеджмент відіграє важливу роль у формуванні тривалих асоціацій з брендом та емоційного зв'язку зі споживачами, що робить його ефективним засобом досягнення цієї мети.

Необхідно відзначити, що інвестування в побудову лояльності клієнтів є довгостроковою інвестицією, яка приносить значні дивіденди у вигляді зростання прибутку та підвищення ринкової вартості компанії [1, с.129].

Бренд-менеджмент має важливе значення як стратегічного інструменту для підвищення конкурентоспроможності торговельних підприємств. У цьому контексті аналізуються основні функції бренду, його значущість як для споживачів, так і для компаній. Бренди відіграють ключову роль у формуванні лояльності клієнтів. Зокрема, успішні бренди створюють емоційний зв'язок із споживачами, що сприяє зростанню їхньої лояльності та підвищує конкурентні переваги торговельних підприємств на ринку [2].

Також бренд не просто асоціюється з конкретним продуктом, але й створює додаткові цінності, такі як репутація, якість обслуговування, етика компанії та інноваційність. Ці аспекти формують комплексне сприйняття компанії, сприяючи її диференціації на ринку. Таким чином, ефективний бренд-менеджмент повинен не тільки задовольняти поточні потреби клієнтів, але й передбачати майбутні тенденції, що дозволяє компаніям зберігати конкурентоспроможність. Важливою складовою є також взаємодія з клієнтами через цифрові канали, що дає змогу бренду брати активну участь у житті своїх споживачів, створюючи персоналізовані пропозиції та комунікаційні стратегії [3,4].

На нашу думку, основними викликами бренд-менеджменту у формуванні лояльності клієнтів є:

1. Висока конкуренція. Роздрібний ринок перенасичений різноманітними брендами, що постійно змагаються за увагу та прихильність споживачів. Компаніям необхідно застосовувати унікальні стратегії бренд-менеджменту для виділення бренду компанії та створення міцного емоційного зв'язку із клієнтами. Пошук цієї унікальності є складним завданням, що вимагає глибокого розуміння ринку та потреб споживачів.

2. Постійні зміни ринкових умов. Динаміка ринку змушує компанії постійно оновлювати свої стратегії бренд-менеджменту. Бренд-менеджери повинні бути гнучкими та здатними миттєво реагувати на зміни для зберігання актуальності бренду і утримання лояльності клієнтів.

3. Цифрова трансформація. З розвитком цифрових технологій та соціальних мереж, компанії стикаються з новими викликами у сфері бренд-менеджменту. Важливо не лише бути присутнім в онлайн-просторі, але й активно взаємодіяти зі споживачами, використовуючи персоналізовані підходи. Це дозволяє створювати індивідуальні пропозиції та підтримувати активний діалог із клієнтами.

4. Зростання вимог споживачів. Сучасні споживачі стають все більш вимогливими та обізнаними. Вони очікують високої якості продуктів, етичного ведення бізнесу, інновацій та соціальної відповідальності від брендів. Тому бренд-менеджмент має бути багатограним, задовольняючи різноманітні потреби та очікування клієнтів.

5. Збереження цілісності бренду. Серед ключових викликів для бренду є збереження його цілісності під час розширення асортименту чи виходу на нові ринки. Важливо дотримуватись балансу між інноваціями та основними цінностями бренду, щоб не втратити лояльність клієнтів.

Основними трендами бренд-менеджменту на 2024 рік є:

1. Інноваційна ідентичність та дизайн бренду. Візуальна ідентичність у 2024 році наголошується на мінімалізмі та простоті. Бренди віддають перевагу елегантним і мінімалістичним дизайнам логотипів та упаковки, що сприяє їхній впізнаваності та легшому запам'ятовуванню серед споживачів.

2. Використання цифрових інновацій у брендингу. Цифрові інновації є важливими для ефективних стратегій брендингу. Роль бренду в цифровому світі значно змінюється, і цифрові інновації стають основним інструментом для створення цінності для клієнтів.

3. Корпоративна соціальна відповідальність. Споживачі стають все більш вимогливими щодо відповідальності брендів у сферах екології та соціальної політики. У 2024 році бренди, що активно демонструють свою відданість сталому розвитку та соціальній відповідальності, отримують перевагу над конкурентами.

4. Персоналізація та взаємодія з клієнтами. Цифрова трансформація дозволяє брендам створювати більш глибокий та індивідуальний досвід взаємодії з клієнтами.

5. Штучний інтелект у брендингу. Штучний інтелект відіграє важливу роль у різних аспектах брендингу: від створення контенту до аналізу клієнтських даних та оптимізації маркетингових кампаній. У 2024 році бренди, які активно використовують технології штучного інтелекту для вдосконалення своїх бренд-стратегій, отримують значну конкурентну перевагу [5].

Таким чином, бренд-менеджмент відіграє вирішальну роль у забезпеченні стійкої лояльності клієнтів роздрібною компанією. Завдяки комплексному підходу до управління брендом, включаючи розуміння потреб цільової аудиторії, створення позитивного споживчого досвіду та впровадження інновацій, компанія не лише привабить нових клієнтів, а й утримає наявних. Для досягнення стійких конкурентних переваг роздрібним компаніям рекомендується зосередитися на створенні унікального позиціонування бренду, розвитку омніканальних комунікацій та персоналізації клієнтського досвіду. З урахуванням зростаючої ролі цифрових технологій, особливу увагу слід приділяти розвитку цифрового бренду та взаємодії з клієнтами в соціальних мережах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гірченко Т.Д., Панченко О.В. Маркетингові комунікації у забезпеченні ефективності діяльності банків в Україні: монографія / за заг. ред. Т.Д. Гірченко. Львів, Університет банківської справи, 2021. 248 с.

2. Зубко Д.О. Роль бренд-менеджменту в стратегічному розвитку торговельних підприємств. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2020. №2. С. 260-266. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2020-2-31>

3. Гринько О. С. Стратегії диференціації брендів. Київ: Вид-во «Бізнес Інсайт», 2022. 290 с.

4. Ваненко, Л. А. Цифровий маркетинг і брендинг. Київ: «Альфа», 2023. 220 с.

5. Branding Trends 2024: The Future That Will Drive Business Success URL <http://surl.li/useuen> (дата звернення 28.10.2024)

*Панченко Ольга, доктор філософії,
доцент кафедри менеджменту, фінансів
та бізнес-адміністрування, Міжнародний
європейський університет, м. Київ*
*Циганок Марія, здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) освітнього рівня,
2 курс, Міжнародний європейський
університет, м. Київ*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ НЕЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ ТА РОЛЬ МЕНЕДЖМЕНТУ В ЇХ РЕГУЛЮВАННІ

Актуальність проблеми нелегальної міграції зумовлена її суттєвим впливом на соціально-економічний розвиток країн, зокрема й України. У сучасних умовах глобалізації та збільшення міграційних потоків виникає потреба у детальному аналізі та науковому підході до вивчення цього явища. Нелегальна міграція створює серйозні виклики для економіки, соціальної сфери та безпеки, що потребує комплексного та міждисциплінарного підходу для ефективного вирішення.

Зокрема, менеджмент відіграє ключову роль у розробці та впровадженні стратегій з запобігання нелегальної міграції. Ефективний менеджмент забезпечує узгодженість дій між різними державними та міжнародними організаціями, що працюють у цій сфері, а також сприяє розробці та впровадженню інноваційних методів і технологій управління міграційними процесами [1, с.48].

На даний час Україна стикається з рядом проблем, пов'язаних з нелегальною міграцією, що включають втрату кваліфікованої робочої сили, зростання тіньової економіки, збільшення навантаження на соціальні служби та підвищення рівня злочинності. Такі виклики вимагають розробки ефективних стратегій управління, які базуються на сучасних наукових дослідженнях та передовому досвіді міжнародних практик.

Управління нелегальною міграцією в Україні є однією з ключових задач Державної міграційної служби України (далі – ДМС). Основні напрямки діяльності цієї служби включають правове регулювання, контроль за нелегальною міграцією, депортацію та реадмісію, запобігання злочинній діяльності та міжнародну співпрацю. ДМС діє в межах національного законодавства та міжнародних угод, що регулюють міграційні процеси, забезпечуючи дотримання правил в'їзду, проїзду та виїзду іноземців з території України. Крім того, ДМС виконує положення міжнародних договорів про реадмісію, що дозволяє повернення нелегальних мігрантів.

Контроль за нелегальною міграцією є основною функцією ДМС. Спільно з прикордонною службою та поліцією, ДМС проводить операції з виявлення та затримання осіб, які незаконно перебувають на території країни. Організація процедури депортації нелегальних мігрантів та їх повернення до країни походження є важливим аспектом діяльності служби.

Нелегальна міграція часто пов'язана з організованою злочинністю, зокрема торгівлею людьми, контрабандою зброї та наркотиків. ДМС тісно співпрацює з

правоохоронними органами для протидії таким загрозам, розкриваючи канали незаконної міграції та ліквідуючи кримінальні схеми.

Міжнародна співпраця є важливою частиною діяльності ДМС, а саме: дослідження методів та результатів міжнародної співпраці у сфері управління міграційними процесами. Важливо враховувати успішний досвід інших країн та його вплив на управління міграцією в Україні [2].

Зауважимо, що ефективний міграційний менеджмент передбачає комплексний підхід до вирішення проблем нелегальної міграції, що включає правове регулювання, оперативну діяльність на національному рівні та міжнародну співпрацю. Такий підхід сприяє зменшенню негативних наслідків нелегальної міграції та забезпеченню стабільного соціально-економічного розвитку країни.

У сучасній Україні міграційні процеси зазнають суттєвих змін, особливо під впливом війни. Соціально-економічні аспекти міграції працездатного населення значною мірою визначаються економічними чинниками, такими як рівень доходів та зайнятості. До війни основним мотивом трудової міграції було покращення фінансового стану. Однак після повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року пріоритетним стало питання безпеки. Внаслідок цього, з України виїхало близько 7 мільйонів людей, здебільшого жінки працездатного віку з дітьми, що негативно вплинуло на ринок праці через втрату кваліфікованих фахівців. Це створює ризик втрати робочої сили та уповільнює відбудову економіки після війни.

Соціальні аспекти також є важливими: для багатьох міграція стала засобом збереження життя. Жінки, які виїхали, продовжують шукати можливості для самореалізації та отримання соціального захисту за кордоном [3].

Необхідно відзначити, що нелегальна міграція в Україні має свої передумови та наслідки. Основними причинами є економічні проблеми, соціальна нестабільність, нерівномірний розвиток регіонів та збройні конфлікти. Українські мігранти часто обирають нелегальні способи в'їзду до інших країн, що є єдиним шансом покращити умови життя. Однак нелегальна міграція створює загрозу національній безпеці, адже мігранти можуть стати частиною тіньової економіки або кримінальних угруповань. Вони також не мають соціального захисту, що робить їх вразливими до порушення прав.

Також демографічний тиск через нелегальну міграцію впливає на соціальні системи приймаючих країн, створюючи виклики для інтеграції мігрантів у місцеві суспільства [4].

На нашу думку, з метою запобігання нелегальній міграції в контексті менеджменту в її регулюванні необхідно здійснити наступні кроки:

- розробити інтегровану систему моніторингу міграційних потоків, що дозволить своєчасно виявляти та реагувати на загрози нелегальної міграції;
- вдосконалити законодавчу базу для посилення контролю за міграційними процесами та забезпечення правового захисту мігрантів;
- зміцнити міжнародне співробітництво для обміну інформацією та координації зусиль у боротьбі з нелегальною міграцією;

- підвищити рівень обізнаності населення про ризики та наслідки нелегальної міграції через масові інформаційні кампанії;
- запровадити програми професійного розвитку для фахівців, що займаються управлінням міграційними процесами задля підвищення їхньої кваліфікації та ефективності роботи.

Ці заходи сприятимуть ефективному управлінню нелегальною міграцією та забезпеченню стабільного соціально-економічного розвитку України.

Таким чином, нелегальна міграція є складним соціально-економічним явищем, яке потребує комплексного підходу. Менеджмент відіграє ключову роль у розробці та впровадженні ефективних стратегій регулювання міграційних процесів, спрямованих на мінімізацію негативних наслідків і створення умов для легальної міграції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сидоренко В. Взаємодія державних органів у сфері міграції. Львів: ЛНУ, 2020. 198 с.
2. Офіційний вебсайт Державної міграційної служби. URL: <https://dmsu.gov.ua> (дата звернення 29.10.2024)
3. Смутчак З.В. Нелегальна міграція в Україні: передумови, особливості та можливі наслідки. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Випуск 16. С. 609-613
4. Лугова В.М., Сотнікова Ю.В., Луговий В.П., Сотніков В.В. Стан міграції працездатного населення в Україні в умовах війни. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. №4. С. 100-106. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-4-16>

Піонтковський Олексій, здобувач вищої освіти другого (магістерського) освітнього рівня, 2 курс, ПВНЗ “Європейський університет”, м. Київ.

Школенко О. Б., кандидат економічних наук, доцент, ПВНЗ “Європейський університет”, м. Київ.

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕРСОНАЛУ ОРГАНІЗАЦІЇ

Ефективність управління персоналом є ключовим фактором, що визначає успішність діяльності підприємств в сучасних умовах, особливо з огляду на вплив глобальних викликів, таких як цифровізація, економічні та політичні кризи, військові конфлікти. Українські підприємства, як і їхні зарубіжні партнери, стикаються з необхідністю швидкої адаптації до цих умов, що вимагає нових підходів до управління людськими ресурсами. Підвищення ефективності

функціонування персоналу є пріоритетом для забезпечення конкурентоспроможності та стійкості організацій на ринку.

Метою роботи є обґрунтування основних напрямів підвищення ефективності функціонування персоналу організації через аналіз сучасних інноваційних підходів, що використовуються в українських та зарубіжних організаціях. Особлива увага приділяється розробці рекомендацій щодо покращення мотивації, розвитку професійних навичок персоналу та адаптації до нових умов ринку праці.

Дослідження базується на порівняльному аналізі наукових публікацій та результатів сучасних досліджень в сфері управління персоналом [1, с. 62; 2, с. 184-186], а також досліджень зарубіжних науковців, що стосуються цифрової трансформації та інноваційних методів мотивації персоналу.

Інвестиції в навчання та підвищення кваліфікації персоналу є вирішальними для забезпечення стійкого розвитку підприємств, особливо в умовах криз. Організації, що впроваджують програми професійного розвитку, демонструють кращі показники ефективності.

Мотиваційні системи, що включають як матеріальні, так і нематеріальні стимули, мають значний вплив на підвищення продуктивності працівників. Гнучкі підходи до стимулювання, включаючи персоналізовані форми заохочення та винагороди, забезпечують високу залученість працівників і їхню відданість цілям організації.

Впровадження цифрових технологій для автоматизації процесів управління персоналом забезпечує гнучкість і оперативність управлінських рішень. Автоматизація підбору кадрів, моніторингу продуктивності та навчання сприяє більш ефективному використанню людських ресурсів і підвищенню результативності організації.

Процес управління персоналом потребує постійного моніторингу та удосконаленню згідно проблем сучасності, поєднувати інноваційні методи цифровізації, адаптивні моделі мотивації та професійний розвиток. Це дозволить українським підприємствам ефективніше використовувати свій кадровий потенціал в умовах сьогодення, кризових ситуацій та швидкозмінного ринку.

Отже, ефективність управління персоналом є вирішальним фактором для успішної діяльності організацій. Впровадження інноваційних підходів до мотивації, розвитку персоналу та автоматизації управлінських процесів сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємств. Ці напрями є ключовими для адаптації управління персоналом до викликів сучасності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1.Продіус О. І., Лобінцева В. В. Шляхи підвищення ефективності управління персоналом на підприємстві. *Економіка: реалії часу*. Науковий журнал. 2020. № 4 (50). С. 57-65. URL: <https://economics.opu.ua/files/archive/2020/No4/57.pdf>. DOI: 10.5281/zenodo.4498108.

2.Бреус С. В., Кириленко І. В. Основні напрями підвищення ефективності процесу управління персоналом організації. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 25. С. 183-187. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/25-2018> (дата звернення 20.10.2024)

*Ремига Юлія, кандидат економічних наук,
доцент, докторант, заступниця декана
факультету економіки та бізнес-
адміністрування, Національний авіаційний
університет, м. Київ.*

ЛОГІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ ПІДПРИЄМСТВА

У науковій літературі представлено багато визначень поняття «інновація», дослідники трактують його по-різному, залежно від предмета та об'єкта своїх досліджень. Наприклад, Б. Твісс [1] розглядає інновацію як процес, у якому винахід або ідея набувають економічного значення. Ф. Ніксон [2] визначає інновацію як комплекс технічних, виробничих і комерційних заходів, що призводять до появи на ринку нових продуктів, покращених виробничих процесів і обладнання.

Також фахівці виділяють два основні підходи до розуміння цього поняття: широкий і вузький. Широкий підхід, класично сформульований австрійським економістом І. Шумпетером у 1913 році в роботі «Теорія економічного розвитку», визначає процес інновацій як такий, що включає п'ять основних варіантів [3]:

- 1) створення нового товару (продукту, невідомого споживачам, або продукту нової категорії);
- 2) запровадження нового способу виробництва (методу, раніше не використовуваного у цій галузі);
- 3) освоєння нового ринку, де продукція цієї галузі ще не була представлена;
- 4) знаходження нового джерела сировини чи напівфабрикатів;
- 5) введення нової організаційної структури в будь-якій сфері.

Подібну точку зору висловлює Ла Герре, який розглядає інновацію як будь-яку зміну у внутрішній структурі економічної організації [2]. Проте більшість економістів схиляються до вузького підходу, обмежуючи сферу інновацій науково-технічними й технологічними аспектами. Згідно з однією позицією, інновація — це процес впровадження нових технологій і продуктів; за іншою точкою зору, вона є результатом у вигляді нових методів, виробів або технологічних процесів.

Більшість сучасних словників і довідників трактують поняття інновацій подібним чином. Наприклад, інновацію описують як процес, у якому винахід або відкриття доводиться до практичного застосування та починає приносити економічний ефект, або як новий імпульс у науково-технічній сфері, що забезпечує ринковий успіх. Інше визначення пояснює інновацію як процес, спрямований на створення, виробництво, розвиток і якісне вдосконалення нових продуктів, технологій і організаційних форм. П. Лемерль розглядає інновацію як "новий продукт або послугу, метод їх виробництва, нововведення в організаційній, фінансовій, науково-дослідній та інших сферах, що забезпечують економію витрат або створюють умови для неї". Подібну позицію займають і автори словника з ринкової економіки, які акцентують на ефективності інвестицій, розвитку винахідництва та раціоналізаторства [2].

Варто зазначити, що реалізація інновацій — це складна, цілеспрямована робота, яка вимагає від виконавців додаткових зусиль, завзятості й наполегливості. Без цих якостей навіть талант і знання не забезпечать успіху. Інноваційна діяльність охоплює інноваційний процес, який включає всі аспекти взаємодії виробництва та споживання і триває від виникнення ідеї до її комерційного втілення.

Традиційний підхід до логістичного управління базується, насамперед, на керуванні процесами переміщення різних ресурсів, а також людей, тварин, матеріалів, інформації, фінансів, енергії тощо. У межах цих логістичних процесів відбувається певна зміна характеристик цих ресурсів, таких як місце розташування, час перебування, стан тощо. Отже, предметом дослідження і оптимізації в такій системі логістичного управління є транспортні, складські, маніпуляційні, пакувальні та інформаційні процеси, які формують інфраструктурне середовище виробничої діяльності.

В інноваційній діяльності підприємства виокремлюють фази життєвого циклу продукту: періоди споживання, ініціювання (розроблення інновацій), планування та впровадження, реалізацію, експлуатацію та виведення продукту з обігу. Логістичні процеси в цьому контексті спрямовані на підтримку трансформаційних дій на різних етапах використання інновації. Міжнародне логістичне об'єднання «Society of Logistics Engineers» (SOLE) дає таке визначення логістики, яке орієнтується на цикл споживання продукту: «...Логістика — це планування, контроль, координація, що підтримують управління та забезпечують ефективне використання ресурсів і належну результативність логістичних елементів на всіх етапах споживання продукту. Завдяки своєчасному втручанням у систему забезпечується ефективне управління використанням ресурсів...» [4].

Перспективне розуміння логістичного управління все більше наближається до системного підходу, де кожне управлінське рішення приймається з урахуванням усіх важливих причинно-наслідкових зв'язків. Це вимагає оцінки співвідношення приросту витрат і приросту доданої вартості. Зазначимо, що для такої оцінки часто потрібен мультиплікативний підхід, оскільки складові витрат і доданої вартості мають сукупний характер, а їхні просторово-часові координати можуть значно відхилятися від «початкового імпульсу» (управлінського рішення), що визначається параметрами та структурою логістичної системи. Таким чином, це розуміння логістичного управління можна розглядати як управління, орієнтоване на вартість. Відповідно, традиційне розуміння можна ототожнити з виробничим менеджментом, тоді як перспективне — із логістичним менеджментом.

Таким чином, можна зробити висновок, що при інтеграції процесів логістичного та інноваційного управління передбачається реалізація ієрархічної інтеграції, тобто об'єднання всіх рівнів та підсистем інноваційного управління, охоплюючи повну структуру підприємства та транзакції з його ринковими партнерами.

Зокрема, інтеграція здійснюється у двох площинах: горизонтальній і вертикальній, що стосуються операційного, тактичного та стратегічного управління, а також у предметній площині, охоплюючи етапи стратегічного аналізу, формування стратегії та тактики інноваційної діяльності в рамках

реалізації логістичних планів. У такому підході інтеграція процесів планування, організації та контролю інноваційної та логістичної діяльності передбачає важливу роль координації, зокрема у вирівнюванні розбіжностей, врахуванні тенденцій і вирішенні конфліктів у цих сферах діяльності підприємства та, у перспективі, в ринковій системі загалом.

Ці характеристики системної концепції логістичного управління інноваційною діяльністю підприємства підкреслюють значущість логістики як управлінської концепції на підприємстві, визначаючи межі та умови інтеграції в управлінні інноваційною діяльністю, і зрештою, сприяючи створенню додаткової цінності для клієнта. Тому для досягнення синергетичного ефекту необхідно інтегрувати логістику та інноваційний менеджмент. Тільки спільна робота цих функцій дозволить забезпечити ефективне використання інноваційних технологій та задовольнити потреби клієнтів в умовах динамічно змінюваного ринку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Twiss Brian C. Managing Technological Innovation // URL: <https://archive.org/details/ManagingTechnologicalInnovation>.
2. Mark Dodgson, David M. Gann, Nelson Phillips. The Oxford Handbook of Innovation Management // URL: <https://academic.oup.com/edited-volume/28362>.
3. Joseph Schumpeter. The Theory of Economic Development // URL: <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781003146766/theory-economic-development-joseph-schumpeter-richard-swedberg>.
4. SOLE - The International Society of Logistics // URL: <http://www.sole.org/>.

Шайдецька Катерина, здобувачка початкової вищої освіти, 3 курс, відокремлений структурний підрозділ «Ірпінський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України», м. Ірпінь

Сиротенко Андрій, викладач, відокремлений структурний підрозділ «Ірпінський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України», м. Ірпінь

АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА РОБОТИЗАЦІЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ: КЛЮЧОВІ ПЕРЕВАГИ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В умовах стрімкої діджиталізації та загострення конкуренції на глобальних ринках автоматизація та роботизація бізнес-процесів стають ключовими факторами підвищення ефективності та конкурентоспроможності сучасних підприємств. Впровадження автоматизованих систем та програмних робіт дозволяє оптимізувати витрати, підвищити точність виконання завдань, скоротити

час на їх виконання та звільнити людські ресурси для більш стратегічних та креативних завдань [1, с. 12].

Автоматизація бізнес-процесів (Business Process Automation, BPA) забезпечує використання спеціалізованого програмного забезпечення для виконання рутинних, повторюваних завдань, таких як обробка даних, генерація звітів, управління документообігом тощо. Роботизація, або автоматизована автоматизація процесів (Robotic Process Automation, RPA), у свою чергу, базується на використанні програмних робіт, які імітують дії людини при взаємодії з інформаційними системами [2, с. 45].

Основними перевагами автоматизації та роботизації є зниження операційних витрат, підвищення продуктивності та ефективності, покращення якості та точності, а також підвищення задоволеності клієнтів. Автоматизація дозволяє зменшити витрати на оплату праці, уникнути помилок, пов'язаних з людським фактором, та скоротити час на виконання завдань. Автоматизовані системи та роботи працюють цілодобово, без перерв та з високою швидкістю, що дозволяє значно збільшити обсяги виконаної роботи. Алгоритмізовані процеси забезпечують стабільно високу якість виконання завдань та мінімізують ризики помилок. Крім того, автоматизація дозволяє пришвидшити обслуговування клієнтів, забезпечити цілодобову підтримку та персоналізувати взаємодію [1, с. 14; 3].

Водночас, впровадження автоматизації та роботизації пов'язане з певними викликами та ризиками, такими як високі початкові інвестиції в технології та необхідність постійного оновлення системи, потреба в перекваліфікації персоналу та адаптації корпоративної культури до нових умов, ризики кібербезпеки та необхідність захисту даних, а також етичні питання, пов'язані із заміною людської праці машинами та можливим скороченням робочих місць [2, с. 47].

Успішне впровадження автоматизації та роботизації в бізнес-процесах вимагає стратегічного підходу та результатного планування. Перш за все, необхідно провести аудит існуючих процесів, програм ті, які підлягають автоматизації в першу чергу, та оцінити якийсь ефект від їх оптимізації. Далі слід прийняти відповідні технологічні рішення, забезпечити інтеграцію системи та провести навчання персоналу. Важливо також налагодити ефективне управління змінами та комунікацією зі співробітниками щодо переваг та наслідків автоматизації [2, с. 48].

Практичні приклади успішної автоматизації та роботизації можна знайти в різних галузях. завдяки, в банківській сфері роботи використовують для перевірки документів, обробки запитів клієнтів та виявлення шахрайських операцій. В логістиці автоматизовані системи управління складами повинні оптимізувати процеси приймання, зберігання та відвантаження товарів. У сфері охорони здоров'я автоматизація використання засобів ведення електронних медичних карток, аналізу діагностичних зображень та підтримки лікарських рішень [1, с. 15].

Враховуючи потужний трансформаційний потенціал автоматизації та роботизації, можна очікувати, що ці технології будуть і далі стрімко розвиватися та впроваджуватися в різні сфери бізнесу. За прогнозами Gartner, до 2024 року 69%

рутинної роботи менеджерів буде повністю автоматизовано [4]. Це дозволяє компаніям підвищувати свою гнучкість, адаптивність та інноваційність в умовах динамічного ринкового середовища.

Водночас, важливо пам'ятати, що автоматизація та роботизація не є панацеєю і не можуть повністю замінити людей. Навпаки, вони мають доповнювати та розширювати людські можливості, звільняючи час для більш творчих, стратегічних та емпатійних завдань. Тому ключовим фактором успіху в епоху автоматизації стане розвиток унікальних людських навичок, таких як креативність, критичне мислення, емоційний інтелект та здатність до постійного навчання [3].

Отже, автоматизація та роботизація бізнес-процесів є потужними інструментами підвищення ефективності, продуктивності та конкурентоспроможності сучасних підприємств. Водночас, їх впровадження вимагає стратегічного підходу, управління змінами та постійного розвитку персоналу. Компанії, які ефективно поєднують переваги автоматизації з унікальними людськими можливостями, отримують значні конкурентні переваги в умовах Четвертої промислової революції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мадакам С., Холмукхе Р.М., Джайсвал Д.К. Майбутня цифрова робоча сила: роботизована автоматизація процесів (RPA). Журнал інформаційних систем і управління технологіями. 2019. Вип. 16. С. 1-17. DOI: 10.4301/s1807-1775201916001.

2. Alsheibani S., Cheung Y., Messom C. Фактори, що перешкоджають застосуванню роботизованої автоматизації процесів (RPA) на організаційному рівні: комплексна структура. Журнал фізики: Серія конференцій. 2021. Вип. 1828, Випуск 1. С. 44-52. DOI: 10.1088/1742-6596/1828/1/012096.

3. Гупта С., Рані Р. Роботизована автоматизація процесів: майбутнє бізнес-організацій. У: Hiremath R., Rao AR (eds) Досягнення в машинобудуванні. Конспект лекцій з машинобудування. Springer, Singapore, 2021. P. 1293-1299. DOI: 10.1007/978-981-15-3639-7_121.

4. Gartner прогнозує, що до 2024 року 69% рутинної роботи, яку зараз виконують менеджери, буде повністю автоматизовано. Gartner, Inc. URL: <https://www.gartner.com/en/newsroom/press-releases/2020-01-23-gartner-predicts-69-of-routine-work-currently-done-b> (дата звернення: 26.10.2024).

*Шатько Ірина, здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) освітнього рівня,
I курс, Міжнародний європейський
університет, м. Київ*

*Алексєєнко-Лемовська Людмила,
кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри туризму та соціально-
гуманітарних дисциплін, Міжнародний
європейський університет, м. Київ*

АДАПТАЦІЯ НОВИХ СПІВРОБІТНИКІВ: РОЛЬ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ПРОФЕСІЙНОГО НАСТАВНИКА

Здається, що тільки в наш час, коли ринком праці та тенденціями найму керують висококваліфіковані працівники, корпоративній культурі стали приділяти особливу увагу. Проте це не так. Навіть у середні віки люди об'єднувалися за професійними ознаками і слідували корпоративним правилам. Головним завданням створення та розвитку корпоративної культури завжди було згуртування колективу для ефективного досягнення необхідних результатів.

Корпоративна культура – це сукупність моделей поведінки в організації. Вона формується з розвитком останньої і має розділятися всіма членами колективу. Простіше кажучи, це система цінностей, правил, традицій, якої дотримуються всі співробітники компанії.

Культура компанії відіграє дуже важливу роль у роботі компанії. Правильна формалізована та прокомунікована корпоративна культура дозволяє скоротити витрати на багатьох бізнес-процесах, а як наслідок і гроші компанії. Наприклад, добираючи персонал у рекрутера є цінності компанії, за якими визначаються необхідні компетенції та особистісні якості майбутнього кандидата. Таким чином рекрутер компанії не витрачає час керівника та кандидата, якщо бачить невідповідність. Традиції та правила компанії стають основою шанобливого ставлення один до одного. А в такій атмосфері набагато легше працювати над спільними завданнями і досягати потрібних результатів.

Компанія, як ціле, являє собою більше, ніж просто суму частин, у тому випадку, якщо між цими частинами (а точніше співробітниками) існує плідна взаємодія. У компаніях ця взаємодія реалізується за допомогою комунікацій, бізнес-процесів, організаційної структури управління. Вона гармонійно налаштовується завдяки цінностям і поведінковим нормам.

Корпоративна культура може виступати як дієвий інструмент, що забезпечує настрій персоналу на високу продуктивність і високу якість в роботі, а ефективність і конкурентоспроможність підприємства залежать переважно від його культури. Відповідно, наскільки високий чи низький рівень культури, можна стверджувати за рівнем економічної ефективності й конкурентоспроможності підприємства [1, с. 72].

Якщо театр починається з вішака, то корпоративна культура починається із адаптації вчорашнього кандидата на новому робочому місці або, якщо використовують англійську версію слова, – он бордингу. Досвід практичної

діяльності підтверджує, що головну роль відіграє час, та наскільки у колектива, компанії та нового співробітника відбувся «match».

Незалежно від того, наскільки прогресивною є компанія та позитивний колектив, перші кілька місяців роботи для нового працівника завжди стрес. Саме в цей час складається чи закріплюється враження про компанію, що буде впливати на продуктивність та бажання залишатися на цій посаді чи рости в цій конкретній організації.

За статистичними підрахунками, за останні 5 років майже 24% новачків покидали компанію протягом першого місяця роботи та 36% співробітників, які покинули компанію через 6 місяців роботи, на exit інтерв'ю серед інших причин звільнення озвучують «неувагу» протягом першого робочого тижня, або незрозумілий процес включення в роботу.

Основна ціль процесу адаптації – максимально швидко адаптувати нового співробітника до внутрішніх процесів й допомогти йому реалізувати максимально свій потенціал в рамках стратегічних цілей компанії, успішно виконуючи обов'язки, завдання на конкретному робочому місці в конкретній компанії, яка є носієм конкретної культури. Корпоративна культура та ефективність співробітника тісно пов'язані між собою через систему внутрішньокорпоративних зв'язків і відносин, що виникають між співробітниками. Завдяки цьому компанія знаходить цілісність [2].

Процес адаптації охоплює такі сфери, як: організаційна адаптація, соціально-психологічна адаптація та професійна адаптація.

Організаційна адаптація дозволяє «новачку» отримати уявлення про організацію в цілому, а також її структурні підрозділи та проекти.

Соціально-психологічна адаптація спрямована на зниження рівня стресу для нового співробітника та знервованості від нового оточення.

Професійна адаптація сприяє професійному становленню працівника, формуванню у нього відповідних професійних та соціальних якостей та внутрішніх мотиваційних установок до активної творчої праці та досягнення високого рівня у професії.

Для того, щоб нівелювати проблеми адаптації, сучасні компанії розробляють заходи, які спрямовані на максимально швидке включення нового співробітника до робочого процесу [3].

Серед поширених заходів використовують welcome зустрічі, які розповідають про історію створення компанії, етапи становлення, на яких ринках працює компанія, досягнення та результати. Зазвичай такі зустрічі проводять спеціалісти HR служб.

Важливим елементом адаптації є наставник з адаптації. Зазвичай це більш досвідчений працівник. Досвідченість може визначатися як строком участі в проекті (знає етапи створення продуктів компанії, сильні сторони виробничого персоналу та ін.), так і професійними знаннями.

Наставник передає не лише професійні знання, але й неформальні (неписані) правила. Тому так важливо правильно відбирати, хто має почесне право вести за собою новачка в корпоративне життя.

В останні роки в Європі та Америці було проведено безліч досліджень, які внесли більше ясності як поведінка окремих співробітників впливає на фінансові показники компанії і що в свою чергу впливає на поведінку самого індивіда.

Науковці відмічають залежність результатів роботи підприємств від того, як співробітники відносяться до своїх обов'язків, а значну кількість змін у показниках пояснюють станом корпоративної культури та індивідуальним відношенням співробітників до діяльності своїх організацій [4].

Отже, у міру того, як акценти нових потреб зміщуються від управління капіталом та технологією (не применшуючи роль останньої) до управління людьми, виникає необхідність у кардинальній зміні сприйняття ресурсів. Центральне місце в цьому сприйнятті займає розуміння того, що своєю унікальністю роль людини різче відрізняється від ролі капіталу та технологій. Така унікальність бере свій початок у «гуманістичній» суті даного ресурсу, який надає можливість створення неповторної та довгострокової переваги для компанії, що, в свою чергу, допомагає компанії побудувати довгострокові відносини із ринком кандидатів та створити привабливий імідж роботодавця.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Апостолюк О. Корпоративна культура як інструмент ефективного менеджменту підприємства в підвищенні його конкурентоспроможності. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. РОЗДІЛ III. Економіка та управління підприємствами. 2016. № 2. С. 68-73.
2. Замковий О. Корпоративна культура як фактор формування успішності українського ділового оточення на шляху до європейських стандартів. *Економіка та суспільство*. 2022. № 41. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-62>.
3. Черкаський А.В. Деякі аспекти взаємовпливу ціннісних орієнтацій та структури міжособистісних відносин у сучасному колективі. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України*. 2013. С. 469 – 476.
4. Gratton L. Rise of Employer Brand Research. *Hot Spots Movement*. 2013.

Ориненко Яна, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) освітнього рівня I курс, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

Кузьменко Ольга, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, фінансів та бізнес-адміністрування, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

СИСТЕМНЕ МИСЛЕННЯ В МЕНЕДЖМЕНТІ

В сучасному світі все становлять системи. Кожна людина – дерево – комплексне угруповання. На реальне життя, чи то навіть на корпорацію можна дивитися через різні призми теорії, і кожна є особливою та має право на існування. Саме системне бачення, на нашу думку, дозволить вирішувати більшу частину

недоліків, адже саме воно навчає справлятися не тільки з зовнішніми проблемами, а й із внутрішніми, оптика бачення дозволяє мати ширше розуміння всього.

На просторах Інтернету можна знайти багато тестів на уважність, як же вони пов'язані з системним мисленням? Дослідження серед знайомих шляхом опитування показало, що понад 50% з них дали неправильні відповіді. Чому так, та як це пов'язати з темою? В сучасному глобалізованому світі люди вже навчилися видобувати нафту, літати в космос, але не дивлячись на ці досягнення ми все ж маємо проблему з голодом, нерівністю людей в доходах, розвитком невиліковних хвороб. Це відбувається саме тому, що люди звикли звертати свою увагу виключно на глобальних проблемах ззовні, про ситуацію всередині ніхто серйозно не задумується, а саме вони і формують ці катастрофи. Саме так і в цьому опитуванні, вони побачили виділені об'єкти, не приділивши увагу усім компонентам.

Система – це набір цілісностей (клітини, молекули, люди), утворених з різних компонентів, дій, чинників, кожен фактор в ній має своє місце та роль. В ній існують теорії сформовані з структурних та поведінкових схем, вони і дають можливість перебудувати з слабких результатів на більш суттєві [1]. Враховуючи те, що світ швидко змінюється – це нам допоможе бачити широке коло виборів, що нам доступні. Це коло продукує власну схему, але вона може бути зруйнована через якісь дії, навіть не суттєві. Наприклад СРСР, вони завжди намагались створити «ідеальну картинку», не звертаючи уваги на реальні проблеми і намагались побудувати власну радянську систему, яка лише приносила шкоду, шукала «кнопку керування» і в кінці-кінців розвалилась. Важливо розуміти, що для того щоб прокласти успішну доріжку будь-якої справи потрібно знайти зв'язок між причиною та наслідком. Вміння чи то просто прагнення для досягнення буде недостатньо, навіть людина без досвіду, але з правильно налаштованим мисленням може прийти швидше до успіху, чим людина з багаторічною практикою.

Коли люди зосереджуються на зовнішніх чинниках, вони долають безліч проблем, але при цьому через те, що вони вбудовані в більші системи, деякі з цих «розв'язків» просто стали новими проблемами, а деякі, вочевидь, містяться у внутрішній структурі. Ніхто навмисне не створює це, але вони існують, і рішення прийде лише тоді, коли ми припинимо шукати винуватців, а визнаємо систему, як саме джерело, і віднайдемо мудрість її перебудувати. Вчені називають ці чинники «архетипами», і вони відповідальні відтепер за потенційно небезпечні і непохитні ситуації. І лише коли знайти важільні точки цих архетипів, ми зможемо зробити корективи в цілому. Це можна використовувати не тільки в масштабних цілях, а також задля позитивних змін в собі [2].

Нами встановлено, що системне мислення може стати *hard skills* будь-якого лідера, тобто він з легкістю зможе мати цілісність в своїй команді та досягати цілей, просто зважаючи на елементи. Суфійська притча говорить: «Ви вважаєте, що раз ви розумієте «один», то розумієте і «два», бо один та один буде два. Однак забуваєте: маєте також розуміти «та». І дійсно, лиш звернувши увагу на взаємозв'язки, можна вирішити ситуацію.

Людина дуже обмежена у своєму сприйнятті, а от системне бачення дозволить уявити світ більш обширно, а управителям – сприймати проблеми у повному обсязі. Закономірно прокладаючи шлях, можливо досягнути великого розвитку. Менеджер – це лідер, який має завжди прокладати впевнений шлях до успіху, а з плином часу полотно нашого існування стає все щільнішим. Через це впливає безліч питань, на які легше буде відповісти використовуючи ці навички. За допомогою схем можна знайти де виникла проблема, діяти відповідально та взаємодіяти зі структурами так, що наші дії поглиблять чи значно покращать ситуацію, та активніше знайдеться відповідь на внутрішню будову.

Загалом опанувавши дану сферу, окрім чіткого схематичного планування, будуть розвиватися навички тайм-менеджменту. Створювати списки задач, поділяти їх, формувати цілі – це звички, які обов’язково будуть набуті. Звичайно не існує людини, яка знала все б досконало, але варто бути чесним в першу чергу перед самим собою, у світі складних систем недоцільно рватися вперед, варто до всього йти шляхом експериментів та помилок. Ми все життя потребуємо постійного навчання, тому помилки – малі кроки до великого успіху.

Встановлено, що системне мислення є дуже складною, але водночас цікавою темою для подальших досліджень, поглибившись можна знайти відповіді на різні внутрішні питання та досягти великого успіху в кар’єрі. На правильний шлях не завжди будуть направляти нас схеми, однак вони можуть підвести нас за межі людського духу та показати результат.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Донелла Медовз Мистецтво мислити системно Vivat. – 2023.- 304 с.
2. Джозеф О'Конор, Ієн Макдермотт Системне мислення. Пошук неординарних творчих рішень. – 2018. – 240 с.

Секція 5.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТУРИЗМУ ТА СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК

Анчева Ольга, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) освітнього рівня, 4 курс, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

Алексєєнко-Лемовська Людмила, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри туризму та соціально-гуманітарних дисциплін, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

КОНФЛІКТИ У СІМ'Ї: ПСИХОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПОДОЛАННЯ

Сімейні конфлікти є природною частиною спільного життя, оскільки кожна людина унікальна зі своїми потребами, цінностями та поглядами. Проте тривалі конфлікти можуть руйнувати емоційний зв'язок між членами родини та створювати хронічну напругу.

Причини сімейних конфліктів:

- незадоволені потреби – кожен член родини має свої емоційні, фізичні та психологічні потреби, і коли ці потреби залишаються без уваги або задовольняються не повністю, це може призвести до непорозумінь та конфліктів;
- різні цінності та переконання – члени родини можуть мати різні уявлення про те, що правильно, а що ні, і це може викликати розбіжності у питаннях виховання дітей, розподілу обов'язків, фінансових рішень тощо;
- погана комунікація – часто конфлікти виникають через неправильне спілкування, а невміння висловлювати свої думки та емоції або неправильно зрозуміти інших може посилювати напругу;
- ролі та відповідальності – коли обов'язки у сім'ї не чітко розподілені або коли один з членів родини відчуває, що на нього накладено занадто багато відповідальності, це також може стати причиною конфліктів;
- стрес та зовнішні чинники – фінансові труднощі, робочі проблеми, здоров'я або інші зовнішні фактори можуть посилювати конфлікти в сім'ї, оскільки вони впливають на емоційний стан кожного з її членів.

Серед психологічних підходів до подолання сімейних конфліктів науковці виділяють:

1. Системний підхід, що розглядає сім'ю як єдину систему, де кожен її член взаємодіє з іншими. Зміна поведінки одного члена родини впливає на всю сім'ю. Даний підхід акцентує увагу на важливості ролей і динаміки взаємодії між членами сім'ї. Основна ідея полягає в тому, щоб не звинувачувати когось одного, а шукати причини конфліктів у структурі взаємодії та знаходити спільні рішення.

При застосуванні системного підходу сімейний терапевт допомагає учасникам конфлікту розуміти свої ролі в сімейній динаміці та вносити зміни, які сприятимуть гармонії. Важливою є ідея, що кожен член сім'ї впливає на загальний емоційний клімат [1].

2. Когнітивно-поведінковий підхід допомагає людям розвивати навички вирішення проблем, покращувати комунікацію та розуміти, як їхні думки і поведінка можуть сприяти виникненню або вирішенню конфлікту [5, С. 2].

Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) допомагає членам сім'ї розпізнавати свої негативні думки та переконання, що можуть впливати на поведінку під час конфліктів. КПТ фокусується на зміні мислення та поведінкових реакцій, які сприяють уникненню конфліктних ситуацій або їхньому конструктивному вирішенню.

3. Емоційно-фокусована терапія (ЕФТ) спрямована на роботу з емоціями, які є основою конфліктів. Вона допомагає членам сім'ї визнати та висловити свої справжні почуття, які часто залишаються прихованими за агресією, мовчанням або униканням. Такий підхід допомагає людям навчитися відкрито спілкуватися про свої почуття та потреби, що знижує емоційну напругу.

Основна мета ЕФТ полягає в тому, щоб зміцнити емоційний зв'язок між членами сім'ї, створюючи більше довіри та взаєморозуміння.

4. Медіація є практичним підходом до подолання конфліктів, у якому третя нейтральна сторона (медіатор) допомагає сторонам досягти домовленостей. Медіатор виступає як посередник, який сприяє конструктивному діалогу між членами сім'ї. Доволі часто представлений підхід використовується у випадках, коли конфлікти вже досягли критичної точки і сторонам важко знайти рішення самостійно.

Медіація не намагається вирішити проблему за учасників, а допомагає їм знайти компромісні рішення, зберігаючи при цьому повагу до думки кожного [3].

5. Підхід ненасильницької комунікації (НК) розроблений Маршаллом Розенбергом і базується на тому, що кожна людина має потреби, які стоять за її поведінкою. НК вчить виражати свої потреби та емоції без звинувачень і конфронтації, а також уважно слухати інших [4].

Основні етапи ненасильницької комунікації включають:

- описування конкретних дій, які викликали емоції;
- висловлення своїх почуттів;
- усвідомлення та вираження своїх потреб;
- формулювання конкретного запиту, що допоможе уникнути конфлікту в майбутньому [2].

Підхід ненасильницької комунікації допомагає членам сім'ї навчитися відкрито і безпечно спілкуватися, не загострюючи ситуацію.

Стратегії для запобігання та подолання конфліктів передбачають:

1. відкрити комунікацію, адже чесне та відкрите спілкування дозволяє вирішувати проблеми на ранніх стадіях, перш ніж вони переростуть у серйозні конфлікти;

2. емпатію та взаєморозуміння, оскільки вміння поставити себе на місце іншого члена сім'ї допомагає краще зрозуміти його почуття та потреби;

3. компроміс – як готовність поступатися та знаходити спільні рішення, що є ключем до успішного подолання конфліктів;

4. контроль емоцій – через те, що навички регуляції емоцій дозволяють уникати імпульсивних дій, які можуть посилити конфлікт.

Отже, конфлікти в сім'ї — це невід'ємна частина життя, однак їх можна конструктивно вирішувати за допомогою правильних підходів. Психологічні методи, такі як: системний підхід, КПТ, емоційно-фокусована терапія, медіація та ненасильницька комунікація, допомагають сім'ям вирішувати конфлікти, зберігаючи при цьому здорову атмосферу та емоційний зв'язок.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Bowen M. Family Therapy in Clinical Practice // Murray Bowen. 1985. 584 p.
2. Minuchin S., Fishman H. Family Therapy Techniques // Salvador Minuchin, H. Charles Fishman. 1981. 303 p.
3. Nichols M. P., Davis S. D. Family Therapy: Concepts and Methods // Michael P. Nichols, Sean Davis. Publisher Pearson. 2017. 473 p.
4. Lebow J. L. Integrative family therapy: An overview of major issues. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*. 1987. № 24 (3S). P. 584–594. <https://doi.org/10.1037/h0085756>.
5. Epstein N. B., Baucom, D. H. Enhanced Cognitive-Behavioral Therapy for Couples: A Contextual Approach // Norman B. Epstein, Donald H. Baucom. Amer Psychological Assn. 1st Edition. 2002. 764 p.

Безверхий Денис, здобувач початкової вищої освіти, 2 курс, відокремлений структурний підрозділ «Ірпінський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України», м. Ірпінь.
Куракіна Олена, викладач, відокремлений структурний підрозділ «Ірпінський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України», м. Ірпінь.

ЗНИЩЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ПАМ'ЯТОК ПІД ЧАС УКРАЇНО-РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ

24 лютого 2022 року почалося повномасштабне вторгнення Російської Федерації на українські землі, що призвело до повноцінної війни України з Росією, яка за оцінками експертів є найкривавішою війною в Європі з часів Другої світової війни. Бойові дії велися на території 11 областей, у зв'язку з чим за період з 2022 року і по сьогодні багато історичних та культурних пам'яток було знищено або пошкоджено. Ця проблема турбує багатьох українських та європейських наукових, і навіть комітет всесвітньої спадщини ЮНЕСКО 25 липня 2024 року закликав

Російську Федерацію утриматись від дій які б завдавали шкоди культурним об'єктам, та культурній спадщині України. [1,2]

25 червня 2023 року, Міністерство культури та інформполітики України нарахувало 664 пошкоджені або зруйновані об'єкти культурної спадщини України, до числа яких входять 397 пам'яток архітектури й містобудування, 179 пам'яток історії, 18 історії монументального мистецтва, 17 містобудування і монументального мистецтва та 16 об'єктів археології. За приблизними оцінками експертів на відбудування потрібно близько 100 мільярдів доларів, але також не можна забувати, що ця статистика зараховує лише ті пам'ятки, які наразі знаходяться на підконтрольних Україною територіях, тому наразі інформація про стан нашої культурної спадщини на тимчасово окупованих територіях Донбасу та Криму, на жаль, в повному обсязі недоступна. [4]

Згідно з наявною на даний момент інформацією, російські ракети пошкодили щонайменше 23 великі музеї, а також невідому кількість менших музеїв при навчальних та адміністративних закладах, в число яких входять Меморіальний центр Голокосту Бабин Яр у Києві, Військово-історичний музей в Чернігові, Маріупольський краєзнавчий музей та інші заклади. Не варто також забувати про пограбування цих самих музеїв, так наприклад з трьох найбільших музеїв Маріуполя до Росії та «Донецької Народної Республіки» було вивезено більше двох тисяч експонатів, серед яких були відомі картини Івана Айвазовського. [1,3]

Щодо релігійних об'єктів, то тільки після першого місяця війни Державна служба України з етнополітики та свободи совісті повідомила про 59 пошкоджених або повністю знищених релігійних споруд. Уже 4 вересня це число виросло до 169. Більшість з цих пам'яток були православними церквами, такими як Святогірська лавра УПЦ МП, Храм пророка Іллі та апостола Андрія Первозваного, Свято-Христо-Різдвяний кафедральний собор Сєверодонецьку. Також не можна забути про Вознесенську церкву в Лукашівці, яка використовувалась як штаб окупантів, та зазнала значної шкоди. Також 1 березня 2022 року у Харкові окупантами було обстріляна будівля курії Харківсько-Запорозької дієцезії Римо-Католицької церкви. [1,4]

В Україні постраждали також і бібліотеки, станом на 24 червня 2022 року було підтверджено пошкодження або повне знищення принаймні 122 з них. Наприклад, були пошкодженні Центральна наукова бібліотека університету імені Каразіна, Центральна міська бібліотека імені Коцюбинського, Центральна бібліотека імені Маяковського, а Центральна публічна бібліотека Вугледарської міської громади повністю згоріла. На 2022 рік щонайменше 21 українська бібліотека залишилась без жодного документа. [1]

Серед всіх областей найбільше постраждалих об'єктів культури (а саме 130 і 108 відповідно) було зафіксовано в Донецькій та Харківській областях, серед найвідоміших прикладів знищених об'єктів можна згадати Лисичанську гімназію, яка була збудована в XIX сторіччі та пережила I та II світові війни і навіть бої за місто в 2014 році. Але 1 травня 2022 року, російська армія відкрила по закладу вогонь що призвело до пожежі в наслідок якої гімназія повністю згоріла. [3]

Ще одною втратою на Донеччині є Донецький академічний обласний драматичний театр в Маріуполі. На початку повномасштабного вторгнення, великий театр використовувався як сховище для цивільних, тому коли 16 березня у споруду влучила бомба, близько тисячі людей опинились під завалами, деякі з них назавжди. [3]

Якщо говорити про Харківщину, складно не згадати про Харківський національний технічний університет імені Василенка, на території якого влучила ракета зенітно-ракетного комплексу С-300, внаслідок чого один з корпусів університету, який було побудовано ще в 1877 році, був зруйнований, а на території двору закладу утворилася величезна вирва. У селі Сквородинівка був знищений Національний музей Григорія Сковороди, одного з найвідоміших філософів та поетів України. Внаслідок влучання ракети було знищено видання його творів, пов'язані з ним картини, і навіть деякі особисті речі Сковороди. [3]

У висновку можна сказати, що Росія знищувала, знищує і буде знищувати наші культурні пам'ятки, якщо цьому не завадити. Для того щоб руйнування нашої історії, культури та ідентичності закінчилось, Україні потрібні не занепокоєння від міжнародних організацій ЮНЕСКО та інших, їй потрібно озброєння для наших військових та більше систем ППО та літаків, щоб завадити щоденним обстрілам Росії. Потрібно пам'ятати що кількість знищених об'єктів будуть тільки рости з кожним днем цієї «спеціальної воєнної операції», тому найкращим рішенням проблеми знищення нашої культурної спадщини буде якнайскоріше закінчення війни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Українська культурна спадщина під час російського вторгнення (2022) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_культурна_спадщина_під_час_російського_вторгнення_\(2022\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_культурна_спадщина_під_час_російського_вторгнення_(2022))
2. Знищення української культурної спадщини: Комітет ЮНЕСКО вперше рішуче засудив дії Росії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3888930-znisenna-ukrainskoi-kulturnoi-spadsini-komitet-unesko-vperse-risuce-zasudiv-dii-rosii.html>.
3. 18 пам'яток української архітектури, які зруйнувала росія [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://rubryka.com/article/18-pamyatok-arhitektury-yaki-zrujnuvala-rosiya/>.
4. В Україні пошкоджено 664 об'єкти культурної спадщини внаслідок вторгнення — МКІП [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://suspilne.media/culture/532069-v-ukraini-poskodzeno-664-obekti-kulturnoi-spadsini-vnaslidok-vtorgnenna-mkip/>.

Гордуладзе Євгенія, здобувачка початкової вищої освіти, 2 курс, відокремлений структурний підрозділ «Ірпінський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України», м. Ірпінь.
Куракіна Олена, викладач, відокремлений структурний підрозділ «Ірпінський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України», м. Ірпінь.

ПРОБЛЕМАТИКА ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Туристична галузь України, яка колись була динамічним сектором економіки, зараз перебуває в руїнах. Російська агресія завдала нищівного удару по туристичній інфраструктурі України, перетворивши колись популярні курорти на зону бойових дій, знищивши пам'ятки архітектури та історії, погубивши нашу неймовірну природу. Ця трагедія не лише позбавила мільйони українців джерела доходу, можливості розвивати туризм в своїй країні та відпочивати на рідній землі, а й завдала значних збитків державному бюджету.

Згідно з дослідженням UC.Market, доходи від туризму в Україні зросли майже на 30%, а згідно з тим же дослідженням UC.Market, найменші доходи були в Миколаївській та Херсонській областях через вплив бойових дій. За даними Державного агентства розвитку туризму, за перші два квартали 2024 року туристична сфера сплатила до бюджету 1,25 мільярда гривень, що майже на 25% більше порівняно з 1,09 мільярда гривень у 2021 році та зросло на 900 мільйонів гривень на 39% порівняно з аналогічним періодом 2023 року. У 2023 році дохід туристичних компаній зростає на понад 18% порівняно з 2021 роком. У 2024 році галузь продовжує розвиватися, у першому півріччі зростання склало майже 29% порівняно з першим півріччям 2023 року. У 2023 році загальний дохід від туризму в Україні сягнув 16,3 мільярда гривень, що на понад 18% більше, ніж у 2021 році (13,8 мільярда гривень). Це збільшення пов'язане зі складнощами поїздок за кордон (особливо для чоловіків) і збільшенням внутрішнього туризму через транспортні проблеми. Як бачимо з цього дослідження, найнижчі доходи в Херсонській та Миколаївській областях, і все це через бойові дії в цьому регіоні.[3]

Прикладом знищеного туризму на Херсонщині є унікальний заповідник Асканія-Нова. Вона була перлиною української природи, однією з найбільших степових заповідників Європи, а найголовніше популярною туристичною точкою. Тільки за січень-вересень 2021 року платники податків селищної громади Асканія-Нова сплатили до державного бюджету України 23,2 мільйона гривень податків. Про це повідомляє відділ з координації та моніторингу бюджетних надходжень ГУ ДПС у Херсонській області, АР Крим та м. Севастополі. Її 33 000 га степів та унікальний зоопарк щорічно приваблювали близько 140 000

відвідувачів. Російська агресія перетворила цей науковий центр та туристичну Мекку на зону бойових дій, загрожуючи існуванню рідкісних видів тварин, таких як кулан, сайгак та африканська антилопа. [1;4]

З перших днів війни заповідна зона опинилася під загрозою. Незважаючи на окупацію, співробітники заповідника продовжували працювати, доглядаючи за тваринами. Російські війська чинили тиск, погрожували та залякували працівників, зокрема, директора Віктора Шаповала та заступницю Наталію Корінець. 20 березня 2023 року окупанти повністю захопили заповідник, встановивши свою адміністрацію.[2]

Починаючи з лютого 2022 року, заповідник кілька разів зазнавав пожеж, в результаті яких вигоріли тисячі гектарів цінних степів. Велика пожежа минулої осені завдала особливої шкоди заповідникам «Стара» та «Успенівка». Російські військові дії також спричинили значні руйнування. Вибухи, постріли та пересування військової техніки вбили тварин, зруйнували паркани та іншу інфраструктуру. Стрес від постійних обстрілів призвів до того, що коні Пржевальського абортували, а антилопи тікали за огорожі; 27 ему і один нанду загинули в лютому 2023 року. Російські пропагандисти намагаються приховати масштаби знищення, стверджуючи, що кількість тварин, занесених до Червоної книги, збільшилася. Однак реальність протилежна: заповідник потерпає від екологічної руйнації. Окупація Асканії-Нової мала руйнівні наслідки для унікальної екосистеми заповідника. Втрата біорізноманіття, знищення середовищ існування рослин і тварин, загибель рідкісних видів - це лише деякі з проблем, з якими стикається заповідник. [2]

У висновку скажу, що російська агресія завдала непоправної шкоди туристичній галузі України та її природним багатствам. Заповідник «Асканія-Нова» став одним із символів цієї руйнації. Окупація, пожежі, знищення інфраструктури та загибель тварин перетворили цей унікальний куточок природи на поле бою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Чи знищили \"Асканію-Нову\": що насправді відбувається в окупованому заповіднику [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://tsn.ua/ukrayina/chi-znischili-askaniyu-novu-scho-naspravdi-vidbuvayetsya-v-okupovanomu-zapovidniku-2644224.html>.

2. Степ під загрозою. Що відбувається в окупованому заповіднику «Асканія-Нова»? [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://svidomi.in.ua/page/step-pid-zahrozoiu-shcho-vidbuvaietsia-v-okupovanomu-zapovidnyku-askaniia-nova>.

3. Готелі та курорти: як війна змінила дохідність туристичного сектору на півдні країни [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://intent.press/news/economy/2024/goteli-ta-kurorti-yak-vijna-zminila-dohidnist-turistichnogo-sektoru-na-pivdni-krayini/>.

4. Від платників Асканії - Нова громади держбюджет отримав більш як 23 мільйони гривень [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://kherson.tax.gov.ua/media-ark/local-news/515913.html>

Євтушенко Анастасія, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) освітнього рівня, 4 курс, Міжнародний європейський університет, м. Київ
Алексєєнко-Лемовська Людмила, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри туризму та соціально-гуманітарних дисциплін, Міжнародний європейський університет, м. Київ

СІМЕЙНІ РОЛІ ТА ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У сучасному суспільстві спостерігається усвідомлення недоречності використання та, взагалі, існування більшості гендерних стереотипів через неможливість створення однакових можливостей для розвитку різноманітних груп суспільства. Розуміння та ставлення до таких понять, як стать, гендер та споріднених термінів, однозначно змінилося протягом останніх років.

Однак, впровадження модифікованих переконань відбувається повільно через опір традиційних укорінених норм. Детермінантою змін виступає зростаюча увага людей до власних почуттів і бажань, а не сліпе слідування усталеним представленням про наші обов'язки та відповідальності.

Разом з прямим впливом гендерних стереотипів на розвиток дітей та їх доросле життя, значну роль відіграє ставлення батьків до вибору їх нащадками відмінної гендерної вираженості.

Важливими поняттями для цієї теми є:

- **стать** – характеристика, зумовлена структурою генів, що визначають поділ на чоловіків та жінок за відмінністю анатомо-фізіологічних ознак організму;
- **гендер** – соціально закріплені ролі, поведінка, діяльність і характерні ознаки, які певне суспільство вважає належним для жінок і чоловіків;
- **гендерні стереотипи** – надмірно узагальнені переконання щодо характеристик індивідів виключно на основі їхньої статі, незалежно від фактичної різноманітності серед членів різних гендерних груп [2, С. 2];
- **гендерна роль** – вид соціальної ролі: набір норм, очікуваних зразків поведінки, діяльностей, атрибутів (характерних рис), що приписуються як «притаманні» чоловікам і жінкам.

Сімейне коло – це перший щабель на шляху соціалізації дитини. У цьому процесі головними факторами навчання коректному поведінку в суспільстві є не тільки нарочитість батьків в цій справі, а також підсвідоме наслідування меншими моделям поведінки старших.

Традиційні погляди на шлюбно-сімейне життя включає конкретне розподілення ролей між подружжям. Так, прийнято вважати, що жінка відповідальна за затишок у домі та виховання дітей. У той час, як функції чоловіка складають матеріальне забезпечення родини.

На сьогодні відпадає необхідність підтримувати такі погляди, адже жінки

отримали можливість займати те саме положення в професійній сфері, що й протилежна стать.

Наслідком стає спостереження дітей за тим, що виконання домашніх обов'язків не визначає їх як хлопчика або дівчинку, а відноситься до гендерно-нейтральних занять. Незважаючи на це, виробництво іграшок чітко розмежовує, що саме підпадає під кожну категорію. Чіткий поділ лімітує розвиток навичок, на які певна категорія іграшок не зорієнтована, зменшує цікавість та інтерес до нетрадиційних активностей. Зброя, автомобілі, конструктори з використанням широкого спектру кольорів, крім рожевих, підходить для хлопчиків. Виготовлення товарів для дівчат складають ляльки, посуд в мініатюрному вигляді, косметика тощо. Існує чіткий зв'язок між представленнями ролі чоловіка та жінки в суспільстві та гендерно орієнтованими іграшками.

Біологічні теорії формування гендерної ідентичності стверджують, що дитина здатна віднести себе до певного гендеру без впливу соціальних структур. Методологічний прогрес у вивченні біологічних основ статевих відмінностей висвітлює механізми, що впливають на розвиток статі протягом життя [5].

Відповідно до теорії соціального навчання Альберта Бандури [1], діти навчаються поведінки за допомогою спостереження та моделювання. Саме це й відбувається під час гри. Діти слідкують за діями батьків і впроваджують відповідні ролі в ігрову діяльність. Вона нагадує заняття, якими дорослі займаються в повсякденному житті. А експеримент з лялькою Бобо висвітлює значний вплив поведінки дорослого на дитину тієї самої ж статі.

Взаємодія батьків з дітьми обох статей відрізняється. Хлопців залучають в більш рухливі та грубі ігри, заохочують до емоційної стриманості та й до них не проявляють відкрито любов. Широко обговорювані теми з дівчатами стосуються їх зовнішнього вигляду, охайності, вибору кольорів та типу одягу.

Виходячи з цього, не дивно, що вважається, нібито жінки говорять більше ніж чоловіки, або, що мода стоїть в пріоритеті. Вже в процесі розвитку тільки це й було центральною проблемою в житті. Заперечення будь-якого прояву емоцій зі сторони хлопців унеможлиблює їх вираження при створенні власної сім'ї, що призводить до сварок через нездатність проявляти власні почуття. Дорослішаючи, дівчат раніше переконували, що їх інтелектуальні здібності поступаються хлопцям. Така диспозиція призводить до відсутності амбіцій, бажання досягти більшого через невивчення впевненості в своїх здібностях.

Сьогодні як чоловіки, так і жінки мають можливість здобувати освіту за однакових умов, однак досі деякі переконані, що математичні здібності більш розвинені у хлопців. Хоча жінки здобули право займати посади на рівні з чоловіками, вони все одно отримують критику за вибір кар'єри, а не сімейного щастя.

Різні стилі виховання мають відмінний ефект на сприйняття та засвоєння батьківських настанов і усвідомлення власної автономності.

Авторитарний стиль характеризується чіткими правилами за умови покарання за їх недотримання. З погляду на це, приклад та настанови батьків щодо гендерних можливостей будуть обмежувати дитину в самостійному дослідженні себе та світу. Вона зобов'язана прийняти переконання старших і поводитись

відповідно.

Наукові дослідження розкривають вплив батька на доньку, який є сильнішим, ніж інші стосунки в сім'ї. Строгі вимоги до дотримання правил призводять до того, щодонька в дорослому віці має негативне бачення жіночої ролі та жіночності в цілому.

Авторитетний стиль ділить між собою як встановлення норм, прислуховування до пропозицій дитини, так і емоційну підтримку. Батьки демонструють положення сімейних ролей та покладають надії на моделювання такого ж патерну поведінки від своїх нащадків. Проте, відсутні засудження в разі невідповідності батьківським очікуванням.

Ліберальний стиль дозволяє дитині дотримуватись власних бачень без лімітів зі сторони дорослих.

Отже, ми вважаємо, що відсутність гендерних стереотипів дозволить дітям обирати шлях у житті, не узгоджуючи свій вибір з очікуваннями та правилами суспільства. Роль батьків має заключатись у підтримці дитини з метою досягти максимальних результатів із наявними задатками, а не обмежувати розвиток, ґрунтуючись на гендерну приналежність. Існування стереотипів представляє помилкові уявлення про ті чи інші групи людей, не доводячи їх достовірність.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Bandura, A. (1971). Social Learning Theory. New York : General Learning Press. http://www.asecib.ase.ro/mps/Bandura_SocialLearningTheory.pdf.
2. Biwen Tu, (2022). The Effect of Different Paternal Parenting Styles have on Daughter's Gender Identity and Gender Role Attitudes Formation. Proceedings of the 2022 5th International Conference on Humanities Education and Social Sciences.
3. Dennis Coon, John O. Mitterer, (2013). Introduction to Psychology: Gateway to Mind and Behavior. Wadsworth, Cengage Learning.
4. John C. Chrisler, Donald R. McCreary, (2010). Handbook of Gender Research in Psychology. Springer Science + Business Media.
5. Pasterski V., Bibonas D. (2022). Biological Approaches to Studying Gender Development. Gender and Sexuality Development. P. 73-99. http://www.doi:10.1007/978-3-030-84273-4_3.

Журавель Максим, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) освітнього рівня, 4 курс, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

Алексєєнко-Лемовська Людмила, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри туризму та соціально-гуманітарних дисциплін, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА СФЕРУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ, НАСЛІДКИ, ПРОГНОЗИ

Пандемія COVID-19 стала одним із найбільших викликів для світової економіки та суспільства. Сфера туризму опинилася в числі найбільш постраждалих галузей, оскільки закриття кордонів, карантинні обмеження та обмеження на пересування значно знизили кількість туристичних потоків.

За визначенням Всесвітньої туристичної організації UNWTO, оскільки світ зіткнувся з безпрецедентною глобальною надзвичайною ситуацією у сфері охорони здоров'я, соціальною та економічною пандемією COVID-19, подорожі та туризм стали одними з найбільш постраждалих секторів [5]. Туристичні потоки скоротилися на 74% (за даними UNWTO), що зумовило величезні фінансові втрати для країн з високою залежністю від туризму, зокрема України.

Катастрофічне падіння попиту на туристичні послуги спричинило закриття міждержавних кордонів, падіння обсягів повітряних міжнародних перевезень, зупинення роботи готелів та закладів розваг, обмеження роботи закладів харчування, зростання безробіття, скорочення доходів та заощаджень споживачів, зміна структури споживання, обмеження свободи на пересування людей, небезпека захворіти на коронавірус і висока невизначеність [2, С. 20].

Український туристичний сектор також зазнав серйозних ударів, що вплинуло на економічні показники, зайнятість та інфраструктуру. Адже туристична галузь України традиційно має важливе значення для економічного розвитку регіонів, особливо для Карпат, Чорноморського узбережжя та інших популярних туристичних зон. Пандемія поставила під загрозу тисячі робочих місць у малих і середніх підприємствах, які залежать від туризму.

Наукові дослідження підтверджують, що найбільший вплив карантинні обмеження та бар'єри перетину державних кордонів мали на потоки виїзних туристів, від чого постраждав бізнес туристичних компаній, діяльність яких спрямована на закордонний ринок туристичних послуг, а внутрішній туризм в Україні перебував у кризовому стані ще до початку пандемії, що викликала низка причин: нерозвинута і застаріла туристична інфраструктура, тінізація ринку туристичних послуг, незадовільна якість транспортного сполучення з туристичними локаціями тощо [4, С. 641].

Вітчизняні вчені зауважують, що кожна країна самостійно вирішувала, які заходи запроваджувати в залежності від економічної міцності та важливості туристичного сектору для економіки, однак, пандемія показала і інші проблеми

туризму, адже, у випадку надзвичайних ситуацій незахищеними залишаються безпосередньо туристи, оскільки немає єдиних міжнародних документів, які б регламентували дії державних органів, туристичних та страхових компаній. З метою мінімізації проблеми UNWTO розробив Міжнародний код із захисту туристів, хоча цей документ має рекомендаційний характер [3, С. 178].

Визначаючи значний негативний вплив, що відчула туристична галузь, науковці обґрунтовують висновки щодо стимулювання позитивних зрушень у різних сферах, що здатні перевести туристичну сферу на новий рівень розвитку – на протипагу негативним наслідкам, які може принести пандемія (зокрема, це питання безпеки та гігієни, підтримка сталого розвитку, використання новітніх інформаційних технологій в туристичній сфері тощо) [1, С. 23].

Дослідження Світового банку підтверджують зміни у туристичних уподобаннях споживачів, зокрема зростання інтересу до внутрішнього туризму та індивідуальних подорожей, що може стати можливістю для відновлення галузі у постпандемічний період. За даними World Travel & Tourism Council (WTTC), епоха постпандемічного туризму характеризується зростаючим попитом на безпечні, екологічно чисті подорожі та тури, які дозволяють уникати великих скупчень людей. Також пандемія змінила тенденції у споживанні туристичних послуг. Зокрема, зросла популярність внутрішнього туризму та індивідуальних подорожей.

Пандемія COVID-19, таким чином, стала серйозним випробуванням для туристичної галузі в Україні, проте вона також відкрила нові можливості для розвитку, зокрема через внутрішній туризм та інноваційні рішення. Відновлення галузі потребує комплексного підходу, що включатиме державну підтримку, диджиталізацію та адаптацію до нових умов глобального туризму.

Державна підтримка туристичного сектору є ключовою для його відновлення, і багато країн, зокрема Україна, запровадили програми фінансової допомоги, пільгового кредитування та податкових полегшень для туристичних підприємств. Перспективи відновлення туризму в Україні залежать від глобальної економічної стабільності та адаптації бізнесу до нових умов, включаючи диджиталізацію та розвиток безпечних туристичних продуктів (WTTC, 2021). А внутрішній туризм може стати рушійною силою для відновлення українського туризму у найближчі роки, з огляду на зростаючий інтерес до екологічних та індивідуальних подорожей серед туристів (Державна служба статистики України, 2021).

Отже, пандемія COVID-19 значно вплинула на туристичну сферу України, викликавши серйозні проблеми, які вимагали швидкої адаптації та нових рішень. Зміни в поведінці туристів і зростання значення цифрових технологій створюють нові виклики та можливості для галузі. Подальший розвиток внутрішнього туризму, адаптація до нових умов та впровадження інноваційних підходів можуть сприяти швидшому відновленню та забезпеченню стійкого розвитку туристичної індустрії в майбутньому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кіш Г. В. Вплив пандемії COVID-19 на туристичну сферу. *Економічні студії*. 2021. Випуск 2 (32). С. 23-26.

2. Наумова О., Наумова М. Туристична галузь в умовах пандемії COVID-19 та змін клімату: виклики та перспективи. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. № 4 (68). С. 20-27. Режим доступу: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-68-20-27>

3. Тонкошкур М. В., Оболенцева Л. В., Абрамов В. В. Заходи щодо подолання негативного впливу на туристичний бізнес пандемії COVID-19: світовий досвід. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2022. № 4(83). С. 178-184. Режим доступу: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2022.4.26>.

4. Шерстюк Р. Вплив пандемії COVID-19 на розвиток туризму в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення / Р. Шерстюк, О. Владимир, П. Дудкін, О. Дудкіна // Соціально-економічні проблеми і держава. 2021. Вип. 2 (25). С. 641-652. Режим доступу: http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2021/21_srsiv.pdf.

5. World Tourism Organization UNWTO. Режим доступу: <https://www.unwto.org/>.

Завацька Софія, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) освітнього рівня, 4 курс, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

Алексєєнко-Лемовська Людмила, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри туризму та соціально-гуманітарних дисциплін, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МАРКЕТИНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ТУРИСТИЧНІЙ ІНДУСТРІЇ

Сучасна туристична індустрія розвивається в умовах високої конкуренції та швидкої цифрової трансформації. Задля залучення клієнтів і підвищення рівня обслуговування компанії все частіше застосовують інноваційні маркетингові технології, що дозволяє їм не лише оптимізувати процеси, але й формувати більш персоналізовані пропозиції для туристів.

Інноваційні маркетингові технології в туризмі спрямовані на покращення якості та збільшення асортименту туристичного продукту, оптимізацію туристичного менеджменту та розширення інструментарію просування послуг, що сприяє покращенню досвіду подорожей та підвищенню конкурентоспроможності туристичної індустрії [3, С. 181].

Туристичний бізнес за останні роки зазнав суттєвого впливу соціокультурного характеру, а процеси глобалізації в економіці та адаптація економіки до змін стали пріоритетними проблемами науково-економічного дискурсу сучасності – відповідно, постала потреба в актуалізації інструментів, які здатні мінімізувати негативний вплив на економіку в цілому та на туристичний і готельно-ресторанний бізнес зокрема [1, С. 424].

Загалом, поняття «інновації в туризмі» визначається як системні події, які мають якісну новизну, що призводить до позитивних змін і забезпечує стабільне функціонування туристичної галузі; маркетингові інновації в туризмі мають якісну новизну, яка впливає на перспективні напрямки розвитку туризму, удосконалення існуючих турпродуктів, підвищення іміджу та конкурентоспроможності підприємств туристичної галузі [2, С. 97].

Інноваційні маркетингові технології в туризмі включають нові дослідження, підходи послуги – зокрема, цифровий маркетинг, соціальні мережі, використання будь яких даних, маркетингові дослідження та процеси, штучний інтелект тощо.

Однією з основних інноваційних технологій є цифровий маркетинг, що активно застосовується у туристичній індустрії. Так, використання інтернет-платформ, соціальних мереж, контент-маркетингу та Email-розсилок дає змогу досягти широкої аудиторії та залучити нових клієнтів.

Туристичні компанії використовують SEO-оптимізацію, щоб покращити видимість у пошукових системах, а також контекстну рекламу для таргетування потенційних клієнтів.

Віртуальна реальність (VR) та доповнена реальність (AR) стають важливими інструментами для маркетингових кампаній у туризмі. Вони дозволяють потенційним клієнтам здійснити «віртуальну подорож» до місця відпочинку ще до фактичного бронювання (наприклад, користувачі можуть переглядати 360-градусні відео популярних туристичних локацій або взаємодіяти з AR-картами міст). Таким чином, технології доповненої та віртуальної реальності відкривають нові можливості для створення турів і демонстрації туристичних послуг, об'єктів, що підвищує зацікавленість клієнтів

Аналітика великих даних (Big Data) та штучний інтелект (ШІ) відкривають нові можливості для персоналізації туристичних послуг. Так, наприклад, за допомогою аналізу поведінки користувачів, туристичні компанії можуть краще розуміти потреби своїх клієнтів та створювати пропозиції, що відповідають їхнім очікуванням. Використання штучного інтелекту та чат-ботів допомагає автоматично обслуговувати клієнтів та забезпечити швидку відповідь на запити бронювання послуг та надання рекомендацій щодо подорожей.

Соціальні мережі у сучасному світі стали одним із основних каналів комунікації для туристичних компаній. Такі соціальні мережі, як Instagram, Facebook, Twitter, TikTok та інші стають важливими платформами для просування туристичних послуг, вони дають змогу не тільки ділитися контентом, але й взаємодіяти з клієнтами, збирати відгуки та пропонувати спеціальні акції.

Інфлюенс-маркетинг у туризмі також набуває популярності: співпраця з відомими блогерами та мандрівниками допомагає привернути увагу до нових туристичних маршрутів та послуг.

Мобільні додатки дозволяють туристам отримувати доступ до інформації про місця відпочинку, здійснювати бронювання та отримувати персоналізовані рекомендації. Геолокаційний маркетинг, що використовує дані про місцезнаходження користувачів, дає змогу надавати актуальну інформацію про спеціальні пропозиції або туристичні заходи поруч.

Однак, незважаючи на переваги, впровадження інноваційних маркетингових технологій пов'язано з певними викликами, такими як: необхідність інвестування в нові проекти та технології, навчання персоналу та

адаптації до швидких змін у цифровому просторі. Туристична індустрія вимагає багато різних змін і адаптації до нових трендів, а інноваційні маркетингові технології дозволяють підприємствам та бізнесів досягнути по максимуму аудиторії, підвищувати ефективність рекламних кампаній та покращувати якість обслуговування клієнтської бази.

Отже, інноваційні маркетингові технології суттєво змінюють туристичну індустрію, роблячи її більш гнучкою, персоналізованою та орієнтованою на клієнта. Компанії, що впроваджують нові технології, мають значні конкурентні переваги, оскільки здатні швидше адаптуватися до змін ринку та пропонувати кращий сервіс. У майбутньому варто очікувати ще більшого розвитку технологій, які допоможуть зробити подорожі більш комфортними та захопливими.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Балацька Н., Радкевич Л., Робул Ю., Вдовічена О., Стренковська А. Цифрові технології та диджитал-маркетинг: нові можливості для туристичного й готельно-ресторанного бізнесу. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. № 6 (47). С. 424–432. <https://doi.org/10.55643/fcaptr.6.47.2022.3924>.

2. Боднарук О. В. Використання інноваційних маркетингових технологій в туристичній індустрії. *Reporter of the Priazovskyi state technical university Section: Economic sciences*. 2019. № 1 (37). С. 97-104.

3. Виноградова О. В., Ігнатенко О. В., Снітко А. С. Інноваційні маркетингові DIGITAL-технології в туризмі. Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. Сталій розвиток туризму на засадах партнерства: освіта, наука, практика. м. Львів, 23-24 листопада 2023 р.. Львів: ЛТЕУ, 2018. 342 с. С.181-183

Кобзар Дмитро, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) освітнього рівня, 4 курс, Міжнародний європейський університет, м. Київ

Алексєєнко-Лемовська Людмила, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри туризму та соціально-гуманітарних дисциплін, Міжнародний європейський університет, м. Київ

УКРАЇНСЬКІ ОБ'ЄКТИ ЮНЕСКО: ВИКОРИСТАННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ В ТУРИСТИЧНІЙ ГАЛУЗІ

Україна володіє унікальною культурною та природною спадщиною, значна частина якої має міжнародне визнання та включена до списку Світової спадщини ЮНЕСКО. Ці об'єкти є не лише історичними свідченнями розвитку цивілізації, але й важливими ресурсами для туристичної галузі країни. Використання об'єктів ЮНЕСКО з метою популяризації туризму сприяє не лише економічному

зростанню, але й зміцненню національної ідентичності, збереженню культурної спадщини та підвищенню міжнародного іміджу України.

На тлі глобальних тенденцій у сфері туризму, коли все більше мандрівників шукають автентичні та екологічно відповідальні туристичні продукти, українські об'єкти ЮНЕСКО набувають особливої значущості. Їхня інтеграція у туристичну індустрію вимагає комплексного підходу, що поєднує збереження спадщини, розвиток інфраструктури та ефективно просування на внутрішньому і міжнародному ринках.

Сучасні наукові дослідження підтверджують, що в умовах актуальних тенденцій, спрямованість державної політики на покращення та збереження об'єктів ЮНЕСКО впливає на зростання туристичних потоків до країн [3, С. 186].

Основними структурними компонентами спадщини ЮНЕСКО є: Всесвітня культурна і природна спадщина, документальна, підводна культурна, нематеріальна культурна спадщина, які регулюються відповідними міжнародними нормативними документами [4, С. 3].

Об'єкти Всесвітньої культурної, історичної та природної спадщини відіграють важливу роль у розвитку туризму і сприяють підвищенню прибутковості туристської галузі та її позитивного впливу на соціально-економічне становище регіону [2, С. 112].

Вчені наголошують на важливості реалізації можливостей туризму при використанні унікальної культурної та природної спадщини у спосіб, який є екологічно стійким, соціально відповідальним та економічно життєздатним [1].

Використання та популяризація українських об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО мають не тільки історичну та культурну цінність, а й величезний потенціал для розвитку туристичної галузі.

Станом на сьогодні, в Україні налічується сім об'єктів, включених до списку Світової спадщини ЮНЕСКО: Софійський собор і прилеглі монастирські будівлі Києво-Печерської лаври – комплекс є видатним зразком середньовічної архітектури і важливим релігійним центром України; Ансамбль історичного центру Львова – Львів зберіг архітектурну спадщину епохи Ренесансу та бароко, що робить його важливим культурним центром України; Геодезична дуга Струве – міжнародний об'єкт, який символізує співпрацю між кількома країнами, включаючи Україну, у сфері науки; Букові праліси Карпат та старовікові ліси Європи – унікальна природна спадщина, що включає первозданні букові ліси, важливі для біорізноманіття; Резиденція митрополитів Буковини і Далмації в Чернівцях – визначний приклад архітектури кінця ХІХ століття; Дерев'яні церкви Карпатського регіону Польщі та України – об'єкт, що відображає культурну та релігійну спадщину регіону; Херсонес Таврійський – археологічний комплекс, що зберіг залишки давньогрецької та візантійської цивілізацій.

Об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО можуть суттєво підвищити привабливість України як туристичної дестинації. Вони приваблюють не лише внутрішніх туристів, але й іноземних гостей, які цікавляться культурною та історичною спадщиною.

Доцільним вважаємо розробку спеціалізованих туристичних маршрутів, які включають об'єкти ЮНЕСКО – це сприяє залученню туристів. Так, наприклад, організовуються тематичні маршрути «Слідами київських святинь», «Карпатські

скарби» тощо, на яких туристи зможуть побачити Софійський собор, Києво-Печерську лавру, дерев'яні церкви та букові праліси Карпат.

Рекламні кампанії, спрямовані на популяризацію об'єктів ЮНЕСКО, мають великий потенціал. Використання сучасних технологій, таких як віртуальні екскурсії та інтерактивні веб-платформи, дозволяють залучити молодіжну аудиторію та людей з обмеженими можливостями, які не можуть відвідати об'єкти фізично.

Розвиток транспортної та туристичної інфраструктури навколо об'єктів ЮНЕСКО є важливою складовою їх успішної інтеграції в туристичну галузь. Створення комфортних умов для відвідувачів, включаючи готелі, ресторани та інформаційні центри, сприяє збільшенню тривалості перебування туристів у регіоні.

Популяризація об'єктів ЮНЕСКО в Україні стикається з певними викликами та загрозами. Під час повномасштабної російської агресії проти України відбувається цілеспрямоване знищення культурної спадщини.

ЮНЕСКО проводить попередню оцінку шкоди культурним цінностям України різними шляхами перевірки, ці дані регулярно оновлюються. Разом зі своїми партнерськими організаціями ЮНЕСКО розробляє механізм незалежної скоординованої оцінки даних в Україні, включаючи аналіз супутникових знімків, відповідно до положень Гаазької конвенції 1954 року про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту [5].

Серед інших проблем та викликів – недостатнє фінансування, слабка координація між державними та приватними структурами, а також відсутність довгострокових стратегій щодо управління туристичними ресурсами.

Проте, існують значні перспективи розвитку. Залучення інвестицій, співпраця з міжнародними організаціями, а також долучення громадськості до збереження об'єктів можуть суттєво покращити ситуацію. Також важливою є інтеграція туристичних продуктів з місцевими культурними та природними ресурсами для створення комплексного туристичного досвіду.

Отже, об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Україні мають великий потенціал для розвитку внутрішнього та міжнародного туризму, сприяючи регіональному культурному обміну та економічному зростанню. Просування цих позицій через соціальні мережі, поширення туристичних маршрутів та ефективні маркетингові стратегії можуть значно збільшити кількість туристів та зміцнити позитивний імідж України на світовій туристичній арені.

Українські об'єкти ЮНЕСКО, незважаючи на їхнє культурне значення, наразі знаходяться під загрозою через військові дії. Їх охорона, відновлення та використання в туризмі є не лише питанням культурної спадщини, але й засобом збереження національної ідентичності та економічної стабільності країни. У післявоєнний період вони стануть потужним інструментом залучення туристів, відбудови регіонів та відновлення міжнародного іміджу України. Відповідно, вони потребують активної популяризації як символу витривалості та оновлення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Безугла Л., Ігнат'єва С., Нікітін, Ю. Внесок ЮНЕСКО у розвиток туризму в Україні та країнах Європейського союзу. *Економіка та суспільство*. 2023. № 58. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-67>.

2. Берко В. В., Богдан Н. М. Вплив використання об'єктів ЮНЕСКО в туристичних цілях на соціально-економічне середовище регіону. *Проблеми економіки*. 2023. № 2 (56). С. 112-119. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2023-2-112-118>.

3. Івануник В., Круль Г., Брик С. Оцінка впливу та взаємозв'язку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО на туристичну привабливість країни. *Дослідження комісії промислової географії Польського географічного товариства*. 2021. № 35 (3). С. 186–204. <https://doi.org/10.24917/20801653.353.12>.

4. Мелько Л. Ф. Спадщина ЮНЕСКО: сутність, структурні компоненти, туристичні можливості / Л. Ф. Мелько, Г. Ш. Уварова, В. С. Антоненко // *Географія та туризм*. 2022. № 67. С. 3-11.

5. UNESCO. The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. <https://www.unesco.org/en>.

Кононенко Дар'я, здобувачка початкової вищої освіти, 3 курс, відокремлений структурний підрозділ «Ірпінський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України», м. Ірпінь

ІНТЕГРАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК У МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО ТУРИЗМУ: АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ТА ПЕРСПЕКТИВ

У сучасному світі туризм є однією з найбільш динамічних та швидкозростаючих галузей економіки. Водночас розвиток туристичної індустрії тісно пов'язаний із соціально-гуманітарними науками, які допомагають зрозуміти та вирішити ряд актуальних проблем галузі. З точки зору маркетингу, ці проблеми створюються як виклики, так і можливості для інновацій та розвитку.

Одна з найгостріших проблем сучасного туризму — це явище overtourism, або сильного туризму. Крім того, кількість відвідувачів певної дестинації впливає на її фізичну, екологічну та соціальну ємність. Це призводить до негативних наслідків для місцевих жителів, навколишнього середовища та якості туристичного досвіду.

З маркетингової перспективи вирішення цієї проблеми вимагає переосмислення стратегій просування туристичних напрямків. Замість масового маркетингу, орієнтована на збільшення кількості туристів, необхідно зосередити на таких аспектах:

- таргетування на більш відповідальних та платоспроможних туристів;
- Промоція альтернативних, менш відомих напрямків;
- Розробка маркетингових заходів, спрямованих на розподіл туристичних потоків у часі та просторі.

Наприклад, Амстердам успішно використовує маркетингові інструменти для перенаправлення туристів від перевантаженого центру міста до менш відвідуваних районів [1].

Концепція сталого туризму набуває все більшого значення в контексті глобальних викликів, таких як зміна клімату та внутрішнього біорізноманіття. Сталий туризм має на меті мінімізувати негативний вплив на навколишнє середовище та максимізувати соціально-економічні вигоди для місцевих громад.

Для маркетологів це означає необхідність:

- Розробки та просування екологічно дружніх туристичних продуктів;
- Створення маркетингових запитів, які підвищують обізнаність про важливість сталого туризму;
- Використання зеленого маркетингу для диференціації брендів та залучення екологічно свідомих споживачів.

Успішним прикладом є кампанія «Iceland Pledge», яка заохочує туристів до відповідного приводу під час відвідування країни [2].

Розвиток цифрових технологій створює нові можливості та виклики для туристичної індустрії. З одного боку, цифровізація дозволяє персоналізувати туристичний досвід та підвищити ефективність маркетингових запитів. З іншого боку, вона поставила питання про захист персональних даних та етичне використання технологій.

Ключові напрямки для маркетологів у цьому контексті:

- Використання великих даних для створення персоналізованих пропозицій;
- Розробка AR/VR-технологій для збагачення туристичного досвіду;
- Впровадження чат-ботів та AI для покращення обслуговування клієнтів.

Наприклад, компанія Airbnb успішно використовує машинне навчання для персоналізації рекомендацій житла та вживання для своїх користувачів [3].

Зростаючий попит на автентичний культурний досвід створює парадокс: чим більше туристів прагнуть отримати «справжнього» досвіду, тим більше місцеві культури ризикують бути комодифікованими та втратити свою автентичність. Це створює етичні дилеми для маркетологів у туристичній сфері.

Виклики для маркетингу:

- Балансування між збереженням культурної автентичності та задоволення туристичного попиту;
- Розробка етичних підходів до маркетингу культурного туризму;
- Створення освітніх потреб для підвищення культурної чутливості туристів.

Позитивним прикладом є підхід Нової Зеландії до просування маорійської культури, який базується на принципах поваги та партнерства з корінним населенням [4].

Зростаюча увага до соціальної відповідальності бізнесу та інклюзивності створює нові вимоги до туристичної індустрії. Це включає забезпечення доступності туристичних послуг для людей з обмеженими можливостями, забезпечення гендерної рівності та підтримку місцевих громад.

Маркетингові стратегії фокусуються на:

- Розробці інклюзивних маркетингових запитів, що відображають різноманітність аудиторії;
- Просування соціально відповідальних туристичних продуктів;

• Створені партнерства з місцевими громадами для забезпечення справедливого розподілу вигод від туризму.

Прикладом успішної реалізації цього підходу є програма "Community Benefit Tourism Initiative" в Таїланді, яка сприяє розвитку місцевих громад через туризм [5].

Підсумовуючи, можна сказати, що актуальні проблеми туризму та соціально-гуманітарних наук створюють складне, але цікаве поле для інновацій у маркетингу. Вирішення цих проблем вимагає міждисциплінарного підходу, етичного мислення та креативності. Маркетологи пропонують можливість не тільки просувати туристичні продукти, але й формувати більш сталий, відповідний та інклюзивний підхід до туризму.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Стратегія туризму Амстердама на 2021-2025 роки. Amsterdam&partners : веб-сайт. URL: <https://www.iamsterdam.com/en/our-network/amsterdam-and-partners/tourism-strategy> (дата звернення: 18.10.2024).

2. Ісландська обітниця. Рекламуйте Ісландію : веб-сайт. URL: <https://www.inspiredbyiceland.com/icelandic-pledge> (дата звернення: 18.10.2024).

3. Як Airbnb використовує машинне навчання для виявлення вподобань господаря. Засіб : веб-сайт. URL: <https://medium.com/airbnb-engineering/how-airbnb-uses-machine-learning-to-detect-host-preferences-18ce07150fa3> (дата звернення: 18.10.2024).

4. Тіакі Обіцянка. Туризм Нової Зеландії : веб-сайт. URL: <https://www.newzealand.com/int/feature/tiaki-care-for-new-zealand> (дата звернення: 18.10.2024).

5. Ініціатива громадського туризму. Таїландський громадський інститут туризму: веб-сайт. URL: <https://www.cbt-i.org> (дата звернення: 18.10.2024).

Кумака Анна, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) освітнього рівня, 4 курс, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

Алексєєнко-Лемовська Людмила, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри туризму та соціально-гуманітарних дисциплін, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

МІСТИЧНИЙ ТУРИЗМ У ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ: РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Туризм завжди був і залишається однією з найпопулярніших галузей у світі. Класичні напрямки, такі як культурний або пляжний відпочинок, мають свою постійну аудиторію, але з часом туристи все більше віддають перевагу

інноваційним, екзотичним та незвичайним туристичним продуктам. Серед цих напрямків особливо виділяється містичний туризм.

Варто зазначити, що містичний туризм – це подорожі до пам'яток, де «проживають» привиди чи місця, пов'язані з містичними явищами чи паранормальною активністю [1, с. 100]. Отже, без перебільшення можна стверджувати, що на сьогодні все більшої активності набуває містичний туризм, як один із напрямків культурно-пізнавального туризму, що приваблює мандрівників, зацікавлених у незвичайних, таємничих місцях та легендах.

Дослідженню тенденцій розвитку містичного туризму в науковій літературі приділено недостатньо уваги. Саме тому необхідні подальші дослідження перспектив розвитку містичного туризму в Україні, зокрема у Закарпатській області, яка має велику кількість відомих містичних місць та значний «містичний» потенціал.

Мета нашого дослідження – визначити ресурсний потенціал Закарпаття для розвитку містичного туризму, оцінити його перспективи, та запропонувати шляхи інтеграції містичних маршрутів у туристичну індустрію регіону.

Закарпаття славиться своєю багатю природою і ландшафтами, які самі по собі мають містичне забарвлення. Ліси (Чорний ліс), гори (Піп Іван Чорногірський або Чорна Гора) та озера Карпат (оз. Синевир, оз. Марічейка, оз. Несамовите) овіяні легендами про духів, русалок та чаклунів. Особливе місце займають природні аномалії. Наприклад, містичні кам'яні утворення або «енергетичні» місця, де за віруваннями місцевих жителів можна отримати духовну силу. Крім природних об'єктів, важливим елементом ресурсного потенціалу є багата історія краю. Ужгородський, Мукачівський та Золочівський замки, не тільки є архітектурними пам'ятниками, але й місцями, оповитими переказами про привидів, лицарів та чаклунів.

Містичні історії доповнюють образи цих місць, роблячи їх привабливими для туристів, що захоплюються надприродними явищами. Отже, прикладів, які наочно підтверджують запропонований аргумент, безліч. Зупинимося на одному, а саме на замку «Паланок».

Колишня резиденція Тренсильванського князівства мала багату історію, яка детально задокументована. Саме тут уклалися міжнародні угоди та мирні договори. Побудований за різними джерелами у 900-1300-х років, замок став визначною пам'яткою історії. Він пережив незліченну кількість власників та мешканців, численні штурми та облоги, але й донині зберігся майже в ідеальному стані. Найбільше прославили Мукачівський замок дві жінки: Софія Баторі та Ілона Зріні – свекруха та невістка, які володіли замком, конфліктуючи між собою. І якщо Ілону запам'ятали як безстрашну боронительку укріплення, то Софія отримала метафізичну, страшну славу. Достеменно не відомо, чи є фактом те, що стверджують. А стверджують, що жінка мала пристрасть до людської крові, вона не тільки вбивала дітей, але й приймала криваві ванни, приносячи у жертву 13-річних дівчат. Цілком можливо, що дана історія – велике перебільшення, але ніхто не заперечує, що Софія була надзвичайно жорстокою.

Ми вважаємо, містичний туризм у Закарпатській області має великі перспективи розвитку через зростання інтересу до незвичайних вид туризму.

Сучасні туристи шукають нові враження та емоції, а загадкові маршрути можуть стати частиною туристичних принад регіону. Організація спеціалізованих екскурсій, фестивалів, квестів та подорожей «шляхами привидів» здатна привабити нові категорії туристів, включно з молоддю та шанувальниками окультних знань. Також важливим напрямком розвитку є співпраця з місцевими громадами, які можуть виступити активними учасниками цього туристичного сегменту. Відродження традицій, стародавніх обрядів та створення туристичних продуктів, що ґрунтуються на місцевих легендах, здатні залучити туристів, зацікавлених у культурному зануренні.

Отже, містичний туризм на Закарпатті має всі шанси стати успішним та привабливим напрямком для туристів з різних країн, якщо правильно розкрити його ресурсний потенціал та інвестувати в розвиток інфраструктури й маркетингу. Цей напрямок може не лише збагатити туристичну карту області, але й сприяти збереженню місцевих традицій та культурної спадщини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лущик М. Географія темного туризму у світі. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 4. С. 97-104.

2. Містичний туризм на Закарпатті стає популярнішим з кожним роком [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ua-reporter.com/uk/news/mistychnyy-turyzm-na-zakarpati-staye-populyarnishym-z-kozhnym-rokom>.

3. Містичні місця в Карпатах: 9 локацій, де варто побувати [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://starapravda.com.ua/blog/mystycheskye-mesta-v-karpath-9-lokaczyj-v-kotor%D1%8Bh-stoyt-pob%D1%8Bvat/>.

*Lebyd M. V., First-level student, 1st year, International European University, Kyiv.
Aleksieienko-Lemovska L. V. Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor, International European University, Kyiv.*

THE INFLUENCE OF SOCIAL NETWORKS ON THE MENTAL HEALTH OF YOUNG PEOPLE

In today`s world, social networks have become an integral part of young people`s lives. According to the Pew Research Center, about 90% of teenagers in the US actively use platforms such as Instagram, TikTok, and Snapchat (Pew Research Center, 2021). These digital spaces offer many opportunities for communication, self-expression and information, but with this comes serious concern about the impact of social media on the mental health of young people.

The influence of social networks on the mental health of young people is critically important for understanding modern social dynamics. Active use of social media is known to correlate with increased cases of anxiety, depression, low self-esteem, and even suicidal thoughts among young people. According to research, young people who

spend a lot of time on social networks are prone to negative emotions and feelings of isolation. This highlights the need for research on this issue in order to develop effective strategies to support young people in the virtual world.

Impact of social networks on mental health:

1. Social comparison. – Social networks actively encourage young people to make social comparisons. This comparison is often made with idealized images that do not reflect reality, which can lead to low self-esteem, depression, and anxiety (Vogel et al., 2014). Research shows that teenagers who often compare themselves to others suffer from higher levels of psychological discomfort. It is important to consider that this comparison can lead to the development of negative traits, such as envy and self-doubt.

2. Cyberbullying. – Cyberbullying is a serious problem affecting the mental health of young people. This can include insults, threats, spreading rumors, and other forms of aggression carried out over the Internet. Research indicates that victims of cyberbullying often exhibit higher levels of depression and anxiety and are at increased risk of developing suicidal ideation (Kowalski et al., 2014). Cyberbullying can be just as devastating as traditional bullying, and sometimes even more so, as victims can be exposed to aggression 24/7.

3. Addiction to social networks. – Addiction to social networks is another serious risk. Research shows that young people who spend much time on social media can suffer from symptoms of depression, anxiety, and even physical problems such as headaches and sleep disturbances (Andreassen, 2015). Addiction can lead to reduced academic performance, relationship problems, and a general decline in quality of life. In addition, young people may experience social isolation despite seemingly being connected to others through social media.

4. Positive aspects of social networks. – Despite numerous negative consequences, social networks can also have a positive impact on the mental health of young people. They can serve as a platform for self-expression, development of creativity, and finding like-minded people. Young people can use social networks to support and share experiences, which can help reduce feelings of loneliness and stress (Baker & Oswald, 2010). Research shows that positive content and peer support can improve mental health.

5. The role of media literacy. – In the conditions of the modern information environment, it is important to develop media literacy among young people. This includes teaching young people to critically evaluate the content they interact with, to be aware of the mechanisms of information manipulation, and to understand the consequences of their online behavior. Education in this area can help young people prevent the negative effects of social media on their mental health and develop emotional regulation and stress management skills.

6. Impact of the COVID-19 pandemic. – The COVID-19 pandemic has significantly changed the way young people interact. Social networks have become the main means of communication during isolation, which has led to an increase in their use. While this has provided an opportunity to stay connected, research shows that excessive use of social media during a pandemic is also associated with increased levels of anxiety and depression (Holland & Tiggemann, 2020). Many young people have begun to feel more isolated because online communication cannot completely replace in-person interactions.

There is a need to develop program solutions that can help young people reduce the negative impact of social media. This could include educational programs in schools that teach young people about safe and healthy use of social media. Psychological support for those affected by cyberbullying or social comparison is also critical. Organizations can implement campaigns to raise awareness of the risks associated with social media use and teach youth coping skills.

Research on the impact of social networks on the mental health of young people should also consider different social groups. For example, minority youth or those who have experienced traumatic experiences may be more vulnerable to the negative effects of social media. It is important to study how socio-economic status, cultural affiliation, and other factors affect the experience of young people in social networks.

Thus, the impact of social media on youth mental health is complex and multifaceted. While these platforms offer opportunities for communication, expression, and support, they also carry risks related to social comparison, cyberbullying, and addiction. Considering today's challenges, such as the COVID-19 pandemic, it is important to understand how social media affects the mental health of young people. Raising the level of media literacy, conducting educational programs, and providing psychological support can help reduce the negative consequences and ensure a healthier use of digital platforms.

REFERENCES

1. Pew Research Center. (2021). Social Media Use in 2021. <https://www.pewresearch.org>.
2. Vogel, E. A., Rose, J. P., Roberts, L. R., & Eckles, K. (2014). Social comparison, social media, and self-esteem. *Psychology of Popular Media Culture*, 3 (4), 206-222.
3. Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., & Schroeder, A. N. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological Bulletin*, 140(4), 1073–1137. <https://doi.org/10.1037/a0035618>.

Lebyd M. V., First-level student, 1st year, International European University, Kyiv.

COLLABORATION STRATEGY: THE KEY TO SUCCESS IN TODAY'S BUSINESS ENVIRONMENT

The modern business world is characterized by rapid changes, globalization, and technological advancement. In a highly competitive environment, organizations must find new ways to enhance their efficiency and innovativeness. One of the most important approaches in this context is collaboration strategy. It involves active interaction among various participants in business processes—teams, partners, and customers. This not only optimizes resources but also leads to better outcomes in the development of new products and services.

Collaboration in business can be defined as a process in which several individuals or teams work together to achieve a common goal. This can include internal

collaboration within a single organization and external collaboration with other companies or stakeholders. It is essential to note that successful collaboration requires openness, trust, and a willingness to share information. One of the primary advantages of implementing a collaboration strategy is increased innovation. When teams share ideas, there is a higher likelihood of generating new solutions that can provide significant benefits to the organization. For instance, companies that actively practice joint product development typically gain competitive advantages.

Moreover, collaboration improves communication between departments. This is especially important for large organizations, where barriers in communication can arise. Open channels of communication help reduce misunderstandings and ensure a more coordinated approach to task execution. Another important benefit is resource optimization. Shared use of resources, such as knowledge, experience, and technologies, can significantly lower costs and enhance operational efficiency. This allows organizations to focus on their core competencies while outsourcing some tasks to partners or external contractors.

Despite numerous benefits, organizations may face challenges when implementing collaboration strategies. One of the main challenges is cultural barriers. Different corporate cultures can complicate interaction between teams. For example, one company may prioritize quick decision-making while another takes a more deliberative approach. Technological obstacles can also hinder successful collaboration. A lack of necessary infrastructure or difficulties in integrating new technologies can cause delays and complicate information exchange.

Well-known companies like Google and Microsoft actively implement collaboration strategies. Google, for instance, uses methods for collaborative project work that allow it to quickly adapt to changes and create innovative products. Microsoft, on the other hand, has developed a range of tools that facilitate teamwork, such as Microsoft Teams, which enables employees to easily communicate and share documents.

Today, there are numerous tools that help companies improve their collaboration processes. Collaboration platforms like Slack and Zoom allow teams to stay connected regardless of geographical location. Project management tools like Trello and Asana provide a structured approach to task execution, fostering better coordination and control.

Collaboration strategy is a critical element for the success of modern organizations. It not only enhances innovation and efficiency but also optimizes resources and improves communication. Despite the challenges, implementing such strategies can significantly impact business outcomes. Therefore, companies should invest in developing a culture of collaboration and adopting modern tools to achieve their goals.

REFERENCES

1. Hamel, G., & Prahalad, C. K. (1994). *Competing for the Future*. Harvard Business Press.
2. Dyer, J. H., & Singh, H. (1998). "The relational view: Cooperative strategy and sources of interorganizational competitive advantage." *Academy of Management Review*, 23(4), 660-679.

3. Porter, M. E. (1985). *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. Free Press.
4. Kotler, P., & Keller, K. L. (2016). *Marketing Management* (15th ed.). Pearson Education.
5. Kogut, B. (1988). "Joint ventures: Theoretical and empirical perspectives." *Strategic Management Journal*, 9(4), 319-332.
6. Huxham, C., & Vangen, S. (2000). *Leadership in the Cross-Sector Context: The Collaborative Advantage*. Routledge.
7. Doz, Y. L., & Hamel, G. (1998). *Alliance Advantage: The Art of Creating Value through Partnering*. Harvard Business Review Press.

Луценко Любов, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) освітнього рівня, 2 курс, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

Козловський Євген, кандидат наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри туризму та соціально-гуманітарних дисциплін, Міжнародний європейський університет, м Київ.

ЗАСТОСОВУВАННЯ НОВІТНІХ ЗАСОБІВ КОМУНІКАЦІЇ ТА ЗВ'ЯЗКУ, ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОЇ РОБОТИ ГОТЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Готельне господарство, як одна з найбільш особистих сфер економіки, є індустрією, сильно насиченою інформацією. Відомо, що успіх бізнесу в деяких галузях економіки безпосередньо залежить від швидкості передачі та обміну інформацією, від її актуальності, своєчасності отримання. Це також стосується і будь-яких засобів розміщення.

У сучасних умовах готельний бізнес набуває нового призначення і нового статусу, які пов'язані з переходом до комп'ютеризації різноманітних технологічних процесів, впровадженням новітніх засобів комунікації та зв'язку, формуванням послуг, які б не лише задовольняли постійно зростаючі потреби, туристів, а й передбачували різні запити.

Технології гостинності стрімко розвиваються. Це пов'язано з тим, що перед готельним бізнесом стоять дві основні задачі: завоювати якомога більше клієнтів, організувавши максимальну кількість продажів, і завоювати гостя, зробивши його постійним клієнтом. Реалізація цих завдань неможлива без інноваційних рішень.

Новітні засоби комунікації та зв'язку впливають на конкурентоспроможність готелю на сучасному ринку. Застосування комп'ютерних мереж, інтернету та інтернет-технологій, програмних продуктів наскрізної автоматизації всіх бізнес-процесів готелю нині є не лише питанням лідерства та конкурентних переваг, а й виживання на ринку в найближчому майбутньому. Для швидкого та безпомилкового контролю операцій повноцінного аналізу існуючої ситуації, швидкості та повноти обслуговування гостей на

рецепції, тобто для забезпечення високої економічної ефективності та високої якості послуг, впровадження новітніх засобів комунікації та зв'язку стає неминучим та незамінним [2, с. 70].

Інновації в готельній індустрії з'являються регулярно. Їх головне завдання – залучити нових клієнтів і утримати тих, хто вже відвідав готель. В рамках даного дослідження варто зазначити, що впровадження новітніх засобів комунікації та зв'язку може бути ускладнене небажанням власника, високою вартістю модернізації та труднощами адаптації до модернізації. В індустрії гостинності мережі та незалежні компанії змушені постійно шукати способи покращити якість та репутацію, знизити витрати та збільшити продажі та прибутку.

Додатковим викликом є гостра конкуренція між місцевими та міжнародними організаціями гостинності. Тому новітні засоби комунікації та зв'язку стали стратегічною зброєю як успішних мереж, так і незалежних готельних підприємств, тому стратегія розвитку готелю має бути основою для інноваційних процесів. Інноваційний процес можна розділити на наступні етапи:

- інноваційне визначення потенціалу готелю;
- обов'язковість постановки цілей і завдань щодо впровадження інновацій;
- генерування, аналіз і відбір ідей;
- створення інноваційних концепцій на основі кращих ідей;
- запуск процесу впровадження інновацій;
- інтеграція інновацій в корпоративну культуру готелю.

Сучасний готельний продукт є найважливішим елементом ефективної діяльності готельних підприємств. У зв'язку з цим велике значення надається якості та подальшій модернізації готельного продукту. Так, застосування новітніх засобів комунікації та зв'язку дозволяє туристу самостійно планувати поїздку: скласти маршрут, замовляти і оплачувати готель, екскурсії, квитки на літак, потяг тощо.

Одним із напрямів інноваційних технологій у готельному господарстві є впровадження мультимедійних технологій, зокрема путівників, брошур, каталогів. В даний час як туристичні агентства, так і готелі випускають путівники і каталоги у вигляді книг, на компакт-дисках і в інтернеті. Електронні каталоги готелів дозволяють віртуально подорожувати номерами різних категорій, залами ресторанів, конгрес-центрами, вестибюлями, ознайомитися з повною інформацією про готельне підприємство, ознайомитись із повним переліком послуг, що надаються, системою пілг та знижок.

Застосування мультимедійних технологій дозволяє швидко надати потенційному гостю інформацію про готель, а значить, швидко і точно вибрати той готельний продукт, який необхідний гостю.

Зазначимо, що покращені можливості пошуку, збільшення кількості та якості інформації про напрямки, готельні підприємства і послуги, що надаються, ведуть до значних змін у сфері туризму і гостинності.

Одним із основних напрямків маркетингових інновацій в готельному бізнесі є впровадження системи бронювання, що дозволяє впродовж кількох секунд:

- побачити фактичну наявність вільних номерів та інших послуг, що пропонуються на певний період часу;

- здійснити бронювання послуг по всьому технологічному ланцюжку (від клієнта через турагента до туроператора і постачальника послуг);
- отримати підтвердження бронювання у зворотному напрямку;
- оплатити бронювання послуги;
- оформити документи для замовлення послуги.

Система on-line дозволяє:

- подати запит про наявність вільних номерів у готелі та отримати запит від системи;
- підтвердити бронювання та отримати розрахунок вартості номера;
- внести зміни до свого бронювання, якщо це необхідно [1, с. 163].

Відмітимо, що бронювання вноситься в систему автоматично, завдяки чому система показує актуальну обстановку в готелі; дозволяє уникнути дорогих телефонних дзвінків і факсів між клієнтом і готелем.

За допомогою інноваційних технологій також вирішується проблема забезпечення безпеки готельного підприємства. На даний час безпеку розміщення гостей забезпечують:

- система телевізійного моніторингу;
- система контролю доступу;
- система захисту.

Отже, інновації є чинником розвитку готельної індустрії, вони дозволяють готелям відповідати світовим стандартам обслуговування та бути на висоті в сучасному вітчизняному ринку.

Відмітимо, що інноваційні технології виконують кілька функцій:

- відтворювальна (отриманий від інновацій прибуток буде використаний в якості джерела ресурсів);
- інвестиційна – (отриманий від інновацій прибуток може направлятися на фінансування наступних інноваційних розробок);
- стимулюючі (впровадження інновацій стимулює подальший рух в даному напрямку, розвиток та пошук нових відкриттів) [3].

Отже, подальший розвиток готельного господарства неможливий без новітніх засобів комунікації та зв'язку. Сучасні інновації коштують недешево, але власники готелів все одно витрачаються на них, адже це єдиний спосіб забезпечити виживання готелю на ринку.

Однозначною відповіддю на це питання залишаються інновації в готелях, а особливо сучасна автоматизація. Застосування технологічних можливостей у функціонуванні готелю, у покращенні продажу його номерів та в інформаційному просуванні самого бренду в інтернеті – це вже не інновація, а відповідний духу часу інструмент за виживання та просування бізнесу. Тому, розмірковуючи над тим, як покращити роботу готелю, однозначно варто почати застосування новітніх засобів комунікації та зв'язку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кожухівська Р. Б. Використання міжнародного досвіду впровадження інновацій у сферу готельного бізнесу. Вісник Донецького національного університету. Економіка і право. 2015. Вип. 1. С. 160-164.

2. Король С. Я., Польовик Є. В. Діджиталізація економіки як фактор професійного розвитку. *Modern Economics*. 2019. № 18. С. 67-73.

3. Саненко Л. І. Принципи впровадження інноваційних технологій в готелях та їх переваги. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/sanenko.htm.

Макарчук Олександр, здобувач вищої освіти другого (магістерського) освітнього рівня, Державний біотехнологічний університет, м. Харків.

Коваленко Любов, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри управління земельними ресурсами, геодезії та кадастру, Державний біотехнологічний університет, м. Харків.

ФОРМУВАННЯ ЗЕМЛЕВОЛОДІНЬ І ЗЕМЛЕКОРИСТУВАНЬ ІЗ РІЗНИМИ ФОРМАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ

Необхідність підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва спонукала до прийняття реформаторських рішень. Важливою складовою реформи сільського господарства в Україні є передача суспільних сільськогосподарських земель та засобів виробництва, що належать сільськогосподарським підприємствам, у власність їх членам і створення конкурентоздатного, в тому числі на міжнародному ринку, аграрного сектору, який забезпечував би селянам високий рівень доходів на основі висококваліфікованого ведення господарства, суспільству – продовольчу безпеку.

Організаційно-правові форми підприємницької діяльності. Для обрання організаційно-правової форми новостворюваного підприємства слід керуватися чинним законодавством, зокрема законами України «Про сільськогосподарську кооперацію» «Про фермерське господарство» та ін. Серед передбачених чинним законодавством організаційно-правових форм підприємницької діяльності можна відзначити зокрема: акціонерне товариство; товариство з обмеженою відповідальністю; товариство з додатковою відповідальністю; повне товариство; командитне товариство; сільськогосподарський кооператив; фермерське господарство.

Створення нових землеволодінь і землекористувань сільськогосподарського призначення пов'язане, як правило, зі змінами організаційних форм сільськогосподарських підприємств [1, С. 273].

Підприємства вищезгаданих організаційно-правових форм є юридичними особами. Кожна з них має свої особливості, що обумовлюються кількістю засновників, ступенем їхньої участі в управлінні підприємством та розподілі прибутків, різною мірою відповідальності за зобов'язаннями підприємства та іншими факторами.

Акціонерним визнається товариство, що має статутний фонд, поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості. Акціонери викупувають акції, сплачуючи їхнім власним майном або грошима. Розрізняють два види акціонерних товариств: відкрите акціонерне товариство (ВАТ), акції якого можуть поширюватися шляхом відкритої підписки та купівлі-продажу на біржах; закрите акціонерне товариство (ЗАТ), акції якого розподіляються між засновниками і не можуть поширюватися шляхом підписки, купуватися та продаватися на біржі.

Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ) — це підприємство, що має статутний фонд, розділений на частки, розмір яких визначається установчими документами. У такому товаристві статутний фонд розділений на процентні частки, розмір яких визначається установчими документами. Учасники мають кількість голосів, пропорційну до розміру їхніх часток у статутному фонді. Товариство з обмеженою відповідальністю найбільш ефективне, якщо його створює невелика кількість учасників. Товариством з додатковою відповідальністю є товариство, що має статутний фонд, розділений на частки, розмір яких визначається установчими документами. Товариство з додатковою відповідальністю відрізняється від ТОВ розміром та порядком відповідальності його учасників. Створення, управління, розподіл прибутку та інші аспекти організації та діяльності даного товариства є аналогічними товариству з обмеженою відповідальністю.

Повним товариством – є господарське товариство, всі учасники якого займаються спільною підприємницькою діяльністю та несуть повну солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном. Повне товариство може бути зручним, наприклад, невеликому колективу близьких родичів, які повністю довіряють один одному і вирішили об'єднати свої земельні частки і майнові паї для спільного ведення підприємницької діяльності.

Командитним товариством визнається товариство, в якому разом з одним або більше учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства своїм майном, є один або більше учасників, відповідальність котрих обмежується внеском у майно товариства (вкладників). Ці дві групи засновників відрізняються різною мірою відповідальності за зобов'язаннями товариства, формою участі в управлінні його справами, порядком повернення їм внесків у разі ліквідації підприємства тощо.

Сільськогосподарський виробничий кооператив – це підприємство, створене для спільного ведення сільськогосподарського виробництва з обов'язковою трудовою участю в його діяльності. Вищим органом управління є загальні збори, які правомірні приймати рішення, якщо на них присутні більше половини членів кооперативу, що є перевагою цієї організаційно-правової форми порівняно з будь-яким товариством. Привабливим у виробничому кооперативі є й те, що поряд з його членами, які наділені правом ухвального голосу, можуть бути і асоційовані члени кооперативу, які мають дорадчий голос. Останніми можуть бути, зокрема, пенсіонери, що, на відміну від товариств (окрім командитного), дозволяє управляти справами кооперативу меншій кількості людей. Члени кооперативу відповідають за зобов'язання кооперативу лише в межах своїх пайових майнових внесків.

Фермерське господарство є формою підприємництва громадян України, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією. Членами фермерського господарства можуть бути подружжя, їхні батьки, діти, які досягли 16-річного віку, та інші родичі, котрі об'єдналися для роботи в цьому господарстві. Фермерське господарство може бути створено однією особою. Голова фермерського господарства виступає в одній особі як менеджер (керуючий), підприємець і власник, бере управління і всю відповідальність за результати діяльності тільки на себе. Збільшення стартового капіталу для досягнення оптимальності господарства можна також досягти за рахунок оренди землі і майна членів КСП (наприклад, пенсіонерів), що вийшли з господарства, або одержання їх від родичів у спадщину, в результаті дарування тощо.

Таким чином, можна зробити висновок, що в Україні успішно функціонують: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства, сільськогосподарські кооперативи, фермерські господарства, які сприяють підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1.Третяк А.М. Землевпорядне проектування: Теоретичні основи і територіальний землеустрій: навч. посібник. Київ: Вища освіта, 2006. 528 с.

Миросєді Ольга, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) освітнього рівня, 4 курс, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Панова Ірина, кандидат економічних наук, доцент кафедри світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Україна – держава з багатою та унікальною історією, яка формувалась протягом тисяч років, держава, яка має надзвичайно гарну природу та по-справжньому унікальну культуру, що в сукупності вирізняє її від інших країн світу. Чимало факторів роблять Україну привабливою для міжнародних туристів, тому так чи інакше до початку повномасштабної війни щороку до України приїжджали тисячі туристів з різних країн світу. Мета їх мандрівок була різною – відвідування культурних місць та знайомство з духовним надбанням українського народу, знайомство з цікавими природними місцями, паломництво до визначних релігійних місць тощо. Однак, кількість міжнародних туристів в Україні до

початку війни була невеликою, а після суттєво знизилась. Тому для сучасного стану міжнародного туризму в Україні актуальними є низка проблем, які як пов'язані загалом з його розвитком, так і з російсько-українською війною та її наслідками.

Міжнародний туризм для України – це один із важливих інструментів економічного розвитку держави, оскільки чимало регіонів країни отримують значні прибутки від туризму. Також це інструмент культурної дипломатії та «м'якої сили», яку держава використовує для формування позитивної репутації на міжнародному рівні. Важливість міжнародного туризму для України можна простежити у контексті економічних показників, оскільки частка туризму в Україні в цілому у структурі ВВП складає 9%, суттєвою є у даному випадку і частка міжнародного туризму. В країні розвинені різні види туризму, які приваблюють іноземних туристів, також є велика кількість туристичних дестинацій, які забезпечували розвиток міжнародного туризму до початку повномасштабної війни [1].

Загалом, попит на туристичні послуги в усьому світі поступово зростає, хоча у 2020-2022 рр. був доволі низьким через пандемію Ковід-19, що також вплинуло і на стан міжнародного туризму в Україні. Через локдаун та карантинні обмеження кількість і внутрішніх, і міжнародних туристів в Україні значно зменшилась. Пандемія Ковід-19 стала важливим фактором активізації внутрішнього туризму, проте міжнародний туризм так і не вдалось відновити через те, що розпочалась повномасштабна війна, яка стала причиною появи низки проблем у контексті міжнародного туризму. Збереглися також і довоєнні проблеми. Тому серед основних актуальних проблем міжнародного туризму в Україні можемо назвати наступні [2; 3]:

- низький рівень розвитку туристичної інфраструктури, недостатня якість готельних, ресторанних та інших послуг, які мають приваблювати іноземних туристів;

- відсутність розвиненої інфраструктури в цілому, зокрема недостатнє транспортне забезпечення, відсутність базової інфраструктури у багатьох невеликих населених пунктах у віддалених районах країни;

- політична та економічна ситуація в країні, а також виклики з якими зіштовхується Україна у часи повномасштабної війни, що вкрай негативно впливає на попит України на міжнародному туристичному ринку;

- повномасштабна війна загалом, що є ключовою проблемою сучасного розвитку міжнародного туризму в Україні. За час повномасштабної війни зруйновано низку туристичних місць, культурних центрів населених пунктів країни, унікальних місць, а деякі – окуповано або втрачено назавжди, через що Україна стає менш привабливою для міжнародних туристів.

Останні дві проблеми зумовлені наслідками повномасштабної війни, а це, в свою чергу, поза контролем держави та органів, відповідальних за розвиток регіонів і туризму. У той час перші – безпосередньо відображають кризові явища, які досі стримують розвиток туристичної галузі в Україні.

Міжнародний туризм має бути орієнтований не лише на отримання прибутку, але й на можливість для іноземних туристів ознайомитися з унікальною та

самобутньою культурою України. Для цього важливо розвивати цей напрям туризму на державному рівні. Водночас актуальною проблемою залишається недостатня увага до певних місць та їхнього стану, які можуть бути привабливими для туристів. Наприклад, карпатські села, що позбавлені належної транспортної інфраструктури, а також унікальні туристичні об'єкти на Півдні, зокрема Національний природний парк «Тузлівські лимани», який містить лікувальні озера і слугує місцем гніздування для сотень видів водно-болотних птахів. Іншим прикладом є озеро Куяльник, яке раніше було передовим бальнеологічним курортом, але нині занепало. Також є ряд цікавих культурних об'єктів у Харківській, Полтавській, Київській, Запорізькій областях та в інших регіонах, які не отримують належного розвитку з різних причин. Ці місця є «дзеркалом української культури», яку могли б відкривати для себе туристи.

Таким чином, сьогодні проблеми міжнародного туризму в Україні досі не є вирішеними. У період повоєнного відновлення досить важливо зосередити зусилля на розвитку міжнародного туризму. Це не лише сприятиме поліпшенню економічних показників держави, але й підвищить її статус як актора міжнародних відносин. Важливо також розробити стратегії, які б забезпечили інтеграцію України в глобальний туристичний ринок. Це може включати покращення інфраструктури, розширення пропозицій туристичних маршрутів, розвиток програм культурного обміну та залучення іноземних інвесторів у туристичний сектор. Крім того, Україні слід зосередитися на популяризації своїх унікальних культурних і природних ресурсів, що може суттєво збільшити туристичний потік та сприяти створенню нових робочих місць у галузі.

Отже, впровадження комплексного підходу до розвитку міжнародного туризму є критично важливим для сталого економічного розвитку України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Литвин О. В. Міжнародний туризм в сучасних умовах кризи і соціально-економічних потрясінь. *Економіка та суспільство*. 2022. №40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-17> (дата звернення: 25.10.2024)
2. Гонта О., Пігуляк М. Міжнародний туризм в Україні: реальність і перспективи розвитку в умовах воєнного стану. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023. №3 (35). С. 61-70
3. Парфіненко А. Ю. Міжнародний туризм в Україні: геополітичні аспекти глобального явища. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2015. №126 (1). С. 12-23

Орловська Маргарита, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) освітнього рівня, 4 курс, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

Алексєєнко-Лемовська Людмила, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри туризму та соціально-гуманітарних дисциплін, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

РОЛЬ БАТЬКА І МАТЕРІ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Батьки відіграють фундаментальну роль у формуванні особистості дитини, адже саме вони створюють перше соціальне середовище, в якому дитина вчиться взаємодіяти зі світом. Сімейна атмосфера визначає базові цінності, соціальні норми і правила поведінки, що формують майбутню особистість.

Батько і мати відіграють різні, але взаємодоповнюючі ролі в процесі виховання. Мати є основним джерелом емоційної підтримки та любові. Через тісний емоційний зв'язок з матір'ю дитина вчиться розпізнавати, контролювати та виражати свої почуття, що закладає основи емоційної стабільності. Її роль полягає в розвитку емпатії, емоційної стійкості та вміння будувати близькі стосунки. Батько зазвичай виступає в ролі авторитетної фігури, яка сприяє розвитку у дитини відповідальності, дисципліни та здатності долати труднощі. Його вплив допомагає дитині засвоювати соціальні норми, закони та цінності, що є необхідними для ефективної взаємодії в суспільстві. Батько виступає також як модель для наслідування, особливо для синів, формуючи уявлення про чоловічі соціальні ролі. Взаємодія між батьками має суттєвий вплив на дитину.

Гармонійні стосунки батька і матері створюють для дитини відчуття стабільності та безпеки, необхідної для її розвитку. Взаємодія між батьками є вирішальною у формуванні особистісних якостей дитини, адже вона на практиці спостерігає, як повинні вибудовуватися конструктивні стосунки [5, С. 124].

Якщо в сім'ї панують взаєморозуміння та підтримка, дитина засвоює моделі конструктивної взаємодії, що впливає на її майбутні соціальні стосунки. Батьки також є першими вчителями моральних цінностей. Вони закладають основи таких понять, як чесність, справедливість, доброта, і власним прикладом демонструють важливість моральної поведінки.

Через щоденні взаємодії дитина вчиться основам соціальної відповідальності, що сприяє розвитку соціальної компетентності та морального світогляду [4, С. 179].

Стилі виховання, які застосовують батьки, мають вирішальний вплив на формування особистості дитини. Існує кілька типів батьківських стилів виховання (авторитарний, демократичний, ліберальний тощо), кожен з яких має різні наслідки для розвитку дитини.

Авторитарний стиль може сприяти розвитку дисципліни, але часто пригнічує творчі здібності дитини. Акцентуючи увагу на дисципліні та контролі, авторитарний підхід обмежує творчий потенціал дитини, але, при цьому, може сприяти розвитку організованості.

Демократичний стиль, який базується на взаєморозумінні та повазі, сприяє розвитку самостійності, ініціативності та впевненості у собі. Даний стиль потребує від батьків високого рівня взаєморозуміння з дитиною.

У підлітковому віці роль батьків змінюється, але не втрачає своєї значущості. Батьки повинні пристосовуватися до нових потреб підлітка, надаючи йому більше самостійності, але залишаючись джерелом підтримки та порад. Важливо створити довірливу атмосферу, що дозволяє дитині обговорювати свої проблеми та знаходити розуміння з боку батьків.

У процесі виховання дитини головну роль відіграє емоційна стабільність батьків. Вони є першими, хто формує уявлення про те, що таке взаємоповага та підтримка [3, С. 45].

Загалом, батько та мати мають вирішальний вплив на формування особистості дитини. Їхні взаємодоповнюючі ролі сприяють розвитку емоційної стійкості, соціальних навичок, моральних цінностей та впевненості у собі. Гармонійне поєднання любові, підтримки, дисципліни та наставництва створює необхідні умови для всебічного розвитку особистості.

Сім'я є основним середовищем, у якому дитина засвоює перші соціальні норми, моральні цінності та поведінкові моделі. Вплив батьків на формування особистості дитини є визначальним, адже саме вони стають першими взірцями для наслідування. Роль батька і матері доповнює одна одну, створюючи гармонійний фундамент для розвитку дитини.

Традиційно мати є джерелом емоційної підтримки та захисту для дитини. Через тісний емоційний зв'язок мати допомагає дитині розвивати емпатію, чутливість до емоцій інших людей, здатність виражати свої почуття.

Роль матері в емоційному розвитку дитини є незаперечною, адже саме через неї дитина вчиться ідентифікувати та контролювати свої почуття [1, С. 38]. Емоційна близькість з матір'ю в перші роки життя дитини формує базу для подальшого емоційного розвитку і впливає на її впевненість у собі та стабільність у міжособистісних відносинах.

Батько, як правило, виступає у ролі авторитетної фігури, яка допомагає дитині засвоїти соціальні норми, правила та розвинути самодисципліну. Батько є моделлю для наслідування, особливо для синів, формуючи уявлення про те, що таке дисципліна, відповідальність та соціальна роль [2, С. 75]. Його участь важлива для розвитку у дитини почуття відповідальності, організованості та цілеспрямованості. Через взаємодію з батьком дитина вчиться приймати виклики, долати труднощі та відповідати за свої дії.

Взаємодія між батьком і матір'ю формує у дитини уявлення про гендерні ролі та взаємовідносини між чоловіками і жінками. Сімейні стосунки слугують зразком того, як люди взаємодіють у шлюбі та в суспільстві, що впливає на подальше ставлення дитини до себе і своїх майбутніх партнерів.

Успішне виховання передбачає баланс між авторитетом і емоційною близькістю. З одного боку, важливо, щоб дитина поважала батьків і визнавала їхню авторитетність, а з іншого – відчувала любов і підтримку. Дисгармонія в цих аспектах може призвести до труднощів у міжособистісних відносинах, невпевненості або протестних реакцій.

Важливо, щоб батько і мати співпрацювали у вихованні дитини, узгоджували свої підходи і підтримували одне одного. Різні думки або конфлікти між батьками можуть стати причиною розгубленості дитини, яка не знає, на кого орієнтуватися. Гармонія між батьками створює для дитини відчуття стабільності та безпеки.

Крім фізичної присутності, важлива також психологічна присутність батьків у житті дитини. Це передбачає не лише турботу про базові потреби, але й інтерес до емоційного стану дитини, її переживань і прагнень. Батьки, які відкрито спілкуються зі своєю дитиною, допомагають їй усвідомлювати власну цінність і місце у світі.

У підлітковому віці дитина починає шукати свою індивідуальність і відокремлюватися від батьків. Проте їхня роль залишається важливою – вони продовжують бути підтримкою в процесі становлення самосвідомості дитини. Саме тому батьки повинні адаптувати свій стиль виховання, переходячи від контролю до наставництва, допомагаючи дитині робити самостійні рішення.

Отже, роль батька і матері є вирішальною у формуванні особистості дитини. Їхній вплив охоплює емоційну, соціальну і моральну сфери. Успіх виховання залежить від здатності батьків досягти гармонії у своїх ролях і забезпечити дитині збалансовану підтримку, любов і орієнтири для подальшого розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Войтко Л. В. Дитяча психологія : теорія і практика виховання. К. : Генеза, 2008. 424 с.
2. Даниленко Л. І. Основи психології сімейного виховання. К. : Педагогічна думка, 2010. 258 с.
3. Петухова Л. Є. Психологія сімейного виховання. К. : Академвидав, 2009. 386 с.
4. Савченко О. Я. Теорія і методика виховання в сучасній школі. Тернопіль : Навчальна книга, Богдан, 2011. 376 с.
5. Сільвестрова О. В. Соціальна психологія сім'ї. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012. 312 с.

Остапенко Євген, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) освітнього рівня, 3 курс, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

Алексєєнко-Лемовська Людмила, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри туризму та соціально-гуманітарних дисциплін, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ СТИГМАТИЗАЦІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДЧУЖЕНОСТІ ВЕТЕРАНІВ З ПТСР

Успішна реабілітація та адаптація ветеранів вимагає комплексного підходу, який враховує їхні потреби на різних етапах. Психологічна допомога буде недостатньою, якщо людина довгий час не може забезпечити свої базові матеріальні потреби в той же час, реалізуватись професійно важко, якщо стан здоров'я бажає кращого. Тобто, важливо забезпечити доступність психологічної підтримки, їхнього матеріального благополуччя та соціальної інтеграції, оскільки ці аспекти також мають суттєве значення для психічного здоров'я ветеранів.

У контексті психологічної реабілітації та соціальної адаптації ветеранів з ПТСР в Україні, насамперед, важливо забезпечити психічне благополуччя та запобігти негативним наслідкам психотравматизації. Це включає як допомогу з полегшення симптомів посттравматичного стресового розладу, так і інтеграцію пережитого в зоні бойових дій досвіду в особистість ветерана. Необхідна також підтримка розвитку навичок саморегуляції та побудові нового життєвого наративу. Проте, багато ветеранів не звертаються за допомогою через відсутність інформації про доступні послуги, недовіру до професійної психологічної допомоги чи самолікування [4, с. 132].

Через просвітницьку та освітньо-інформаційну роботу доцільно створювати програми та послуги для підтримки ветеранів із ПТСР, які, зокрема, надають доступ до психологічної підтримки, групових терапій, програм реабілітації та інших ресурсів, які сприятимуть їх зціленню та інтеграції в суспільство. Така робота допоможе підвищити усвідомленість серед ветеранів щодо їх прав та можливостей, а інформація про доступні ресурси та програми спонукатиме ветеранів до отримання необхідної допомоги та підтримки.

Підтримка від держави та громадських організацій для подолання стигматизації та відчуженості ветеранів з ПТСР в Україні є критично важливою. Комплексні підходи, що охоплюють не лише боротьбу з симптомами ПТСР, а й враховують життєві аспекти (соціальні зв'язки, навчання, працевлаштування та розв'язання юридичних питань), виявляються надзвичайно корисними.

Досвід програм ресоціалізації ветеранів у США показує, що такий підхід сприяє загальному благополуччю ветерана, а не лише полегшує окремі симптоми ПТСР. Цей підхід був успішно адаптований для використання в Україні, з урахуванням особливостей соціокультурного контексту.

Модель «Шлях ветеран» (Veteran Hub), що запровадив Департамент Ветеранських Справ США у 2018 році в Україні, віддзеркалює комплексний підхід до психосоціальної підтримки і ресоціалізації ветеранів.

Данна модель описує основні життєві етапи, через які проходить кожен ветеран, та які передбачають 3 обов'язкових елементи після повернення з війни: піклування про себе, виявлення нової ідентичності та вкорінення. Схема «Шлях ветерана» наочно демонструє необхідність комплексного підходу до процесу ресоціалізації та реінтеграції учасника бойових дій в мирне життя.

Соціальна підтримка ветеранів включає надання соціальних пільг, допомогу у професійній (невійськовій) реалізації, а також можливості для побудови чи відновлення соціальних зв'язків в та поза ветеранськими спільнотами. Соціальну реінтеграцію розглядають як систему, що включає взаємозалежні структурні компоненти, такі як: бізнес, влада, освіта та громада. Особливістю соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни є те, що реінтеграція відбувається на трьох рівнях: особистісному; на рівні мікрогрупи; на рівні макрогрупи [1].

Актуальними виявляються державні програми для ветеранів, спрямовані на працевлаштування, освіту та психологічну допомогу. За результатами опитування, 94% респондентів вважають, що важливою є психологічна підтримка, для 83% респондентів велике значення мають програми реінтеграції ветеранів. Щодо інформаційних кампаній, менша, але все ще значна частка опитаних (50%) вважає їх за доречні [2].

Для забезпечення успішної психологічної реабілітації та соціальної адаптації ветеранів важливо також враховувати тривалість та сталість підтримки. Це включає поетапну реабілітацію з різними видами підтримки на кожному етапі, постійне консультування та моніторинг стану ветеранів, а також їхнього прогресу у подоланні труднощів. На кожному етапі ресоціалізації ветеранів з ПТСР можуть бути встановлені конкретні цілі, які враховують їхні потреби та можливості.

Під час поетапної ресоціалізації важливим стає забезпечення підтримуючої терапії та супроводу ветеранів протягом різних життєвих циклів, що може включати різноманітні формати роботи, від індивідуальних консультацій до групових сесій, як онлайн, так і офлайн. Чим більше різноманітних варіантів підтримки існує, тим більше шансів на успішну реабілітацію та інтеграцію ветеранів з ПТСР в суспільство. При цьому, ветерани відмічають успіх у впровадженні практик «рівний-рівному» [3].

Підхід до програми «рівний-рівному» передбачає створення та підтримку спільнот ветеранів, які пережили посттравматичний стресовий розлад або інші проблеми. У таких групах ветерани об'єднуються та зустрічаються під керівництвом досвідчених побратимів з метою підтримки та спільного відновлення. Вони діляться досвідом, надихають одне одного та спільно вирішують проблеми, що допомагає підтримати позитивний розвиток кожного учасника. У програмах «рівний-рівному» ветерани отримують можливість розвивати мережу підтримки, знаходити ресурси та заохочувати одне одного до досягнення поставлених цілей. Постійна підтримка у спільноті дозволяє ветеранам допомагати одне одному вирішувати проблеми та запобігати кризам, надаючи підтримку та допомогу вчасно.

В Україні розглядається можливість впровадження єдиної точки доступу для ветеранів до соціальних послуг, а також розвитку превентивних заходів.

Важливо розробляти стратегії та методи підтримки, що враховують унікальні особливості українського контексту та задовольняють потреби ветеранської спільноти. Такі підходи мають базуватися на сучасних теоріях соціальної роботи, зокрема на підході, спрямованому на клієнта, та концепції розширення повноважень клієнтів. Значна увага має бути приділена систематизації та аналізу наявного ветеранського досвіду та досвіду надавачів послуг. Ці знання слід використовувати для розробки майбутньої превентивної підтримки, яка буде системною, комплексною та забезпечуватиме інтеграцію кращих практик.

Серед різних терапевтичних напрямів ерготерапія виявляється однією з найбільш ефективних для відновлення, в тому числі, професійної діяльності, у військових з ПТСР. Клієнтоцентричний підхід та спрямованість ерготерапії на заняттєво-орієнтоване втручання роблять її ідеальним методом роботи з ветеранами, які прагнуть відновити контроль над своїм життям. У більшості випадків особи з ПТСР виявляють міжособистісні проблеми в своїх стосунках, що може призвести до соціальної ізоляції. Стимулювання почуття власної ефективності у небойових умовах може допомогти зменшити симптоми ПТСР у ветеранів.

Робота з травматичними переживаннями вимагає уваги як до самого постраждалого, так і до інших постраждалих та суспільства загалом. Глибокі довірчі стосунки можуть виникнути з часом, і важливо розуміти, що цей процес може бути складним. Фахівцям необхідно виявляти терпіння, співчуття та співпричетність до переживань постраждалих, а також бути готовими до спротиву та невваженим втручанням. Під час роботи з травмованими особами необхідно уникати надмірної стандартизації методик та тестів. Головним діагностичним інструментом може стати відверта розмова, що дозволяє фахівцю зрозуміти потреби та специфіку кожного клієнта.

Отже, вирішення проблеми стигматизації та відчуженості у ветеранів з ПТСР в Україні вимагає комплексного підходу та взаємодії всіх зацікавлених сторін. Відповідальність за забезпечення підтримки та покращення якості життя цих громадян лежить на кожному громадянину, і тільки комплексний підхід допоможе досягти значного прогресу у цій справі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Коленіченко, Т. (2022). Концептуалізація поняття «реінтеграція» в умовах збройного конфлікту в Україні» *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 26(1), 169-178. <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2022-26-1-169-178>.
2. Портрет ветерана російсько-української війни 2014-2022рр. (2022). Взято з https://veteranfund.com.ua/opportunity/portret_veterana/.
3. Столярник, О., Семигіна, Т. (2023). «Про вас забудуть, як про афганців...»: оцінки системи соціальної підтримки ветеранів російсько- української війни. *Social Work and Education*, Vol. 10, No. 4. P. 503-520. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.4.6>.
4. Остапенко Є. О. Стигматизація та соціальна відчуженість ветеранів з ПТСР: проблеми та шляхи подолання. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна наука та освіта: новітня соціокультурна проєкція», 21-22 травня 2024 року, м. Київ, 2024. С. 132-135.

Прилітко Кароліна, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) освітнього рівня, 2 курс, Міжнародний європейський університет, м. Київ

Козловський Євген, кандидат наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри туризму та соціально-гуманітарних дисциплін, Міжнародний європейський університет, м Київ

МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ТУРИСТИЧНІЙ СФЕРІ

Впровадження сучасних інноваційних і доступних технологій з подальшим їх раціональним використанням на практиці є пріоритетним напрямком туристичної сфери, а сам туризм видається нам ідеальним експериментальним майданчиком для застосування та адаптації інноваційних технологій. Сьогодні інноваційна модель у туризмі розглядається як сукупність взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих елементів, основними з яких є: система виробництва наукових знань та інновацій, система комерціалізації наукових знань та інновацій, система управління та регулювання інноваційного розвитку. Успіх впровадження інноваційної моделі розвитку туристичної сфери повною мірою залежить від гармонійного та комплексного взаємозв'язку всіх перерахованих вище складових моделей.

Інноваційний процес включає: інновації; інноваційна діяльність; державна інноваційна політика; Інноваційний потенціал; інноваційна сфера; інноваційна інфраструктура та інноваційні програми. Трансформації, що відбулися у світовій економіці за останні десятиліття, принесли значні зміни в інфраструктуру туризму. Досить проаналізувати тенденцію впровадження інновацій у вигляді інтернет-сервісу інтернет-сервісів, онлайн-замовлення, віртуальне знайомство з екскурсійними об'єктами за допомогою QR-кодів, використання 3D-моделювання, бум ресторанного бізнесу через інноваційні пропозиції органічної кухні тощо [3, с. 196].

Віртуальність як процес пов'язана з комп'ютерним моделюванням. Отже, віртуальний туризм – це онлайн або офлайн презентація, яка дозволяє потенційним клієнтам переглянути будь-який туристичний об'єкт у вигляді широкоформатних або кругових (3600) типів екскурсій, побачити панорамні об'єкти різного розміру (експозиції музеїв і художніх галерей, алеї парків, готельні номери), вулиці і будівлі міста, види з висоти пташиного польоту), які можуть хаотично рухатися.

Інновації у сфері туризму спрямовані на створення нового або зміну існуючого продукту, на вдосконалення транспортних, готельних та інших послуг, освоєння нових ринків, впровадження передових інформаційно-телекомунікаційних технологій і сучасних форм організаційно-управлінської діяльності. Свою багатофункціональність має туристичний сегмент, де найбільш перспективними напрямками діяльності є: готельно-ресторанний комплекс,

сучасні інформаційно-технологічні ресурси, рекламно-інформаційна модернізація, інтернет-ресурсне поле та інші складові цієї галузі [2, с. 45].

Інноваційна стратегія на рівні підприємства являє собою комплекс заходів щодо визначення найбільш важливих напрямків у даному туристичному сегменті, вибору пріоритетів для ефективного розвитку даної галузі, підвищення рівня її конкуренції на туристичному ринку. При цьому головною умовою розвитку готельного підприємства є постійна модернізація матеріально-технічної бази підприємства, згідно з новітніми розробками та технологіями. Якщо раніше готельна індустрія була орієнтована в основному на туристів, які «диктували» готелям умови роботи, то сьогодні в центрі уваги часто знаходяться представники бізнесу: організація конгресів, надання залів для прес-конференцій або організація переговорів з клієнтами та партнерами. Останнім інноваційним трендом готелів є національна проблематика під час розселення клієнтів (температура в номері, особливості меблювання, наявність певних предметів інтер'єру, що відповідають культурі гостя), вибір меню, відповідне або дуже наближене до національної кухні гостя. кімнати, де відсутня порядкова нумерація, де меблі згруповані за кольором, мають свій персонал, який працює тільки для конкретного гостя. Крім того, в останні роки використовується інноваційна технологія RFID, яка дозволяє визначити місцезнаходження гостя готелю; єдині платіжні системи створюються, коли турист ідентифікується та здійснює оплату наданих послуг.

Пропонуючи інтерактивність, швидкість і необмежену доступність, Інтернет створив передумови для появи такого інноваційного і парадоксального явища в туризмі, як «віртуальний туризм», теоретичні аспекти якого ще мало вивчені в наукових колах і, як наслідок, існує немає чіткого визначення понять «віртуальний туризм» і «віртуальні тури», а також не розкрита їх суть. Нам віртуальний туризм відомий у вигляді 3D-панорам, 3D-турів. Звичайно, в цьому відношенні є суттєві відмінності від традиційного туризму: пасивний вид відпочинку, відсутність необхідності змінювати його геолокацію, не передбачає реального використання різноманітних природних, рекреаційно-туристичні ресурси та об'єкти історико-культурної спадщини тощо.

На фоні стрімкого розвитку сучасних інноваційних технологій туризм, який має багатофункціональний сегмент діяльності, є одним із найбільш універсальних видів бізнесу, де інновації мають швидке застосування. Інновації в туризмі базуються на новизні послуг, підвищенні технологічності їх надання, економічній і соціальній ефективності. Для успішної реалізації поставлених завдань, перш за все, необхідно інвестувати в інноваційну сферу туристичної діяльності, створити сучасну високотехнологічну інфраструктуру, здатну інтегруватися з туристичними підприємствами різних країн, що практично неможливо без оновлення та принципове перезавантаження науки з подальшою комерціалізацією результатів наукових досліджень [1, с. 99].

Використання віртуальних 3D-турів у сфері туризму має перспективу стати найбільш ефективним і затребуваним напрямком Інтернет-технологій для популяризації туристичних об'єктів; популярний маркетинговий інструмент для багатьох закладів готельно-ресторанного господарства, музеїв та інших об'єктів комерційної нерухомості туристичної індустрії; ефективний інструмент візуалізації туристичних ресурсів для потенційних споживачів туристичних

послуг; альтернатива традиційному (класичному) туризму для людей, які не мають фізичної чи фінансової можливості подорожувати.

Отже, застосування інновацій у туристичній сфері спрямоване на формування нового туристичного продукту, надання унікальних туристичних послуг, застосування нових маркетингових підходів, використання новітніх технологій та ІТ-технологій, що підвищить конкурентоспроможність туристичного продукту на національному та міжнародному ринках, призведе до появи нових видів туризму. Ступінь інноваційності туристичної індустрії визначається: кон'юнктурою ринку, рівнем освіти та кваліфікації персоналу, наявністю ресурсів, насамперед унікальних ресурсів, на досліджуваній території. Хочеться вірити, що сучасні інновації не зможуть замінити традиційний туризм як спосіб пізнання навколишнього світу, що гармонійно поєднується з природою, джерело збільшення прибутку, як для туристичних підприємств, так і для національної економіки в цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Максютова О. В. Перспективи інноваційного оновлення туристично-рекреаційного бізнесу регіону в напрямі реалізації ресурсозберігаючої політики. Економіка та держава. 2021. № 10. С. 97-104.
2. Саркісян Г. О. Туристичний ринок: сучасний регіональний вимір. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства «Економічні науки», 2020. Вип. 210. С. 43-55.
3. Якушев О. Інноваційні технології в управлінні бізнес-процесами підприємств сфери готельно-ресторанних та туристичних послуг. Ресторанний і готельний консалтинг. Інновації. 2020. Т. 3. № 2. С. 195-208.

*Савкіна Ольга, здобувачка вищої освіти другого (магістерського) освітнього рівня, I курс, Міжнародний європейський університет, м. Київ
Алексєєнко- Лемовська Людмила, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри туризму та соціально-гуманітарних дисциплін, Міжнародний європейський університет, м. Київ*

РОЛЬ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ У СТВОРЕННІ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ КОМПАНІЇ ТА ЇЇ ПРАЦІВНИКІВ

Корпоративна культура – це системний набір цінностей, принципів, норм і переконань, що визначають внутрішнє середовище компанії та спосіб її взаємодії з навколишнім світом. Вона формується на основі історії, традицій і стратегії компанії та є основою для побудови ефективних взаємин між працівниками, а також між компанією і її клієнтами, партнерами та іншими зацікавленими сторонами. Основою корпоративної культури є переконання, установки та

цінності, норми поведінки, особливості організації робочого часу, мотивації тощо. Носіями корпоративної культури є співробітники організації.

Сучасні наукові дослідження щодо проблематики формування корпоративної культури спрямовуються на вивчення психологічного клімату компанії та ефективну діяльність, врахування індивідуальних особливостей працівників і окремих команд, що функціонують як єдиний організм на благо організації та реалізують свої цілі [1].

Психологічним кліматом організації вважають загальноприйняті в організації взаємини людей, пов'язаних повагою та довірою, традиціями та правилами спілкування; усвідомлення й прийняття співробітниками цілей і завдань організації, розуміння обов'язків та можливості делегування. Корпоративна культура не лише визначає робочий клімат всередині організації, але й суттєво впливає на формування зовнішнього іміджу компанії, оскільки саме в межах організації відбувається реалізація її основних принципів і цінностей.

Важливими складовими корпоративної культури є місія компанії, її основні цінності, норми поведінки та принципи взаємодії між співробітниками. Щоб створити позитивний внутрішній імідж, важливо, щоб ці елементи культури були чіткими та доступними для кожного члена команди. Так, наприклад, компанії з чітко визначеною корпоративною культурою, яка акцентує увагу на командній роботі, відкритій комунікації і взаємопідтримці, часто демонструють високий рівень задоволення своїх працівників. Високий рівень задоволення в свою чергу веде до підвищення продуктивності праці і зниження плинності кадрів, адже задоволені працівники готові більше інвестувати в розвиток компанії і активно долучатися до її цілей [3].

Корпоративна культура сприяє розвитку комунікації на всіх рівнях організації. Вона підтримує відкритість і доступність інформації, що позитивно впливає на ефективність співпраці між відділами та підрозділами. Ефективна комунікація впливає на розуміння цінностей, місії та цілей компанії, створює сприятливе робоче середовище та сприяє залученню персоналу до спільної роботи [2]. У результаті ефективно організованої комунікації організація стає більш адаптивною до змін і здатною швидше реагувати на потреби ринку.

Корпоративна культура компанії має безпосередній вплив на її зовнішній імідж. Те, як компанія виглядає зсередини, часто є основою її репутації в очах клієнтів, партнерів та громадськості. Клієнти і партнери взаємодіють з компанією через її співробітників, тому будь-яка «культура» внутрішнього спілкування, уваги до потреб людей, професіоналізму працівників, пропорційно відображається в зовнішньому іміджі.

Чітко прописана корпоративна культура допомагає компанії демонструвати свої унікальні риси та принципи, що можуть бути привабливими для споживачів. Наприклад, компанії, які активно пропагують соціальну відповідальність і піклуються про навколишнє середовище, часто отримують позитивний імідж серед екологічно свідомих споживачів [5].

Компанії з сильною корпоративною культурою здатні адаптуватися до різних культурних контекстів і забезпечити високий рівень лояльності з боку своїх клієнтів. Важливо, що цей процес взаємодії з клієнтами будується на основі

етичних норм і відкритості, що позитивно впливає на сприйняття компанії в громадському середовищі.

Одним із основних аспектів корпоративної культури є мотивація працівників. Організації, які мають ефективно налагоджену систему мотивації, забезпечують високий рівень залученості та продуктивності своїх співробітників. Важливо, щоб культура компанії визнавала заслуги співробітників, мотивувала їх до постійного професійного розвитку і забезпечувала можливості для кар'єрного зростання.

У свою чергу, позитивне ставлення працівників до компанії відображається в їхньому професіоналізмі, дисципліні та готовності до інновацій. Програмування корпоративної культури на розвиток талановитих спеціалістів допомагає компанії бути конкурентоспроможною і відповідальною на ринку. Як зазначає Дж. Коттер, «культура організації повинна бути сконструйована таким чином, щоб працівники були мотивовані працювати на результат і при цьому відчували підтримку з боку керівництва» [4].

Ключовими компонентами корпоративної культури є етика та соціальна відповідальність. Етичні стандарти й норми компанії визначають її взаємодію з усіма зацікавленими сторонами й суттєво впливають на формування її іміджу. Сучасні компанії все більше акцентують увагу на соціальній відповідальності та сталому розвитку. Це не тільки підвищує репутацію компанії, але й створює сприятливе середовище для розвитку її працівників.

Отже, корпоративна культура є основою для створення позитивного іміджу компанії та її працівників. Вона визначає стиль взаємодії всередині колективу, ставлення до клієнтів, партнерів і суспільства. Сильна корпоративна культура дозволяє компанії не лише досягати високих результатів у бізнесі, але й формувати позитивний імідж як для своїх працівників, так і для зовнішнього середовища. Вплив корпоративної культури на мотивацію працівників, їхнє професійне зростання та задоволення від роботи допомагає компаніям зберігати конкурентоспроможність і успішно функціонувати на ринку, що підкреслює важливість визначення корпоративної культури як інструмента для досягнення позитивного іміджу компанії, що сприяє її успіху на ринку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гассаб О. В. (2022). Наукові засади становлення та розвитку поняття корпоративної культури. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. Випуск 4. С. 214-219.
2. Кантор І. С. Грицишин Н. І. Заяць П. Я. (2023). Комунікативні аспекти управління корпоративною культурою великих підприємств. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. Випуск 37. С. 270-276.
3. Dartey-Baah, K. (2015). *Corporate Culture and Organizational Performance*. International Journal of Business and Management.
4. Kotter, J. P. (1996). *Leading Change*. Harvard Business Review Press.
5. Porter, M. E., & Kramer, M. R. (2006). *Strategy and Society: The Link Between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility*. Harvard Business Review. 84 (12). P. 78-92.

Самусенко Евеліна, здобувачка початкової вищої освіти, 2 курс, відокремлений структурний підрозділ «Ірпінський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України», м. Ірпінь.

Куракіна Олена, викладач, відокремлений структурний підрозділ «Ірпінський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України», м. Ірпінь.

ВОЛОНТЕРСТВО В УКРАЇНІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Волонтерство в Україні має давню історію, проте найбільшого розквіту набуло у період незалежності, особливо після Революції Гідності в 2013-2014 роках та початку повномасштабної російсько-української війни в 2022 році.

Яке ж було волонтерство до війни? До 2014 року волонтерські ініціативи в Україні мали локальний характер, але були досить різноманітними. Найчастіше волонтери займалися:

- соціальною допомогою: підтримка дітей-сиріт, людей з інвалідністю, літніх людей.
- екологічними проектами: очищення водойм, парків, лісів, допомога тваринам.
- культурними заходами: організація фестивалів, виставок, майстер-класів [1].

Із початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022, волонтерський рух став значно активнішим. Тисячі людей вперше долучилися до нього. Серед тих, хто тільки почав займатися волонтерством, багато дітей, підлітків і молодих людей, які хочуть допомагати іншим [4].

На початку грудня 2023 року Українська волонтерська служба (УВС) та U-Report провели опитування серед 4622 молодих людей, які займаються волонтерством. За даними дослідження Української волонтерської служби (УВС) та U-Report, яке було проведене на початку грудня 2023 року, 74% українців доєдналися до волонтерської діяльності протягом повномасштабного вторгнення. В опитуванні було задіяно 4621 людина [4].

Волонтерство в цей період сприяло формуванню активної громадянської позиції, об'єднання суспільства та зміцненню соціальних зв'язків. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну в 2022 році стало викликом для всієї країни. Волонтерський рух відіграв ключову роль у протидії агресору та забезпеченні потреб українців.

Основні напрямки волонтерської діяльності під час війни:

- гуманітарна допомога: збір та доставка продуктів харчування, одягу, ліків, медичного обладнання.
- підтримка ЗСУ: виготовлення камуфляжних сіток, окопних свічок, акумуляторів; придбання бронезилетів, касок; збір коштів на дрони, автомобілі.

- евакуація населення: організація евакуаційних автобусів, розміщення біженців.
- психологічна допомога: робота з психологами, організація тренінгів для подолання стресу.
- інформаційна підтримка: поширення достовірної інформації, спростування фейків [2].

Проте волонтерський рух в Україні також зазнає і випробувань. Тривала війна демотивує населення і волонтерів, підприємці втрачають бізнес, все більше людей потрапляє на службу до війська, тому стає все важче збирати кошти на поточні проблеми ЗСУ, на допомогу людям та тваринам, постраждалим від війни. Як наслідок, більшість людей зараз намагаються зібрати гроші саме для своїх родичів, знайомих, друзів, людей і тварин, які перебувають під їхньою опікою [3].

Через війну важко планувати будь-яку діяльність, але водночас все заплановане вдається виконати. Серед викликів називають вигорання, швидку зміну потреб. Серед перешкод найчастіше говорять про байдужість інших людей до волонтерської діяльності, бюрократичні перепони і небажання влади допомагати, брак коштів і зменшення підтримки, невдячність отримувачів допомоги [3].

На сьогодні загальновідомо, що одним з найважливіших інструментів підтримки української армії стали благодійні волонтерські організації. Зокрема, найбільш відомими є Фонд компетентної допомоги армії «Повернись живим», благодійний фонд Сергія Притули та благодійна фандрейзингова платформа UNITED 24.

Фонд компетентної допомоги армії «Повернись живим», який заснував IT-спеціаліст із Києва Віталій Дейнега, почав діяти з 2014 року. Фонд систематично допомагає українській армії. Закупує необхідне обладнання для забезпечення наших захисників. Інструктори фонду займаються підготовкою саперів, операторів безпілотників, артилеристів і снайперів, а також навчають українських військових домедичній допомозі й проведенню секретних місій [5].

Благодійний фонд Сергія Притули відомий своїми масштабними зборами коштів на різні потреби армії, від придбання автомобілів до фінансування військових проєктів [5].

Платформа UNITED 24— ініціатива президента Володимира Зеленського. Платформа працює задля збору донатів. Зібрані пожертви розподіляють за напрямками: підтримка ЗСУ, медичні й гуманітарні потреби цивільних, відновлення інфраструктури в регіонах [5].

Волонтерство в Україні – це не просто добровільна допомога, а справжній рух опору, який об'єднав мільйони людей. Волонтери довели, що кожен з нас може зробити свій внесок у перемогу України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Волонтерство: основні нюанси [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://law-in-war.org/volonterstvo-osnovni-nyuansy/>.
2. Волонтерство [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://nssu.gov.ua/volonterstvo>.
3. 80% того, що потрібно на війні, дають волонтери. Дослідження поведінки

українців під час війни [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ednannia.ua/inspiration/12632-80protsent-toho-shcho-potribno-na-viini-daiut-volontery-pro-detali-doslidzhennia-povedinky-ukraintsiv-pid-chas-viiny>.

4. 74% українців долучались до волонтерства після 24 лютого 2022 року: що показали результати дослідження [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://volunteer.country/library/74-ukrayinciv-dolucalis-do-volonterstva-pislia-24-liutogo-2022-roku-shho-pokazali-rezultati-doslidzennia>.

5. Топ-7 благодійних організацій України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://vgholos.ua/news/top-7-blagodiynih-organizaciy-ukrayini_1428137.html.

Соломикіна Дар'я, здобувачка вищої освіти другого (магістерського) освітнього рівня, I курс, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

Алексєєнко-Лемовська Людмила, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри туризму та соціально-гуманітарних дисциплін, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЛЯ УСПІШНИХ ПРОФЕСІЙНИХ ВІДНОСИН: РОЛЬ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ У ЇХ ФОРМУВАННІ

Успішні професійні відносини в сучасному корпоративному середовищі вимагають наявності певних ключових компетентностей у співробітників. Одним з важливих чинників, які впливають на формування цих компетентностей, є корпоративна культура підприємства.

Ключові компетентності – це базові навички, знання та установки, які необхідні для успішної професійної діяльності та побудови ефективних відносин у робочому середовищі. На думку Деніела Гоулмана, автора книги «Емоційний інтелект», основні компетентності включають: емоційний інтелект, комунікативні навички, адаптивність та здатність до самоуправління, що сприяють професійному успіху через управління емоціями та стосунками у команді. Деніел Гоулман підкреслює, що емоційний інтелект може «мати більший вплив, ніж традиційний IQ» у побудові продуктивних відносин і створенні сприятливої атмосфери для розвитку команди [2, ст. 282-288].

Ключові компетентності можна розділити на такі основні категорії:

1. Соціальні компетентності:
  - емоційний інтелект – здатність усвідомлювати, розпізнавати та управляти своїми емоціями та емоціями інших людей, що має велике значення для співпраці та зменшення конфліктів. Гоулман визначає емоційний інтелект як важливу рису для взаємодії в команді, оскільки він сприяє «згуртованості та емпатії» [2, ст. 282-288];

– командна робота та співпраця – здатність працювати у групі для досягнення спільних цілей, що вимагає від кожного члена команди врахування інтересів колективу та зосередження на загальних цілях.

2. Комунікативні компетентності

– навички спілкування – вміння ефективно обмінюватися інформацією, враховуючи різні комунікаційні стилі та особливості співрозмовника. Комунікативна компетентність включає чіткість і доступність мови, вміння слухати та давати конструктивний зворотний зв'язок, що підвищує продуктивність колективу та запобігає непорозумінням.

3. Особистісні компетентності:

– адаптивність та гнучкість – готовність швидко реагувати на зміни та вміння адаптуватися до нових умов, що є особливо актуальним в умовах динамічного робочого середовища.

– етика та відповідальність – здатність діяти відповідно до етичних стандартів організації та брати на себе відповідальність за свої дії, що підвищує довіру у професійних відносинах [3].

Крім того, «Diagnosing and Changing Organizational Culture» Камерона і Куїнна надає підґрунтя для розуміння, як корпоративна культура сприяє формуванню цих компетентностей [1]. Автори зазначають, що ефективна корпоративна культура підтримує відкриту комунікацію, прозорість та етичність, які є основою для побудови продуктивних професійних відносин. Ці категорії компетентностей є основними складовими для формування корпоративної культури, яка підтримує професійний розвиток та створює позитивне робоче середовище.

У своїй роботі Г. Л. Хаєт підкреслює, що корпоративна культура є «системою цінностей, переконань, вірувань, уявлень, очікувань, символів, а також ділових принципів, норм поведінки, традицій, ритуалів тощо, які склалися в організації або її підрозділах за час діяльності та які приймаються більшістю співробітників» [5, с.11]. Чітко сформована корпоративна культура допомагає працівникам розуміти, якою є очікувана поведінка в організації, що сприяє адаптації нових працівників і зміцненню командних відносин.

Корпоративна культура не лише визначає стиль роботи й поведінку співробітників, а й об'єднує працівників навколо спільних цілей та підходів, створюючи ідентичність компанії.

До основних елементів корпоративної культури можна віднести цінності, норми та традиції. Норми в корпоративній культурі – це правила поведінки та стандарти, що регулюють взаємодію між працівниками, стилі комунікації та підходи до роботи. Вони можуть бути як формальними (наприклад, правила робочого етикету), так і неформальними (негласні правила поведінки). Їхня роль полягає в тому, щоб забезпечити узгодженість у поведінці співробітників, що сприяє уникненню конфліктів та підвищенню ефективності роботи команди.

Традиції є важливим компонентом корпоративної культури, що створюють унікальну атмосферу і роблять робочий простір більш комфортним для працівників. Це можуть бути регулярні командні заходи, святкування успіхів, проведення корпоративних свят або інших подій, які зміцнюють командний дух. Традиції формують відчуття належності до колективу, підвищують лояльність працівників, сприяючи згуртованості та формуванню професійних відносин.

Корпоративна культура визначає атмосферу та стиль роботи в компанії, впливаючи на формування та розвиток ключових компетентностей співробітників, які є основою для ефективних професійних відносин. Вона створює єдине середовище, де працівники не лише адаптуються до цінностей і норм організації, але й удосконалюють навички, що є важливими для успішної командної роботи.

Корпоративна культура включає систему цінностей, норм та ритуалів, що сприяє розвитку важливих компетентностей серед працівників. Чітко сформована корпоративна культура допомагає працівникам розуміти, якою є очікувана поведінка в організації, що сприяє адаптації нових працівників і зміцненню командних відносин. Варто зазначити, що корпоративна культура безпосередньо впливає на формування компетентностей, важливих для побудови довіри в команді.

Автори посібника «Корпоративна етика та психологія» підкреслюють, що «повага до особистих цінностей працівника та розуміння його особистісних потреб підвищують залученість та лояльність до компанії» [4, с. 34].

У своїй книзі Кім Камерон та Роберт Куїнн зазначають, що корпоративна культура надає структурований підхід до формування поведінки та підтримує розвиток комунікативних та соціальних навичок [1].

До прикладів міжнародних компаній з сильною корпоративною культурою можна віднести «Google» та «Microsoft». Так, «Google» відомий своєю відкритою корпоративною культурою, яка заохочує творчий підхід, інноваційність та підтримку взаємодії між співробітниками. У Google існують програми, що спрямовані на розвиток емоційного інтелекту, командних навичок та спільного прийняття рішень, що зміцнює професійні відносини та підвищує продуктивність роботи. Завдяки сильній корпоративній культурі працівники компанії відчують підтримку і залученість, що сприяє зростанню лояльності та ефективної співпраці. Корпоративна культура «Microsoft» підтримує інновації, саморозвиток та командну роботу. Компанія активно впроваджує тренінги з розвитку комунікаційних навичок, навчає працівників адаптивності, що дозволяє легко інтегруватися в робочий процес і підтримувати відкритий діалог на різних рівнях. Завдяки цій культурі співробітники мають більше можливостей для професійного розвитку і підтримки один одного у виконанні спільних завдань, що підвищує ефективність командних зусиль.

Корпоративна культура може активно сприяти формуванню ключових компетентностей співробітників, таких як комунікативні навички, адаптивність, командна робота та емоційний інтелект. Організації використовують кілька ефективних методів, щоб інтегрувати ці компетентності в щоденну діяльність співробітників і тим самим посилити професійні стосунки та продуктивність.

Отже, проведений аналіз літератури показує, що сильна корпоративна культура є не лише основою для досягнення цілей компанії, але й інструментом для формування професійних компетентностей, що підтримують ефективні робочі відносини. Згуртована команда, побудована на спільних цінностях та відкритій комунікації, здатна досягти високих результатів у спільній діяльності, завдяки чому компанії із сильною корпоративною культурою є успішними та конкурентоспроможними на ринку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Cameron K. S., Quinn R. E. Diagnosing and changing organizational culture: based on the competing values framework. San Francisco, CA: JosseyBass, 2006. 288 p.
2. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Харків : Віват, 2018. 512 с.
3. Ковалевський С. В. Корпоративна культура організацій XXI століття: збірник наукових праць / С. В. Ковалевський. Краматорськ : ДДМА, 2007. 219 с.
4. Стовпець В. Г., Стовпець О. В., Гловацька С. М. Корпоративна етика та психологія : навч. посіб. Одеса : Олді-Плюс, 2021. 236 с.
5. Хаєт Г.Л. Корпоративна культура: навч. посібник / Г. Л. Хаєт, О. Л. Єськов, С.В. Ковальський. К. : Центр навчальної літератури, 2003. 403 с.

Тетера Анастасія, здобувачка початкової вищої освіти, 2 курс, відокремлений структурний підрозділ «Ірпінський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України», м. Ірпінь.

Куракіна Олена, викладач, відокремлений структурний підрозділ «Ірпінський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України», м. Ірпінь.

ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА СТАНОВИЩЕ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Російське повномасштабне вторгнення на території України, що бере свій початок 24 лютого 2022 року завдало тяжких наслідків в освітньому процесі. Зруйновані та пошкоджені навчальні заклади, міграція населення, людські втрати стали результатом війни в Україні.

Причиною руйнації шкіл були воєнні дії пов'язані з російською агресією. Окрім ушкоджень будівель також було зареєстровано випадки викрадення шкільного майна та мародерства. Внаслідок атак освітніх закладів було зруйновано 365 шкіл, 3793 — пошкоджені. По середнім підрахункам науковців кожна сьома школа зазнала ушкоджень. За словами міністра Освіти близько 900 тисяч учнів втратило можливість навчатись очно. В Дніпропетровській області 283 школи потрапило під бомбардування, 9 знищено, в той час як в херсонській області цифрові дані 296 та 51 школа. Заклади освіти на Донеччині мають найбільше зареєстрованих уражень. Станом на серпень 2023 року підраховані втрати складають \$9,7 млрд.[1]

В 2022 році в зв'язку з небезпекою освітні процеси були вимушено призупинені. Більшість закладів освіти 2021/2022 продовжило навчання дистанційно, а потім відновилось в очному або змішаному форматі. В грудні цього ж року 36% шкіл переключались між формами навчання, ще 36% навчалось на відстані. Діти, що проживають на окупованих територіях не мають повноцінного доступу до навчання в українських школах через погрози окупаційних адміністрацій. [2]

Право на навчання — гарантоване благо Конституцією України. Через обстріли учні України втрачають можливість отримувати освіту повноцінно. За даними, отриманими в вересні 2023, в Україні функціонує 13 тисяч шкіл, з яких: 7.5 тисяч працюють в очному форматі, 3.8 тисяч у змішаному, 2.5 тисяч продовжують працювати виключно дистанційно.[1]

В умовах війни постає питання безпеки денного навчання. За даними міністра освіти, найкраще оснащені заклади професійно-технічної освіти — 95% обладнано укриттями, з яких 94% — заклади фахової, вищої та передвищої освіти. В дитячих садочках з цим трохи гірше — лише 55% державних установ мають обладнання укриттями.[2]

Війна негативно вплинула на психоемоційний стан як учнівства, так і освітніх кадрів. 61% з них має скарги на втому, стрес, проблеми з концентрацією та комунікацією впродовж навчального процесу.[2]

Уряд України намагається в найкоротші терміни відновити освітні процеси, і особливу увагу приділяє найбільш обстрілюваним регіонам. Сюди входить забезпечення засобами дистанційного навчання та обладнання бомбосховищ. В планах уряду є залучення коштів міжнародних партнерів для відновлення інфраструктури України, хоча чіткий план будівництва наразі відсутній.[2]

Щодо змін в освіті за словами Анджеліки Цимбалару: «Ніяких катастрофічних наслідків це за собою не несе, якщо в дистанційному режимі вчителі проводять повноцінні уроки відповідно до розкладу... Тож, як і в мирний час, професійність педагогів – це 99 % якості освіти дітей і лише 1 % – обставини, які від них не залежать.»[3]

В умовах воєнного стану в Україні освітяни демонструють надзвичайну стійкість та адаптивність, продовжуючи впроваджувати інноваційні методики навчання. Незважаючи на обмеження, спричинені війною, педагоги знаходять можливості для проведення занять у нестандартних умовах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Освіта в умовах війни: виклики та перспективи для України [Електронний ресурс] // Інститут аналітики та адвокації. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://iaa.org.ua/articles/education-in-times-of-war-challenges-and-prospects-for-ukraine/>.

2. Війна та освіта. Як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи [Електронний ресурс] // Cedos. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://cedos.org.ua/researches/vijna-ta-osvita-yak-rik-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-vplynuv-na-ukrayinski-shkoly/>.

3. Кириченко О. Як змінилась освіта під час війни: думка експерта [Електронний ресурс] / Ольга Кириченко // Освіта.UA. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: <https://osvita.ua/school/method/91705/>.

Фіщук Єлизавета, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) освітнього рівня, 3 курс, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

Зараховський Олександр, кандидат культурології, доцент, доцент кафедри туризму та соціально-гуманітарних наук, Міжнародний європейський університет, м. Київ.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Нині військовий туризм є одним з найперспективніших напрямків спеціалізованих видів подорожей. Така актуальність зумовлена багатою військовою історією, великою кількістю фортифікаційної спадщини, а також військовими протистояннями (тліючими та гострими), що відбуваються у наш час.

Теоретико-методологічні проблеми дослідження військового туризму висвітлені у працях багатьох вітчизняних авторів: М. Кляпа та Ф. Шандора [6], І. Винниченка та Ю. Рудніченка [3], Д. Каднічанського та М. Каднічанської [5], Н. Барвінок [1] та інших. Проте, враховуючи військові події, пов'язані з повномасштабним вторгненням РФ в Україну, а також стрімкі зміни останніх років та потужну динаміку, які їх супроводжують, робимо висновок про недостатню наукову розробленість проблематики розвитку військового туризму в Україні. Цим і обумовлена актуальність теми дослідження.

Розвиток військового туризму є складовою державної гуманітарної політики. Цей спеціалізований вид подорожей визначається нетрадиційністю, екстремальністю та, інколи, навіть певним ступенем небезпеки. Його метою є відвідування місцевості, пов'язаної з військовими діями. Встановлено, що військовий туризм в Україні освоєний недостатньо, але є дуже перспективним. Також, в сучасних реаліях, він може бути фактором формування шанобливого ставлення до українських військовослужбовців та їх ролі в розвитку вільного та демократичного суспільства [2, с. 180].

Традиційно, найбільш динамічний розвиток військового туризму спостерігається в США, Ізраїлі, Франції, Чехії та Німеччині [1, с. 208]. Хоча, Україна має великі перспективи поповнити цей список країн.

Матеріальну базу військового туризму можуть складати об'єкти історико-культурної спадщини України: пам'ятки періоду козацтва та світових воєн; залишки фортець, могили та пам'ятники полеглим воїнам; місця боїв, воєнних злочинів та трагедій; військово-історичні музеї, тощо. Проте, військовий туризм передбачає не лише відвідування історичних місць, пов'язаних з військовими подіями, а й різні активності: катання на військовій техніці, стрільба зі зброї, а також проживання в армійських умовах.

Початок повномасштабного вторгнення РФ на територію України та героїчний спротив останньої, спричинив посилення інтересу іноземних туристів до української нації її культурної спадщини та історичного минулого. Тепер, при

вивченні цієї спадщини іноземними громадянами, в контексті воєнного туризму можуть розглядаються не тільки різноманітні військові об'єкти, оборонні лінії, музеї, історичні місця битв, а й нинішній досвід боротьби за нашу незалежність.

Військовий туризм є важливим інструментом, що допомагає екскурсантам “зануритися” в місця, які пов'язані з патріотичними подіями, а також є фактором післявоєнного відновлення країни.

Український військовий туризм в післявоєнний період має базуватися на глибокому дослідженні подій та явищ, що підвищить інтерес до окупованих (та, згодом, звільнених) територій. Завершення російсько-української війни відкриє потужні перспективи розвитку мілітарного туризму, як одного з важливих напрямків патріотичного виховання.

Щодо розвитку воєнного туризму – в цьому контексті важливе значення мають “символи незламності”. До таких символів можна віднести українські пісні, створені під час війни; образ пса Патрона, який допомагає людям подолати наслідки війни; образ незламного військового, який в останні хвилини свого життя вигукнув: "Слава Україні!"; та інші. Ці символи нині набувають значення важливого культурного нарративу, який повинен бути використаний в організації екскурсійних програм воєнного туризму в Україні.

Також до важливих напрямків розвитку військового туризму після закінчення війни можна віднести встановлення пам'ятників, меморіалів, організацію музеїв та створення “маршрутів пам'яті”. Це буде слугувати засобом патріотичного виховання молодого та дорослого покоління українців.

Нині більшістю науковців туризм розглядається як один з основних напрямів післявоєнного відновлення України. Але швидкість цього відновлення залежатиме від вирішення цілої низки безпекових та інфраструктурних питань. Україна поступово має переходити на нові моделі управління туристичною сферою. Йдеться про створення маркетингових організацій з управління туризмом, які вже давно й успішно функціонують у більшості країн Європейського Союзу. Саме запровадження нових моделей управління туристичною сферою, заснованих на принципах державно-приватного партнерства, зможуть привести до відновлення туризму в Україні і військового туризму зокрема. Важливим є ґрунтовний аналіз і переосмислення теоретико-методологічних основ військового туризму: класифікація військових пам'яток, обґрунтування їхньої ролі в екскурсійному обслуговуванні, тощо.

Також, на шляху розвитку військового туризму в Україні можна виділити ряд перешкод. Російська військова агресія спричинила значні зміни в свідомості українців, руйнацію інфраструктури, численні жертви. Внаслідок запеклих боїв, частина України тривалий час буде непридатною для туризму, що зумовлено потребою у розмінуванні територій, відновленні транспортної інфраструктури. Зважаючи на хід боїв та місця вторгнення ворога, можна виділити наступну градацію територій за придатністю до організації військового туризму. В першу чергу, це області, які зазнали помірних руйнувань та не потребують розмінування, а саме: Чернівецька, Івано-Франківська, Закарпатська, Львівська, Тернопільська, Волинська, Рівненська, Хмельницька, Вінницька, Житомирська, Черкаська, Кіровоградська та Полтавська області. До малоприсаєднаних для

туризму можна віднести ті області, які зазнали значних обстрілів і потребують відновлення інфраструктури та заходів з розмінування, а саме: Одеську, Херсонську, Миколаївську, Запорізьку, Дніпропетровську, Чернігівську, Сумську та Харківську області. Нині непридатними для розвитку туризму є окуповані російськими військами області, або їх частини. Сюди ми відносимо Донецьку, Луганську, Запорізьку, Херсонську області, а також АР Крим.

Не дивлячись на відсутність активних військових дій, у Волинській та Рівненській областях наявний широкий спектр об'єктів, пов'язаних з визвольною війною України, зокрема - різноманітні системи укріплень, відпрацьовані маршрути розвідгруп, облаштовані позиції різних видів озброєння. Місцеве населення цих регіонів бере активну участь в підготовці оборони регіону. У майбутніх турах військового туризму їх можна буде задіювати як екскурсіводів та туристичних провідників.

Позитивним моментом є те, що туризм, попри війну, все ж адаптувався до її умов. Тепер, замість іноземних туристів, у готелях розміщуються громадські активісти, журналісти світових видань та волонтери. Активні бойові дії не завадили хасидам святкувати в Умані своє національне свято. Частково поновився в Україні і внутрішній туризм. Так, найпопулярнішими серед українців стали більш безпечні західні регіони України. Хоча, на півдні країни відчутним є падіння туристичної активності [5, с. 134]. У відновленні туризму вже зараз помітні певні тенденції. Туристи цікавляться оздоровчим відпочинком, де можна відновити спокій якомога далі від вибухів та повітряних тривог. Зріс попит на подорожі однієї людини або родини, а не групових турів.

У звільнених містах військовий туризм також матиме свої особливості. Екскурсійні маршрути потрібно буде прокладати, враховуючи місця пам'яті та трагедій (наслідки російського терору у Бучі, екоцид внаслідок руйнування Каховської ГЕС, тощо). Ці локації стануть частиною меморіального туризму в Україні [4, с. 4].

Нині важливими завданнями є підготовка військово-орієнтованих туристичних пропозицій, ознайомлення закордонних відвідувачів як з місцями російських воєнних злочинів, так і з місцями, що пов'язані з героїчним спротивом українських воїнів та цивільного населення [4, с. 3]. Це стане запорукою того, що військовий туризм в нашій країні стане джерелом наповнення державного бюджету та фактором національно-патріотичного виховання молоді на засадах поваги до пам'яті тих, хто поклав життя за волю та незалежність своєї Батьківщини [3, с. 76].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Барвінок Н. В. Перспективи розвитку воєнного туризму на території України після закінчення російсько-української війни. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. Івано-Франківськ, 2022. № 18 (2). С. 206-217.
2. Бордун О., Шевчук В., Монастирський В., Лучко О. Втрати та напрями порятунку туристичного бізнесу в Україні в умовах війни. *Вісник Львівського університету*. Львів, 2022. № 62. С. 178–196.

3. Винниченко І., Рудніченко Ю. Воєнний туризм в Україні: умови та перспективи розвитку. *Географія та туризм*. Київ, 2016. № 35. С.71-79.
4. Зарубіна А., Сіра Е., Демчук Л. Особливості туризму в умовах воєнного стану. *Економіка і суспільство*. 2022. №41. 8 с.
5. Каднічанський Д., Каднічанська М. Мілітарний туризм. *Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід* : збірник матеріалів 14-ї міжнар. наук. конф., м. Львів, 9 жовтня 2020 р. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. С.132-135.
6. Шандор Ф. Ф., Кляп М. П. Сучасні різновиди туризму : навч. посіб. Київ : Знання, 2013. 334 с.

Наукове видання / Scientific edition

СУЧАСНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД: збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених (08 листопада 2024 року) / MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF ECONOMIC AND SOCIAL SECTORS: NATIONAL AND INTERNATIONAL EXPERIENCE: collection of reports abstracts of the II-end International Scientific Conference of Students and Young Scientists (November 08, 2024).

Видавець / Publisher:

Приватний заклад вищої освіти «Міжнародний європейський університет» /
International European University.
проспект Академіка Глушкова, 42В, Київ, 03187 /
42V Akademika Glushkova Avenue, Kyiv, 03187